

75-6
993

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის

მაცნე

სამართლის
სერია

1V

69

W1-2

1.1993

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე

ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК ГРУЗИИ

სამართლის
სერია

СЕРИЯ
ПРАВА

1. 1993

თბილისი
● ТБИЛИСИ

სარედაქციო კოლეგია: თ. შავგულიძე (რედაქტორი), ლ. ალექსიძე, ო. გამყრელიძე, გ. თორდია, დ. კიკნაძე, თ. ლილუაშვილი, დ. მელიქიშვილი, გ. ნადარეიშვილი, დ. სულაქველიძე, გ. ტყეშელაძე, ი. ფუტყარაძე, ს. ჯორბენაძე.

პასუხისმგებელი მდივანი ა. შენგელია

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ: Т. Шавгулидзе (редактор) Л. Алексидзе, О. Гамкрелидзе, Г. Тодрия, Д. Кикнадзе, Т. Лилуашвили, Д. Меликишвили, Г. Надарейшвили, Д. Салуквадзе, Г. Ткешелиадзе, И. Путкарадзе, С. Джорбенадзе

Ответственный секретарь А. Шенгелиа

© „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე“,
სამართლის სერია, 1993, № 1

რედაქციის მისამართი: თბილისი, 380007, გ. ქიქოძის ქ. № 14

Адрес редакции: Тбилиси, 380007, ул. Г. Кикодзе, 14

ტელეფონი 93-22-60 телефон

გადაეცა წარმოებას 11.03.93; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 14.7.93; შუკ. № 261;
ანაწყობის ზომა 70×12; ქაღალდის ზომა 70×108¹/₁₆; მაღალი ბეჭდვა; ნაბეჭდი თაბახი 6,65;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 4,84; ტირაჟი 550,

*

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

*

საქართველოს მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19;

Типография АН Грузии, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

შინაარსი

სიტყვა მკითხველისადმი	5
ბ. ნაღარეიშვილი , ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლის მართებული გაგებისათვის	7
ბ. ძირია , საქართველოს რესპუბლიკის სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსში ზოგიერთი ცვლილების შეტანის აუცილებლობის შესახებ	14
ე. მისპარიანი-შეპრილაძე , მშობლების უფლება-მოვალეობათა წარმოშობის საფუძვლები	21
ი. გომიაშვილი , თეორიის პრობლემები ამერიკულ კრიმინოლოგიაში	29
თ. შავგულიძე , აუცილებელი მოგერიება	35
მ. როზაშიძე , ხულიგნობის კვალიფიკაციის საკითხები სასამართლო პრაქტიკაში	55
ბ. ნაღარეიშვილი , ბექა მანდატურთუხუცესის სამართლის წიგნის 49-ე მუხლის ერთი ადგილის გაგების საკითხისათვის	62

რეცენზია, კომენტაჲ, ინფორმაცია

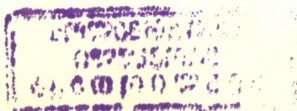
საერთაშორისო სიმპოზიუმი თბილისში „დემოკრატია და არჩევნები“	64
მიხეილ კეკელიას ნათელ ხსოვნას	68
მიხეილ შურაძე	70
თამაზ შავგულიძე	72

СОДЕРЖАНИЕ

Слово к читателю	5
Г. Н. Надарейшвили , К пониманию статьи 205-й судебника царя Вахтанга VI	7
Г. Г. Кирия , О необходимости внесения некоторых изменений в ГПК Республики Грузия	14
Е. Мискарян-Шекриладзе , Основания возникновения родительских прав и обязанностей	21
И. В. Годзиашвили , Проблемы теории в американской криминологии	29
Т. Шавгулидзе . Обязательная оборона	35
М. Т. Робакидзе , Вопросы квалификации хулиганства в судебной практике	55
Г. Н. Надарейшвили , К пониманию одного места 49 статьи правовой книги Бека Мандатуртухуцеси	62

РЕЦЕНЗИЯ, ХРОНИКА, ИНФОРМАЦИЯ

Международный симпозиум, «Демократия и выборы» в Тбилиси	4
Светлой памяти Михаила Кекелия	68
Михаил Курдадзе	70
Тамаз Шавгулидзе	72

სიტყვა მკითხველისადმი

თქვენს პირუთვნელ სამსჯავროზე წარმოდგენილია პირველი ნომერი ახლადდაარსებული სამეცნიერო-პრაქტიკული და პუბლიცისტური ხასიათის იურიდიული ჟურნალისა — „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე-სამართლის სერია“. წლის განმავლობაში გამოვა ჟურნალის ოთხი ნომერი, თითოეული ოთხი თაბახის მოცულობით. ეს ცოტაცაა და ბევრიც. ცოტაა იმ თვალსაზრისით, რომ დღეს ჩვენს ქვეყანას აურაცხელი პრობლემა აქვს საზოგადოებრივი თუ სახელმწიფოებრივი ცხოვრების სამართლებრივი რეგულირების სფეროში. ერთდროულად ჟურნალის ეს მოცულობა ბევრიცაა, თუკი მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ხსენებულ პრობლემათა სიმრავლესთან შეფარდებით, სამწუხაროდ, ერთობ მცირედ მოიპოვება მათ გადასაწყვეტად ვარგისი საფუძვლიანი, დასაბუთებული და კომპეტენტური მოსაზრებები. წინამდებარე ჟურნალის უპირველეს დანიშნულებად მიგვაჩნია გზა გაუხსნას ღრმად პროფესიონალურ და შემოქმედებითი ენერგიით დამუხტულ იურიდიულ აზროვნებას, ამასთანავე ერთგვარ ჯებირად იქცეს უკანასკნელ პერიოდში ფრიად მომძლავრებული სამართლებრივი ნიჰილიზმისა და დილეტანტიზმის წინააღმდეგ.

მართალია, ახლადდაარსებულ ჟურნალზე, ისევე როგორც ახლად დაწერილ წიგნსა თუ ახლად აგებულ ტაძარზე, ბევრი ვერაფერი ითქმის, ვიდრე მას არ გამოსცდის დრო-ჟამის ვაივავლახი, მაგრამ რედაქცია, არსებული ვითარებისათვის დამახასიათებელ უამრავ სიძნელეთა მიუხედავად შეეცდება, რომ ჟურნალი იყოს საინტერესოც, ამასთანავე მაქსიმალურად სასარგებლო და ხელის შემწყობი როგორც კერძო პირის, ასევე სახელმწიფოსა და საზოგადოების კანონიერი ინტერესების განხორციელებისათვის.

ჟურნალში დაიბეჭდება სამეცნიერო-თეორიული და იურიდიული პრაქტიკის პრობლემებისადმი მიძღვნილი მასალები, აგრეთვე სამართლებრივი პუბლიცისტიკა. იგი გამოეხმაურება სამართლებრივი ცხოვრების ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენებს, მიმდინარე საკანონმდებლო რეფორმებს, საინტერესო იურიდიულ გამოცემებს, უცხოეთის სამართლებრივ ცხოვრებაში მომხდარ აქტუალურ ამბებს. ჟურნალი საზოგადოებრივი აზრის სამსჯავროზე გამოიტანს იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ისეთ ფაქტებს, რომლებიც მკითხველთა ფართო წრეების ცხოველ ინტერესს იწვევს, თავის ფურცლებზე ადგილს დაუთმობს არა მარტო მეცნიერთა და პრაქტიკოს იურისტთა ნააზრევს, არამედ ნებისმიერი სხვა ავტორის მიერ მოწოდებულ მასალას, თუკი ამ უკანასკნელს შეიძლება საფუძვლიანი პრეტენზია ჰქონდეს დღის სინათლის ხილვისა.

სამართლებრივი
მეცნიერული
ჟურნალი

რედაქცია შეეცდება ჟურნალი აქციოს პრაქტიკოს იურისტთა ერთგულ თანაშემწედ და სტუდენტ იურისტთა საიმედო გზამკვლევად იურისპრუდენციის ლაბირინთებში.

როგორც ნათქვამია — „სამკალი ფრიად არს“, მაგრამ რედაქციას ისიც შეგნებული აქვს, რომ აღნიშნულ მიზანთაგან ვერც ერთი ვერ განხორციელდება საზოგადოებისაგან, და პირველ რიგში, რაღა თქმა უნდა, რესპუბლიკის იურიდიული საზოგადოების მხრიდან ესოდენ საჭირო და აუცილებელი მხარდაჭერის გარეშე. ამიტომ რედაქცია უფლებას იტოვებს იქონიოს თქვენი თანადგომის იმედი ერთი დიდი და საერთო საქმის კეთებაში.

რედკოლეგია

ქართული
ბიბლიოთეკა

ბიოგრაფიული ნაღარიშხვილი

ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლის პარტიკული გაგებისათვის

ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის აკადემიური გამოცემა ჯერჯერობით შინც მომავლის საქმეა. საკანონმდებლო ძეგლის საბოლოოდ დადგენილი ტექსტი კი მისი მეცნიერული შესწავლისათვის უპირველესი საზრუნავია ქართული სამართლის ისტორიის მეცნიერებისა.

რასაკვირველია, პირველყოვლისა, ჩვენთვის კუთვნილებელია ვიცოდეთ, თუ რა სახე ჰქონდა სამართლის წიგნს ვახტანგ მეექვსის მეფობის წლებში და ამის შემდეგ არანაკლებ საინტერესო იქნება იმის დადგენაც, თუ როგორ და რატომ შექმნდათ მასში არც თუ მცირე მნიშვნელობის ცვლილებები ათეული წლების განმავლობაში.

მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისში, როდესაც ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნი იწერებოდა, ქართულ მეტყველებაში საკმაოდ უხვად იყო შემოსული აღმოსავლური ენებიდან, განსაკუთრებით კი სპარსულ-არაბულიდან ნაწესხები სიტყვები.

ცხადია, ამ გარემოებას ასახვა უნდა ეპოვნა სამართლის წიგნშიც. ასეც მოხდა.

ამჯერად, გვსურს მკითხველთა ყურადღება შევაჩეროთ ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლის ერთი ბუნდოვანი ადგილის თაობაზე.

საქმე ეხება ხსენებულ მუხლში ნახსენებ სიტყვა „დალათის“ გაგებას, მის შინაარსს.

კანონმდებელი აწესებს ნორმას, თუ ვითარ ხამს დაწერა განაჩენისა. სასამართლოში „მოჩივარმან რომ იჩივლოს, მათი საჩივარი რომ გაიგონონ და საგანაჩენოდ მიიყაროს და განაჩენს წერა დაუწყონ, ორისავე მოჩივრის საჩივარი უნდა დაწერონ. ფიცი მოხდეს თუ უფიცრობა, გინა სისხლი, გინა ბოზობისა, გინა ქურდობისა და რომელისაც ნივთის სამართალი დაიწეროს, ის სამართალი ამ წიგნის რომლისაც სამართალიდამ დაიწეროს, განაჩენშიაც ასე ჩასწერდნენ: ამა და ამ მოსამართლის განაჩენისა და სამართალიდამ, ამდენის თავეილამ ეს სამართალი გაგაჩინეთო“.

ამიტომ რომე, როდესაც ან ამ ყამად და ან ბოლოს, მოჩივარმან ან როდესმე თქუას „ქრთამითა და მიდგომითა მოსამართლემ უსამართლო მიყოო“, მაშინ განაჩენსა და ამ სამართლის წიგნსა შეამოწმებენ და აქედამ ნასამართლი იქნების და ველარავინ იუარებს.

მერმე არის და მოსამართლეს დალათს ვერავინ დაუჭერს. და ვერც ეს მოსამართლენი, თუ არ ამ წიგნში წერებულს, სხვას მოგონებულს სამართალს ვერ გააჩენენ¹.

¹ ვახტანგ მეექვსე, სამართლის წიგნი. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა თ. ენუქიძემ. თბ., 1955.

„ქართული სამართლის ძეგლები“, ტ. 1 ი. დოლიძის რედ. გვ. 533.

„სამართალი ვახტანგ მეექვსისა“. ტექსტი დაადგინა, გამოკვლევა და საძიებელი დაურთო ისიდორე დოლიძემ. გვ. 243. თბილისი, 1981, გამომც. „საბჭოთა საქართველო“.

ზოგ ხელნაწერში სიტყვა „დალათი“-ს ნაცვლად ვხვდებით „ჰალათს“, მაგრამ საუკეთესო ხელნაწერთა უმრავლესობაში მაინც ქარაგმით თუ სრული სახით „დალათი“ სწერია.

ქართული სამართლის ისტორიის მკვლევართა შორის დავას იწვევს, თუ როგორ უნდა გვესმოდეს წინადადება „მოსამართლეს დალათს ვერავინ დაუკერს“. პირველყოფლისა საცილოა „დალათ“ სიტყვის მნიშვნელობა.

პროფესორ დავით ჩუბინაშვილს, რომელმაც თავის ცნობილ ქრესტომათიაში შეიტანა ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნი, ასევე ნიკო ჩუბინაშვილსაც სიტყვა „დალათი“ თავიანთ ლექსიკონებში არ განუმარტავთ.

როდესაც ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნი რუსულ ენაზე ითარგმნა, ცხადია, მთარგმნელების წინაშე დადგა საკითხი, თუ როგორ უნდა გაგებულყო საკანონმდებლო ძეგლის ზემოხსენებული მუხლის ჩვენთვის საინტერესო ადგილი.

ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის პირველმა რუსულად მთარგმნელებმა ჩვენთვის საინტერესო ადგილი 205-ე მუხლისა ასე თარგმნეს: «и тем еще более подтвердить Оный (приговор) «ибо дела могут быть решаемы по сим законам, а не по особым мнениям судей»².

1980 წელს გამოქვეყნდა ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის ახალი რუსული თარგმანი, საიდანაც ჩანს, რომ მთარგმნელი შეეცადა 205-ე მუხლის დედნის დედააზრის უფრო მართებულად და ზუსტად გადმოცემას³. «И к тому же, никто не может отказать судье в (сообщении) подлинных обстоятельств (дела) Да и (сами) эти судьи кроме как писанного в сей книге, иного, измышленого суда чинить не могут» (205).

ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლში ნახსენებ ტერმინ „დალათ“-ს ყურადღება მიაქცია ქართული სამართლის მკვლევარმა, ქართული სამართლის ძეგლების ფრანგულად მთარგმნელმა ი. კარსტმა და განსაკუთრებით კი პროფ. ალექსანდრე ვაჩიიშვილმა. ამ უკანასკნელმა ფართედ გააცნო საერთოდ სამეცნიერო საზოგადოებას ი. კარსტის მოსაზრებები ქართული სამართლის ისტორიის საკითხებზე.

მასვე მოაქვს ი. კარსტის ვარიანტი ვახტანგის სამართლის 205-ე მუხლის გაგებასთან დაკავშირებით.

ი. კარსტს სამართლის წიგნის ზემოხსენებული მუხლი გაგებულ აქვს შემდეგნაირად:

„თორემ, უარყოფით შემთხვევაში, არავინ მიანიჭებს ნდობას მოსამართლის განაჩენს (დადგენილებას, გადაწყვეტილებას). როგორც აგრეთვე მოსამართლენიც ვერ შესძლებენ სამართლიანი განაჩენის გამოტანას, თუ არ შეიტვისეს ამ კოდექსში ჩაწერილი სამართალი და არ განასხვავეს იგი თვითნებურად (ანუ სუბიექტურად) გამოგონილ სამართლისაგან“⁴.

² Сборник законов грузинского царя Вахтанга VI, под ред. Д. Бакрадзе.

³ Законы Вахтанга VI. Перевод, введение, примечания, глоссарий и указатели Д. Л. Пурцеладзе. «Мецниереба», 1980, с. 172.

⁴ ალ. ვაჩიიშვილი, „ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან“ წ. 11, თბილისი, 1948, გვ. 91.

პროფ. ალექსანდრე ვაჩიშვილმა ყურადღება მიაქცია იმ გარემოებას, რომ ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის ზოგიერთ ხელნაწერში 205-ე მუხლში „დაღათ“-ის ნაცვლად „ღოს“ იკითხება. ავტორის აზრით, კანონმდებელი შემოხსენებულ მუხლში ჯერ ერთი იმის შესახებ მიგვიითებებს, რომ სასამართლოს სხდომა საზოგადოების დასწრებით მიმდინარეობს, მას საჯარო ხასიათი აქვს. სამართლის წიგნის თანახმად, მოსამართლემ თავისი განაჩენი საკანონმდებლო ძეგლის რომელ მუხლზე დაყრდნობით გამოიტანა, გარკვევით უნდა აღინიშნოს. „განაჩენში შეფარდებული სამართლის წიგნის ნორმის დასახელება, იმ ნორმისა, რომლის საფუძველზედაც გამოტანილია ეს განაჩენი, პირველ ყოვლისა, უზრუნველყოფს მოსამართლეს ბრალდებისაგან, რომ თითქოს იგი ქრთამის გავლენით, მიდგომით მოქმედებდაო“, აღნიშნავს რა ამ გარემოებას, პროფ. ალ. ვაჩიშვილი შემდეგ განაგრძობს: „მერმე არის და მოსამართლეს დაღათს ვერავინ დაუჭერსო“ — ამ სიტყვებშიც აუცილებლად კანონმდებლის მიერ მიღებული წესის უპირატესობაა გამოთქმული, მაგრამ აქ საჭიროა კანონის აზრის დაზუსტება. სხვადასხვა ვარიანტების შედარება გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ კანონის ტექსტში უნდა იკითხებოდეს „ღოს“, ე. ი. ღმერთს და ამის შესაბამისად კანონმდებლის აზრი შემდეგნაირად უნდა იქნას გაგებული: თუ სამართლის წიგნის ნორმა თვით განაჩენში იქნება აღნიშნული, ამ განაჩენს მეტი ძალა და საერთოდ მოსამართლის მოქმედებას მეტი ნდობა და პატივისცემა ექნება მინიჭებული. კანონის აზრის ასეთ ინტერპრეტაციას, ვფიქრობთ, აქვს ერთგვარი საფუძველი, მაგრამ, რასაკვირველია, მაინც საჭიროა ამ საკითხის უფრო დაკვირვებით შესწავლა“⁵.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ პროფ. ალ. ვაჩიშვილმა ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლში ნახმარი „დაღათ“ სიტყვის მნიშვნელობის გასარკვევად ხსენებული საკანონმდებლო ძეგლის თერთმეტი ხელნაწერი გასინჯა. (უმთავრესად საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ხელნაწერები).

ზოგ ხელნაწერში იკითხება „ღა-ოს“, ზოგჯერ „ღა ღათს“, ზოგან „ღ-ოს“, მაგრამ როგორც წესი, ხელნაწერთა უმრავლესობა აჩვენებს „დაღათ“ — სიტყვას.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის კუთვნილ ხელნაწერში (F 20351) კი იკითხება „და ვერც მოსამართლეს ხათრს ვერავინ დაუჭერს“ (ვახტანგ VI კანონები, მუხლი სბ).

პროფ. ალ. ვაჩიშვილს ხელთ ჰქონია აგრეთვე ერთი მანუსკრიპტი, რომლის სნთ მუხლში იკითხებოდა: „მერმე არის მოსამართლეს და ღ-ოს ვერავინ დაუჭერს“-ო⁶. სწორედ ამ ხელნაწერის ჩვენებას მისცა პატივცემულმა ავტორმა, როგორც ჩანს, უპირატესობა. და „დაღათ“ „ღმერთს“ სიტყვით შეცვალა, თუმცა საკითხი უფრო ღრმად შესწავლის ღირსად მიიჩნია.

ვახტანგ მეექვსის განკარგულებით შედგენილ სამართლის წიგნთა კრებულის გამომცემელმა ისიდორე დოლიძემ მიიჩნია, რომ ჩვენთვის საინტერესო ადგილი ასე უნდა იკითხებოდეს: „მოსამართლეს ხათრს ვერავინ დაუჭერსო“. ავტორის მოსაზრება ეყრდნობოდა, რა თქმა უნდა, ერთადერთი ხელნაწერის ჩვენებას⁷.

⁵ ალ. ვაჩიშვილი, ნარკვევები... 11, 1948, გვ. 92.

⁶ იქვე, სქოლიო 1.

⁷ ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 1. ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნთა კრებული, ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ, თბილისი, 1963, გვ. 759.

1967 წელს გამოქვეყნებულ წერილში ი. დოლიძემ ხსენებულ საკითხზე აზრი შეიცვალა⁸. ავტორი მიდის იმ დასკვნამდე, რომ „დაღათი“ ქართული წარმოშობის ტერმინი არ არის. ის უცხოური წარმომავლობის სიტყვა უნდა იყოს, რომელიც დამახინჯებული ფორმითაა მოცემული ვახტანგის სამართლის წიგნში“. ამასთან ერთად ი. დოლიძე გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ ვახტანგის სამართლის წიგნის დაღათი არის იგივე აღიათი, ოღონდ გრაფიკული შეცდომის ნიადაგზე წარმოშობილი მისი დამახინჯებული ფორმა... რომ აღილათი იმთავითვე დამახინჯებული დაღათის ფორმით შევიდა დედნად მიჩნეულ S—3683 ნუსხაში“.

ავტორმა მართლაც ამ მოსაზრებით იხელმძღვანელა და ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის შემდგომი გამოცემის დროს⁹. ხსენებულ გამოცემაში ჩვენთვის საინტერესო ადგილი ასე იკითხება: „მერმე არის და მოსამართლეს აღილათს ვერავინ დაუჭერს“-ო.

„ასეთ შემთხვევაში, — წერდა ი. დოლიძე, — სრულიად ცხადი ხდება კანონმდებლის აზრი: მოსამართლეს სიმართლეს ვერავინ დაუჭერს, სიმართლეზე უარს ვერავინ ეტყვის“¹⁰.

რადგანაც საუკეთესოდ მიჩნეულ ხელნაწერებში და მათ შორის თვით ვახტანგ მეექვსის მიერ რედაქტირებულშიც, „დაღათ“ სიტყვა გარკვევით იკითხებოდა, პროფ. მიხეილ კეკელიას დაებადა ეჭვი „ამ სიტყვის სისწორე-თავდაპირველობაზე“, თუმცა „მისი არსებობა ძველ ქართულ მწერლობაში“ ავტორმა „ვერსად დაადასტურა“¹¹.

მ. კეკელიას 1968 წელს სამტრედიის რაიონში მთხრობელისაგან ჩაუწერია „დაღათ“ სიტყვა (წინადადებაში „გაქრა შენი დაღათი“-ს ფორმით).

ავტორის აზრით, „დაღათ“ სიტყვას კავშირი უნდა ჰქონდეს ებრაულ „დაყათ“-თან. ავტორს მიუღია სათანადო ინფორმაცია იმის შესახებ. „დაყათი“ ჰქუას ნიშნავს — ებრაულად. ძველი ებრაულის მცოდნე ინფორმატორის 70 წლის ისაკ მიხელაშვილის თქმით საღმრთო წიგნში ნათქვამია: „ყანი ბელი დაყათ ასურ ლერახემ“, რაც ქართულად ნიშნავს: „ღარიბი უჭკუო არამია შესაბრლისად“-ო.

მ. კეკელიასვე მოაქვს ინფორმაცია, რომ ფუძე „დაყა“-დან წარმოებული სიტყვა დაყათი ძველ ებრაულ ლექსიკონში ახსნილია, როგორც „ცოდნა, ჰკუა, გაგება, აზრი, გონებაუსტი, ბრიყვი, გონებაშეზღუდული ადამიანი“.

მ. კეკელიას აზრით, ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლში სიტყვა დაღათი — „ჰკუის, აზრის, ცოდნის, მიხვედრის და მსგავსთა მნიშვნელობით უნდა იქნას გაგებული“.

აქედან გამომდინარე პროფ. მ. კეკელია ფიქრობს, რომ 1. ვახტანგ მე-

⁸ ი. დოლიძე, ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის ერთი ადგილის აღდგენისათვის. „საბჭოთა სამართალი“, 1967, № 4.

⁹ „სამართალი ვახტანგ მეექვსისა“. ტექსტი დაადგინა, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთო ისიდორე დოლიძემ. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი — 1981. გვ. 243.

¹⁰ იხ. „საბჭოთა სამართალი“ № 4, 1967, გვ. 63.

¹¹ მ. კეკელია. „ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლის შინაარსის მართებული გაგებისათვის“. თსუ შრომები, ტ. 222, თბ., 1981, გვ. 27.

ექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლში მოხსენიებული სიტყვა „დაღათს“ უნდა ჩასწორდეს „დაყათს“-ად.

2. ძველი ებრაული სიტყვა დაყათი ქართულად ჭკუას, აზრს, ცოდნას, გაგებას ნიშნავს.

3. ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის ჩვენთვის საინტერესო ადგილის შინაარსი ასე უნდა გავიგოთ: მოსამართლე თუ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში კანონში ჩაიხედავს და ამის შემდეგ გამოიტანს განაჩენს, ეს საწინდარი იქნება იმისა, რომ უჭკუობაში, უცოდინარობაში (მიუხევედრელობაში, უაზრობაში, გაურკვეველობაში) ვერვინ დაიჭერს, ე. ი. ვერვინ იტყვის, რომ უჭკუო, უცოდინარი (მიუხევედრელი, უაზრო, გაურკვეველი) განაჩენი გამოიტანაო¹².

მ. კეკელიას მიერ წამოყენებული მოსაზრება თავისთავად მეტად საინტერესოა. თუ ავტორის მიერ წარმოდგენილი მასალები შემდგომი დაკვირვების შედეგად დადასტურდება, მაშინ უნდა ვიფიქროთ ძველ ებრაული დაყათი სიტყვა ქართულმა შეითვისა იმავე მნიშვნელობით რაც მას თავდაპირველად გააჩნდა. ცხადია, არაფერი შეუძლებელი არ არის იმაში, რომ ქართულ ენას საქართველოში მცხოვრებ ებრაელთაგან შეეთვისებინა რამოდენიმე სიტყვა ან ტერმინი. მაგრამ მ. კეკელიას მიერ წამოყენებულ მოსაზრებას თუ გავიზიარებთ, მაშინ ვახტანგის სამართლის წიგნის გამოთქმა „მოსამართლეს დაღათს ვერავინ დაუჭერს“, მაინც არ ჩანს სავსებით ნათელი. საქმე ისაა, რომ პროფ. კეკელიას მიერ შემოთავაზებული გაგება ზემოხსენებული გამოთქმისა ნაძალადევად, არაბუნებრივად გამოიყურება. კანონმდებელი ამბობს: „მოსამართლეს დაღათს ვერავინ დაუჭერს“-ო. და დაყათი უჭკუობა-უცოდინარობას ნიშნავს, მაშინ ამ მნიშვნელობის ჩასმით მივიღებდით „მოსამართლეს უჭკუობას (უცოდინარობას) ვერავინ დაუჭერს“-ო, რაც, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება გავიზიაროთ.

თუ „დაღათი“ სიტყვა ებრაულ „დაყათ“-ის დამახინჯებული ფორმაა მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ ის ქართულ სინამდვილეში რაღაც განსხვავებული მნიშვნელობით იხმარებოდა.

ქართულ ეკონომიკურ დოკუმენტებში გვხვდება მედახილე¹³, რომელიც ნიშნავდა ხელოსანს, შენობის შიგნითა მხარის მომპირკეთებელს. არაბულად „დახილითუნ“ ნიშნავს შინაგანობას, რუსულ Внутренность-ს თითქოს შეიძლებოდა დაგვევა, რომ არაბული „დახილითუნ“ ქართულში „დაღათ“-ად გადამახინჯდა და მისი მნიშვნელობა უნდა ყოფილიყო „შინაგანი“, ინტიმური და ა. შ.

მაგრამ ეს სამუშაო ჰიპოთეზა არ გამართლდა.

აქვე გვინდა მკითხველთა ყურადღება მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ XVIII საუკუნეში ქართულში „დაჭირვება“ ზოგჯერ დაბნელების მნიშვნელობით იხმარებოდა. მაგალითად თეიმურაზ მეორის თხზულებაში¹⁴ „სარკე თქმულთა“ ვკითხულობთ:

„ერთს კიდევ გეტყვი მთვარისას: როს იყოს დაჭირვითათო
ვარსკვლავთ-მრიცხველთა წიგნითა შეიტყონ წინა დლითაო,
რა შეიყარნეს პირის-პირ, დაბნელდეს ისევ მზითაო,

¹² თსუ შრომები. ტ. 202, 1981 წ. გვ. 27—28.

¹³ „მასალები საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისათვის“, 111, გვ. 20.

¹⁴ თეიმურაზ მეორე, თხზულებათა სრული კრებული. გიორგი ჯაკობიას წინასიტყვაობით, რედაქციით, ლექსიკონით და შენიშვნებით. თბ., 1939, გვ. 4.

და როსას მოწოდებს მზე მთვარეს, იქნას უქ-მოფენითაო“. (28).

რამდენადაც ზოგჯერ „დაჭირვა“ დაბნელებას ნიშნავდა, შეიძლება დავუშვათ, რომ „დაუჭერს“ არაიშვიათად იხმარებოდა „დაუბნელებს“ მნიშვნელობითაც.

ვფიქრობთ, რომ ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლში ნახსენები „დაღათ“ იგივე სპარსული „დეყათ“ არის, რომელსაც მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისის საქართველოში გამოისტუმრდნენ როგორც დაღათს, დაყათს.

تقت „დეყათ“ სიტყვა გვხვდება თანამედროვე სპარსული ენის ლექსიკონებში სადაც ის ნიშნავს: 1. ყურადღებას. მაგ. „დეყათ შაგირდან“ მოსწავლეთა ყურადღება. 2. სიზუსტეს, სისწორეს, შორსმჭვრეტელობას, გულმოდგინებას, ბეჯითობას, ყურადღებიანობას, გულმოდგინე გარჩევას, ყურადღებით შესწავლას, დახვეწილობას, სიფაქიზეს.

ორტომიანი სპარსულ-რუსული ლექსიკონის მიხედვით „დეყათ“-ის ერთ-ერთი მნიშვნელობაა «Подвергать тщательному, внимательному исследованию; სპარსულში «деггât» დეყათ ნიშნავდა „დაკვირვებულობას“-აც¹⁵.

„დეყათ“ სიტყვის მესამე მნიშვნელობაა «Подробный, детальный; внимательный, точный, пунктуальный, аккуратный და ა. შ.

ესმის კითხვა, შესაძლებელია თუ არა სპარსული „დეყათ“-ის რომელიმე მნიშვნელობა ვიგულისხმობთ ვახტანგ მეექვსის სამართლის წიგნის 205-ე მ-ის „დაღათ“-ში ვფიქრობთ, რომ შესაძლებელია.

„დეყათ“ სიტყვა, რომელიც ვახტანგის სამართლის წიგნში „დაღათ“-ის სახით გვაქვს მოცემული, ვახტანგის სამართლის წიგნის 205-ე მუხლში ნიშნავდა კანონის აზრის დაზუსტებას, კანონის ნორმის აზრის, მისი დედაარსის გარკვევას კანონის ახსნა-განმარტების გზით.

კანონის აზრის დაზუსტების, კანონის აზრის ახსნა-განმარტების მეშვეობით კანონმდებლის ნების გამორკვევა, როგორც დასავლეთის, ასევე აღმოსავლეთის ფეოდალურ საზოგადოებაში მოსამართლეთა პრეროგატივას შეადგენდა. თუ კი კანონში რაიმე ხარვეზს შეამჩნევდა, მოსამართლეს სასამართლო პრაქტიკის მასალებზე დაყრდნობით მისი შევსების უფლება გააჩნდა. და სასამართლო პრაქტიკის მეშვეობით, კანონის ახსნა-განმარტების ბერკეტის გამოყენებით ვითარდებოდა სამართალმცოდნეობაც.

¹⁵ Персидско-русский словарь, т. I. М., 1970 (под ред. Ю. А. Рубинчика), с. 646. აგრეთვე Русско-персидский словарь. Составили И. К. Овчинникова, Г. А. Фурчян, Ш. Н. Бади. М., 1965, с. 414.

ბია ჰირია

საქართველოს რესპუბლიკის სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსში ზოგიერთი ცვლილებების შეთანხმებული აუცილებლობის შესახებ

დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობაში განსაკუთრებული როლი და ფუნქცია ეკისრება სასამართლოს ხელისუფლებას. კარგ სასამართლოს თავისი მოღვაწეობით, უდავოდ, შეუძლია ხელი შეუწყოს სახელმწიფოს ნორმალურ განვითარებას. ის არის საფუძველი სამართლებრივი წესრიგისა ქვეყანაში. იგი ატარებს ცხოვრებაში კანონებს, მაგრამ სასამართლოს ნორმალური ფუნქციონირებისათვის საჭიროა კარგი კანონები, რომელშიც სახელმწიფო გამოვა მოქალაქეთა უფლებებისა და თავისუფლებების გარანტიად.

სასამართლო ხელისუფლებაში ჩანს ის ძირითადი დემოკრატიული იდეები, რომელთა დაცვისთვისაც მოწოდებულია თვით სახელმწიფო, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს თავისი მოქალაქეების კანონიერი უფლებებისა და ინტერესების დაცვა — ყველასათვის ერთიანი სასამართლოს მეშვეობითა და კანონისა და სასამართლოს წინაშე მათი თანასწორი მდგომარეობით.

სასამართლოს ძირითად მიზანს უნდა შეადგენდეს მოქალაქის დარღვეული ან სადავოდ გამხდარი უფლებების დაცვა და არა რაიმე პარტიული ან კლასობრივი ინტერესების შესაბამისად, თითქოსდა საქმის ყოველმხრივი, სრული და ობიექტური გამოკვლევის დეკლარირება.

სამოქალაქო საპროცესო ურთიერთობებისას, მხარეთა ნების ავტონომიისა და თვით ნების გამოხატვის ავტონომიის დარღვევა, რაც დამახასიათებელია საბჭოური სამართლებრივი კონცეფციისათვის, წლების განმავლობაში მართლდებოდა ლენინური, კლასობრივი თეორიის იდეებით. კერძოდ, ვ. ლენინის განმარტებით, ყველაფერი მეურნეობის დარგში არის საერთო სამართლებრივი და არა კერძო:... აქვე მიუთითებდა, რომ კერძო სამართლებრივი ურთიერთობების სფეროში სახელმწიფოს მხრიდან სამოქალაქო საქმეების განხილვაში ჩარევა აუცილებელი იყო.

ზემოაღნიშნული დებულების შესაბამისად, სამოქალაქო სასამართლო წარმოებაში ოფიციალურად დაკანონებულად იყო და დღესდღეობითაც დაკანონებულია სამძებრო ანუ ინკვიზიციური საწყისი ცივილური ურთიერთობების გარკვევისას, ნაცვლად ისეთი დემოკრატიული და მსოფლიოში აპრობირებული საწყისისა, როგორცაა — სამოქალაქო საქმეთა გადაწყვეტა შეჯიბრებითობის პრინციპით. ცნობილი ამერიკელი იურისტი, პროფესორი ჯ უიგმორი შეჯიბრებითობის სისტემას „მართლმსაჯულების სპორტულ“ ან „აზარტული თამაშის ლეგალიზებულ“ თეორიას უწოდებდა¹. გამოჩენილი ფრანგი იურისტები ჟერარ კორნიუ და ჟან ფუაიე ამტკიცებენ, რომ მოსამართ-

¹ J. H. Wigmore, A Panorama of the World's legal Sistem Boston, 1928, გვ. 235.

ლემ უნდა გადაწყვიტოს სადავო საკითხები სამართლის საფუძველზე, რათა აღდგეს მშვიდობა. ჭეშმარიტებისა და სამართლიანობის მიღწევისათვის გლასონი და ტისიე თვლიან, რომ მოსამართლე არის მთავარი ფიგურა „მოფარე-კავეთა“ სასამართლო დუელისა ერთადერთი ფუნქციით, დასახელოს გამარჯვებული. ის არის ხელმძღვანელი ამ ორთაბრძოლისა ანუ თანამდებობის პირი, რომლის მოვალეობასაც შეადგენს პროცესი წაიყვანოს მოკლე მიმართულებით მისი დამთავრებისაკენ და მიიღოს სასამართლო გადაწყვეტილება. რაიმონდ ლეეეს მიხედვით, მოსამართლე არის უმაღლესი არბიტრი, რომელმაც უნდა გადაწყვიტოს, რომელი მხარეა მართალი.

ჩვენი ქვეყნის სამოქალაქო-საპროცესო ურთიერთობებში ინკვიზიციური საწყისის არსებობა დადასტურებულია სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსში სასამართლოს აქტიური როლით სამოქალაქო საქმეების განხილვისას.

თუ არა იურიდიული ნონსენსი, სხვა რით შეიძლება აიხსნას ჩვენი ქვეყნის სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 11-ე მუხლის I ნაწილი, რომელშიც ფიქსირებულია, რომ „სასამართლო მოვალეა არ დასჯერდეს წარმოდგენილ მასალებს, ახსნა-განმარტებებს და მიიღოს კანონით გათვალისწინებული ყველა ზომა, რათა ყოველმხრივ, სრულად და ობიექტურად გამოარკვიოს საქმის ნამდვილი გარემოებანი“. სწორედ აღნიშნული მუხლისა და სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობების დამახინჯებული პოლიტიკის შესაბამისად სასამართლოს აქტიურობა და დომინირება, მხარეთა ნების ავტონომიაზე იმდენ ზემოქმედებას ახდენს, რომ 39-ე მუხლის შესაბამისად „უკანონოდ დათხოვნილი ან გადაყვანილი მუშაკის სამუშაოზე აღდგენის საქმეში სასამართლოს შეუძლია თავისი ინიციატივით მოპასუხის მხარეზე მესამე პირად ჩააბას თანამდებობის ის პირი, რომლის განკარგულებითაც მოხდა დათხოვნა ან გადაყვანა...“

კანონმდებელი არ სჯერდება რა სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსში ფიქსირებულ სასამართლოს აქტივობას — მის კონსტატირებას ახდენს ასევე საქორწინო და საოჯახო კოდექსის 34—36 მუხლებში, რომელთა მიხედვითაც სასამართლო მოვალეა, განქორწინებასთან ერთად განსაზღვროს, რომელი შვილი რომელ მშობელთან დარჩეს და რომელ მშობელს რა რაოდენობით უნდა გადახდეს ალიმენტი; „სასამართლო ვალდებულია განქორწინების საქმის გადაწყვეტასთან ერთად განსაზღვროს იმ სახსრების ოდენობა, რაც უნდა გადახდეს მეორე მეთელეს; „სასამართლო ვალდებულია განქორწინების საქმის გადაწყვეტასთან ერთად განიხილოს იმ ქონების გაყოფის საკითხი, რომელიც წარმოადგენს შეუღლებათა თანასაკუთრებას“.

ანალოგიური სიტუაციაა შექმნილი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 30-ე მუხლის მეოთხე ნაწილითა და 304-ე მუხლის პირველი ნაწილის მეექვსე პუნქტით: „...სასამართლო, განაჩენის დადგენის დროს, ვალდებულია საკუთარი ინიციატივით გადაწყვიტოს საკითხი დაზარალებულისათვის დანაშაულით მიყენებული მატერიალური ზიანის ანაზღაურების შესახებ“.

ზემოთ აღნიშნული საკანონმდებლო სახის მითითებები სასამართლოს როლის შესახებ, საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში, იმის საფუძველს იძლევა, რათა გამოითქვას მოსაზრება, რომ სასამართლოს თავისი ინიციატივით, უნდა მიეცეს სარჩელის აღძვრის უფლება (მ. ელისეიკინი, მ. შაქარიანი, ე. მალცივი, ე. პიატილეტოვი, ვ. ბოიარინცევი და სხვები).

ჩვენის აზრით, სამოქალაქო საქმის აღძვრის უფლება სასამართლოს არ უნდა მიენიჭოს, რადგან თუ სასამართლოს ასეთი უფლება ექნება, მაშინ ის გარკვეულ წილად მხარის როლში გამოვა, ხოლო ზოგად იურიდიული მოსაზრებით ყოვლად მიუღებელია, რომ მხარე იყოს თვით თავის მიერ დაყენებული საკითხის არსებითად გადამჭრელი. აქვე. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ირღვევა კიდევ ერთი ზოგადიურიდიული დებულება, რომლის მიხედვითაც მხარე ეს არის პირი, რომლისთვისაც ან რომლის წინააღმდეგ მიმდინარეობს სასამართლო განხილვა.

გარდა ამისა, აქ უნდა გადაწყდეს სამოქალაქო სამართალწარმოების ფუნდამენტური საკითხი — სასარჩელო მოთხოვნისა და საქმის განხილვის ფარგლები.

პროცესუალურ ლიტერატურაში — გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სარჩელის შეცვლა შეიძლება მოხდეს არა მხოლოდ მხარეთა, არამედ სასამართლოს ინიციატივითაც; ამასვე უკავშირებენ, სასამართლოსათვის სასარჩელო მოთხოვნისა და საქმის განხილვის ფარგლებს გარეთ გასვლის უფლების მინიჭების საკითხს (ნ. ზეიდერი, მ. ბირკინი, მ. მატეევსკი, ვ. სემიონოვი, ი. ევტოდიევა და სხვები), რასაც ჩვენ, ზემოთაღნიშნულ პრინციპულ დებულებათა გამო, ვერ დავეთანხმებით.

ასევე ვერ დავეთანხმებით იმათ შეხედულებებსაც, რომლებიც თვლიან, თუ სასამართლომ აუცილებლობის გამო შეცვალა სარჩელის საგანი, მან უნდა შეატყობინოს მოსარჩელეს და მისგან თანხმობის მიღების შემთხვევაში ახალი საფუძვლით განიხილოს სარჩელი (დ. პოლუმორდვინოვი. ი. მარტკოვიჩი და სხვები).

ჩვენ მთლიანად ვეთანხმებით იმათ აზრს, რომლებიც თვლიან, რომ მხოლოდ მოსარჩელეს შეუძლია სარჩელის საგნის ან საფუძვლის შეცვლა და მისი თანხმობით სასამართლო ცვლის კიდევაც.

დღესდღეობით, ჩვენი ქვეყნის სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 201-ე, 306-ე და 339-ე მუხლის შესაბამისად სასამართლოს, მისი კოდექსში ფიქსირებული აქტიური როლის გათვალისწინებით, უფლება აქვს გასცილდეს სასარჩელო მოთხოვნათა ფარგლებს ან სასამართლოს გადაწყვეტილების კანონიერება და დასაბუთებულობა შეამოწმოს როგორც გასაჩივრებულ (გაპროტესტებულ), ასევე გაუსაჩივრებელ (გაუპროტესტებელ) ნაწილებში. გარდა ამისა, სასამართლო შეზღუდული არ არის საკასაციო საჩივრის ან პროტესტის მოსაზრებებით. ჩვენის აზრით, აღნიშნული დასაშვებად და გამართლებულად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ ფსევდო კლასობრივი ინტერესების მქონე სახელმწიფოსა და მის მიერ გატარებული პოლიტიკისათვის. ამიტომაც, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ამ და სხვა ზემოთ აღნიშნული მუხლების გაუქმება სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსში და საკანონმდებლო ინიციატივის სახით ისეთი მუხლის შეტანა კოდექსში, რომელიც ზუსტად, ყოვლისმომცველად განსაზღვრავს მხარეთა ნების ავტონომიურობიდან გამომდინარე მათ კონკრეტულ უფლებამოსილებას, კერძოდ: მხოლოდ მხარეებს აქვთ უფლებამოსილება სასამართლოში საქმის აღძვრისა, სასარჩელო მოთხოვნაზე მთლიანად ან ნაწილობრივ უარის თქმისა, სარჩელის ცნობისა, სარჩელის საფუძვლისა და საქმის შეცვლისა, მორიგებისა, უფლებამოსილების სხვა პირზე გადაცემისა, საქმის ამხანაგური ან სამედიატორო სასამართლოსათვის გადაცემისა, სასამართლოს გადაწყვეტილების გასაჩივრებისა,

სააღსრულებო ფურცლის გადასახდევინებლად წარდგენისა და მიკუთვნებული ქონების ან ფულის მიღებისა.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიუღებლად მიგვაჩნია სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 52-ე მუხლის არსებობა ისეთი ფორმით, როგორც იგი არსებობს დღესდღეობით, კერძოდ — სასამართლო თავისი ინიციატივით კრებს მტკიცებულებებს. ამიტომ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული მუხლი გამოიყურებოდეს ასეთნაირად.

მხოლოდ მხარეებმა ან მხარეთა მოთხოვნის შესაბამისად სასამართლომ უნდა წარადგინოს სასამართლოში ის მტკიცებულებები, რომლებიც საჭიროა მათი კანონმდებლობით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვისათვის.

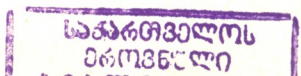
მხოლოდ თითოეულ მხარეს აწევს მოვალეობა დაამტკიცოს ის გარემოებანი, რომლებზედაც იგი ამყარებს თავის მოთხოვნებსა და შესაგებელს.

აღსანიშნავია, რომ მეცნიერებაში არსებობს საპირისპირო მოსაზრებაც, რომლის მიხედვითაც სასამართლოს უნდა მიენიჭოს მტკიცებულებების შეკრების უფლება, რაც, ჩვენის აზრით, არამართლზომიერია და აქ მთლიანად ვეთანხმებით იტალიელ მეცნიერს ენრიკო ტულიო ლიმანს, რომელსაც მიაჩნია, რომ სასამართლო არ უნდა ერეოდეს მტკიცებულებების შეგროვებაში და ის უნდა ეყრდნობოდეს მხოლოდ მხარეთა მიერ მოწოდებულ ფაქტებსა და მტკიცებულებებს. თუმცაღა, უცხოურ ლიტერატურაშიც ამ საკითხზე არაერთგვაროვანი მოსაზრებებია, კერძოდ, გერმანელ მეცნიერს ფ. ბაურს დასაშვებად მიაჩნია, რომ მოსამართლემ მონაწილეობა მიიღოს მტკიცების პროცესში.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 163-ე მუხლში ნაცვლად არსებული ორჭოფული დებულებისა, სასამართლომ უპირობოდ უნდა შეასრულოს მხარეთა მოთხოვნები მტკიცებულებების გამოთხოვისა და გამოკვლევის სფეროში.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ყოვლად მიუღებლად და დაუსაბუთებლად მიგვაჩნია სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 173-ე მუხლის V ნაწილის არსებობა, რომელიც ითვალისწინებს, რომ „თუ სასამართლომ სარჩელზე მოსარჩელის უარი მოპასუხის მიერ სარჩელის ცნობა ან მხარეთა მორიგება არ მიიღო, სასამართლო გამოიტანს დასაბუთებულ განჩინებას“. არსებული დებულება ადასტურებს მხარის ავტონომიური ნების გამოვლინების შეზღუდვას სახელმწიფოს მხრიდან, სასამართლოს აქტივობის როლის გათვალისწინებით ადამიანის, ამ შემთხვევაში მხარის უფლებების დისკრედიტაციის გზით.

ჩვენის აზრით, აღნიშნული დებულებიდან გამომდინარე, გადასასინჯია ასევე სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 34-ე მუხლის II ნაწილი, რომლის მიხედვითაც „სასამართლო არ მიიღებს მოსარჩელის უარს სარჩელზე, მოპასუხის მიერ სარჩელის ცნობას და არ დაამტკიცებს მხარეთა მორიგებას, თუ ეს მოქმედება ეწინააღმდეგება კანონს ან არღვევს ვისიმე უფლებებსა და კანონით დაცულ ინტერესებს“. დეტალურად ჩვენ არ შევჩერდებით აღნიშნული მუხლის II ნაწილის უარყოფით მხარეებზე, რადგანაც ისედაც ნათელია მხარეთა ნებისა და მისი გამოხატვის ავტონომიის დარღვევა სასამართლოს მხრიდან აქტივობის როლის გაზრდით. რაც შეეხება I ნაწილს, მასზე უფრო ყოვლისმომცველია ჩვენს მიერ შემოთავაზებული ზოგად თეო-

რიული მუხლი მხარეების უფლებამოსილების შესახებ და ამიტომ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ 34-ე მუხლი მთლიანად ამოღებული იქნეს კოდექსიდან.

სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 34-ე მუხლთან დაკავშირებული ჩვენეული მოსაზრებანი უნდა გავრცელდეს ასევე ამავე კოდექსის 299-ე და მე-300-ე მუხლების შესაბამის დებულებებზე იმ გაგებით, რომ სასამართლოს აქტივობის როლის ზრდა შეფერხდეს მხარეთა ნების ავტონომიურობის გამოვლენასთან შედარებით, საკასაციო საჩივარზე უარის თქმას ან მოსარჩელის მიერ საერთოდ სარჩელზე უარის თქმისა და მხარეთა მორიგების საკითხებთან დაკავშირებით.

აქვე, არ შეგვიძლია ორიოდ სიტყვით არ შევჩერდეთ სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 302-ე მუხლზე — საკასაციო საჩივრის ან პროტესტის გამო განმარტების ირგვლივ. ზემოაღნიშნულ ცვლილებათა გათვალისწინებით, მხარეთა ნების ავტონომიურობის ფიქსირებასთან დაკავშირებით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული მუხლი გამოიყურებოდეს ასეთნაირად: მხარეებს უფლება აქვთ წარადგინონ განმარტება საჩივრის ან პროტესტის გამო. ამ განმარტების მტკიცებულებათა წარდგენით. მათ მოსამართლე ან სასამართლოს თავმჯდომარე დაავალებს განმარტებისა და მასზე დართული საბუთების პირების წარდგენას მხარეთა რაოდენობის მიხედვით. აღნიშნული პირები უნდა ჩაბარდეს საქმეში მონაწილე მხარეებს.

მხარეთა ნების ავტონომიიდან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 36 მუხლი უნდა შეიცვალოს იმდაგვარად, რომ მხოლოდ და მხოლოდ მოსარჩელის თანხმობით მოხდეს არასათანადო მხარის შეცვლა.

სასამართლოს აქტივობის როლის გაზრდისა და მხარეთა ნების ავტონომიის შეზღუდვის ხარჯზე დაფუძნებული ასევე სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 54-ე მუხლი — მტკიცებულებათა მიუღებლობა.

ჩვენი აზრით, ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სამოქალაქო სასამართლო წარმოებას შეგვიძლია სამი ძირითადი მოთხოვნა წავუყენოთ 1) მოსამართლეზე და სასამართლოზე კი არ უნდა იყოს დამოკიდებული, არამედ მის მოვალეობას უნდა შეადგენდეს სოციალურად სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების შესრულება. 2) მოსამართლისა და სასამართლოსათვის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა უნდა გახდეს სოციალურად სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპების მისადაგება განსახილველ საქმესთან და 3) სოციალურად სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპები თითოეული საქმის განხილვის პროცესში უნდა აღწევდეს პრაქტიკულ გამოხატულებას.

სწორედ, აღნიშნული მოთხოვნების გადაჭრა უნდა განსაზღვრავდეს სამოქალაქო სასამართლო წარმოების ამოცანებს თანამედროვე საზოგადოებაში.

გარდა ამისა, კაცობრიობის ისტორიაში არსებობს ე. წ. ლიბერალური პროცესუალური მოდელი, რომლის მიხედვითაც მხარეები ერთმანეთს ეჯობებიან მკაცრად განსაზღვრული კანონის ფარგლებში და მათ შეჯიბრებას თვალყურს ადევნებს სასამართლო. ერთი შეხედვით ეს მოდელი გამოირჩევა დემოკრატიულობით და ამ შეჯიბრებაში იმარჯვებს სიკეთე და სიმართლე, მაგრამ მეორეს მხრივ, აქ თამამად შეიძლება დაისვას ორად ორი შეკითხვა. ლიბერალური სამოქალაქო-სასამართლო წარმოება ხელს ხომ არ უწყობს იმას, რომ გარჯება დარჩეს უფრო ძლიერსა და მეორე — აღნიშნული მოდელი არის

თუ არა დაკავშირებული სოციალური კავშირებით იმ პირებთან, ე. ი. მესამე პირებთან, რომელთაც აქვთ თავიანთი იურიდიული ინტერესები საქმეში. ამიტომაც, ჩვენს მიერ დასმულ ორივე კითხვაზე პასუხის გასაცემად გვინდა აღვნიშნოთ, რომ მოსამართლისა და სასამართლოს როლი მხოლოდ პასიური ზედამხედველობის როლით კი არ განისაზღვროს სამოქალაქო საპროცესო ურთიერთობებში, არამედ ის უნდა გახდეს თითოეული მხარისათვის დამოუკიდებელი თანაშემწე.

ამიტომაც, დღესდღეობით სამოქალაქო სამართალწარმოების ლიბერალური ძოდელიდან სოციალურ მოდელზე² გადასვლა მოითხოვს კლასიკური შეჯიბრებითობის პრინციპის გადასინჯვას იმ გავებით, რომ დადგინდეს გარკვეული ზღვარი სასამართლოს აქტივობისა და არ მოხდეს მიბრუნება სამოქალაქო სამართალწარმოებაში სამძებრო ანუ ინკვიზიციური პროცესისაკენ.

აღნიშნულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ ცენტრალური ადგილი სამოქალაქო სამართლის პროცესში უნდა დაიჭიროს დიალოგმა მოსამართლესა (სასამართლოსა) და მხარეებს შორის უფლებებისა და ფაქტების შესახებ.

მიუხედავად იმ დიდი უარყოფითი მხარეებისა, რაზეც ზემოთ გვქონდა საუბარი, ჩვენი ქვეყნის სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის ცალკეული მუხლების ირგვლივ, მაინც შეიმჩნევა ზოგიერთ მუხლში სასამართლოს აქტივობისა და მხარეების ავტონომიური ნების გამოვლინებასთან დაკავშირებული ზღვარი, კერძოდ: 58-ე მუხლი, რომლის მიხედვითაც პირს შეუძლია სასამართლოს სთხოვოს მისთვის შეუძლებელი ან ძნელად მოსაპოვებელი მტკიცებულებების გამოთხოვა. მიუხედავად ამ მუხლში ჩადებული დადებითი შინაარსისა, ჩვენი პრინციპული მოსაზრებით აუცილებელია, რომ სასამართლოს წინაშე მტკიცებულებების გამოთხოვის დაყენების უფლება მიეცეს არა პირს, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ მხარეს. თითქმის ანალოგიური სიტუაციაა იმ ცვლილებების გათვალისწინებით, რომელზეც უნდა გვქონოდა, საუბარი, სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-60-ე მუხლშიც.

მხარეთა ნების ავტონომიისა და სასამართლოს აქტივობის ზღვარია გავლებული სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 149-ე მუხლში (მოსამართლის მოქმედება სასამართლო გარჩევისათვის საქმის მოსამზადებლად). ანალოგიური სიტუაციაა შექმნილი ასევე საქმეში თარჯიმნისათვის, მონაწილე პირთათვის და ექსპერტისათვის მათი უფლებებისა და მოვალეობების განმარტების დროსაც (სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 159-ე, 162-ე და 171-ე მუხლები). იგივე მდგომარეობაა შექმნილი სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 309-ე და 310-ე მუხლებით, რომელშიც ერთის მხრივ მთლიანად არის გამონატული მხარის ნების ავტონომია, საქმეში მონაწილე მხარეებისათვის აცილების უფლების გამოყენების თვალსაზრისით და მეორეს მხრივ, სასამართლოს აქტივობა — საქმეში მონაწილე პირთათვის თავისი ინიციატივით უფლებების განმარტება.

მხარეების ნების ავტონომიიდან გამომდინარე გადასიჯნვას მოითხოვს ასე-

² სოციოლოგიური ანუ ჰარვარდული სკოლა შეიქმნა როსკო პაუნდის მიერ. მისი მიმდევრები არიან სტოუნზი, ბრენდაიზი, კარდოზი, უიგმორი, მ. კოენი, ლასველი, მაგლუგალი და ყველაზე დიდი ამერიკელი პრაგმატიკოსი დჯ. დიუი. მათი აზრით, მოსამართლემ და სასამართლომ უნდა იმოქმედოს სოციალური ძალის მიხედვით, რომელიც დგას დაწერილი ნორმის უკან — O. W. Holmes, the Common Law, Boston, 1945, გვ. 30.

ვე სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 347-ე მუხლი. ჩვენის აზრით, ზემოთ აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით. ახლად აღმოჩენილ გარემოებათა გამო, კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების, განჩინებისა და დადგენილების გადასინჯვა უნდა წარმოებდეს მხოლოდ და მხოლოდ მხარის მიერ, ანდა მხარის ნებართვით გადასინჯვისათვის უფლებამოსილი ორგანოს მეშვეობით.

რაც შეეხება, სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 354-ე მუხლის I და II ნაწილებს, სააღსრულებო ფურცლის გადაცემის შესახებ, ისევე როგორც კოდექსის 355-ე მუხლს, (ერთ გადაწყვეტილებაზე რამდენიმე სააღსრულებლო ფურცლის გაცემა) სადავო არაფერია, რამდენადაც არსებობს ზღვარი ერთის მხრივ მხარის ნების ავტონომიისა და მეორეს მხრივ, სასამართლოს მხრიდან განხორციელებული აქტივობისა.

სამოქალაქო სამართლის საპროცესო კოდექსის 354-ე მუხლის III ნაწილში, ჩვენის აზრით, მხარეთა ნების ავტონომიის შეზღუდვის საფუძველზე, სასამართლოს არ უნდა ქონდეს თავისი ინიციატივით სააღსრულებო ფურცლის გადაგზავნის უფლება აღსასრულებლად და ეს უნდა ხდებოდეს მხოლოდ და მხოლოდ გადამხდევინებლის მოთხოვნის საფუძველზე.

Г. Г. КИРИЯ

О НЕОБХОДИМОСТИ ВНЕСЕНИЯ НЕКОТОРЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ГПК РЕСПУБЛИКИ ГРУЗИЯ

Резюме

Статья посвящается особой роли и функциям судебной власти в строительстве демократического государства. Своей деятельностью суд должен способствовать нормальному развитию государства. Он является основанием правопорядка в государстве.

В деятельности судебной власти проявляются основные демократические идеи для защиты которых предназначено само государство, являющееся гарантом соблюдения законных прав и интересов своих граждан путем обеспечения единого для всех суда и равноправия перед законом и судом.

Основной целью суда должна быть защита нарушенных или спорных прав граждан, а не декларирование всестороннего, полного и объективного исследования, исходя из партийных или классовых интересов.

Основное внимание в статье уделено автономичности воли сторон в гражданско-процессуальных отношениях. Соответственно подвергается критике т. н. советская правовая концепция, основанная на ленинских идеях об обязательности вмешательства государства в разбирательство гражданских дел.

Исходя из вышеизложенного, в статье обосновано требование изменения, с учетом автономичности воли сторон, ч. I — ст. 11, ст. 34, 36, 52; ч. V ст. 173; ст. 201, 299, 300, 302, 306, 339, 347 и ч. III ст. 354 ГПК Республики Грузия.

Также необходимо изменить ст. 34—36 Брачно-семейного кодекса и ч. IV ст. 30, п. 6 ст. 304 УПК Республики Грузия.

წარმოდგინა საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის სამოქალაქო სამართლის განყოფილებამ

ელენე მისკარიანი-შეპერილაძე

მშობლების უფლება-მოვალეობათა წარმოშობის საფუძვლები

ყველაზე მჭიდრო კავშირი, როგორც კი კაცობრიობას ოდესმე სცოდნია, მშობლებსა და შვილებს შორის არსებული კავშირია. ქალისა და ვაჟისაგან ნაშობი ბავშვი ანაზღად გვევლინება როგორც მოქალაქე და თვით ფაქტი მისი გაჩენისა სათანადო იურიდიულ გაფორმებას მოითხოვს, რათა მან პირადი და უფლებრივი სტატუსი, ხოლო მშობლებმა მშობლის უფლების სტატუსი მოიპოვონ.

გარკვეული მშობლებისაგან ბავშვის გაჩენა იურიდიული ფაქტი ხდება იმ პირობით, თუ ეს ფაქტი დადასტურებული იქნება მოქალაქეობრივი მდგომარეობის აქტების ჩამწერ ორგანოში. სწორედ ამ მომენტიდან წარმოიშობა მშობლებსა და შვილს შორის ურთიერთ უფლება-მოვალეობანი. ეს უფლება-მოვალეობანი ეფუძნება ბავშვის წარმოშობას, დადასტურებულს კანონით დადგენილი წესისამებრ. არავითარი მნიშვნელობა არ ენიჭება იმას, დაიბადა ბავშვი მშობელთა ქორწინების შედეგად, თუ ქორწინების გარეშე შვა იგი მარტოხელა დედამ, და მამობა მის მიმართ დადგენილია მშობლების მიერ მოქალაქეობრივი მდგომარეობის აქტების ჩამწერ ორგანოში შეტანილი განცხადების საფუძველზე, სასამართლო წესით, თუ სულაც არ არის დადგენილი. მისი დაბადების ფაქტი დამოწმებული უნდა იყოს მოქალაქეობრივი მდგომარეობის აქტების ჩამწერ ორგანოში, რის შემდეგაც წარმოიშობა მასა და მშობლებს შორის ან მასა და ერთ-ერთ მშობელს შორის სამართლებრივი ურთიერთობა.

დაქორწინებულ მშობელთაგან შვილის წარმოშობის დასადგენად საჭიროა ჩანაწერი მშობელთა ქორწინების შესახებ. ბავშვის დაბადებიდან ერთი თვის მანძილზე მშობლების, ერთ-ერთი მათგანის ან იმ პირის განცხადებით, რომელსაც მშობლები ანდობენ, ბავშვის დაბადების ფაქტი დაფიქსირებული უნდა იყოს. ბავშვის დაბადების რეგისტრაცია ხდება მშობელთა ქორწინების სააქტო ჩანაწერის და მისი დაბადების შესახებ გაცემული ცნობის (ან თუ ბავშვი სამკურნალო დაწესებულების გარეთ, ვთქვათ, მატარებელში დაიბადა, მოწმეთა ჩვენებების) საფუძველზე.

ამ შემთხვევაში ბავშვის დედად წერენ ქალს, რომელმაც შვა იგი. მამად — იმას, ვინც დედასთან რეგისტრირებულ ქორწინებაშია.

იმის პრეზუმპცია (გარაუდი), რომ ბავშვის მამა დედის ქმარია, საწყისს იღებს რომის სამართლიდან, რომლის თანახმად მამა ის არის, ვისზეც ქორწინების ფაქტი მიუთითებს. ეს დებულება გამეორებულია ნაპოლეონის კოდექსში და გავლენას ახდენს პრაქტიკულად მსოფლიოს ყველა ქვეყნის კანონმდებლებზე.

გარდა დედის ქმრის მამობის პრეზუმპციისა აქ გარანტად გვევლინება მეორე პრეზუმპცია — ქალის ცოლ-ქმრული ერთგულება.

რატომ არის, რომ ჩვენ, როცა ბავშვის დედისაგან წარმოშობას ვადგენთ, ვლაპარაკობთ ამ ფაქტის მხოლოდ და მხოლოდ დოკუმენტით ან მოწმეთა ჩვენებით დადასტურებაზე, ხოლო როცა მამიდან მის წარმოშობას ვადასტურებთ — მამობას ვვარაუდობთ? ეს საკითხი ძალიან ადვილად წყდება, დედაშვილის ბიოლოგიური კავშირი სავსებით ცხადი რამაა, მამობა კი იმდენად ღრმად არის ბუნებაში ჩამალული, რომ კანონმდებელი მხოლოდ ვარაუდობს მას. ჯერ ერთი, ივარაუდება დედის ქმრის მამობა, მეორეც, საკმაოდ მნიშვნელოვანი ზნეობრივი დასაბუთება — ივარაუდება ქალის ცოლ-ქმრული ერთგულება.

თუ ბავშვი დაიბადა სულ ბევრი ათი თვის შემდეგ იმ დღიდან, რაც გარდაიცვალა მამა, ან მოხდა განქორწინება, ანდა ქორწინების ბათილად ცნობა, მაშინ მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად (საქორწინო და საოჯახო კოდექსი, მუხ. 172, 173) მისი დაბადების რეგისტრაციისას ივარაუდება დედის ქმრის მამობა. თუ ბავშვი უფრო გვიან დაიბადა, ითვლება ქორწინების გარეშე შობილად. შესაძლოა სწორედ ეს იყოს მიზეზი იმისა, რომ ბევრ ქვეყანაში თანამედროვე კანონმდებლობა აწესებს „გლოვის ვადას“, რომლის მანძილზეც აკრძალულია ქორწინება მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ. ამ ვადის ხანგრძლივობა სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვაა. მაგალითად, დანიაში, პორტუგალიასა და ბელგიაში 12 თვეა, ჰოლანდიაში — 10 თვე, ჩვენში ასეთი შეზღუდვა და აკრძალვა არ არსებობს, ისევე, როგორც არ არის დაწესებული ვადა ერთი ქორწინების მერე ხელახლა ქორწინებისათვის. საფრანგეთის კანონმდებლობა კი სხვა გზით წავიდა — განქორწინების შემდეგ ქალს ხელახლა გათხოვების უფლება არა აქვს 300 დღის მანძილზე გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ამ ვადის განმავლობაში შობს შვილს ან როცა განქორწინება მოხდა ოჯახის ფაქტობრივად დანგრევის საფუძველზე. აქ ზნეობრივ საწყისებზე უფრო მეტი მნიშვნელობა იმას ენიჭება, რომ განისაზღვროს შვილის უფლებრივი სტატუსი, შვილისა, რომელიც ამ ვადაში მას შეიძლება გაუჩნდეს გარდაცვლილი ან გაყრილი ქმრისაგან.

მაგრამ შვილი მარტო დაქორწინებულ მშობლებს როდი უჩნდებათ. საჭიროა მათი წარმოშობის დადგენაც. რამდენია ასეთი ბავშვი და როგორ ეკიდება მას კანონმდებელი?

იმ დღიდან მოყოლებული, რაც არსებობს საქორწინო და საოჯახო კანონმდებლობა, რომელიც არეგულირებს დაქორწინების წესს და იურიდიულ ძალას ანიჭებს მხოლოდ კანონის შესაბამისად მომხდარ ქორწინებას, იმ დღემდე, ვიდრე ასეთი კანონმდებლობა იარსებებს, არის და იქნება ბავშვთა გარკვეული კატეგორია, როგორცაა გაუთხოვარი დედისაგან ნაშობი ბავშვები. ეს ბავშვები ცოტა არ არის და მათი რაოდენობა კიდევ უფრო მატულობს.

ასეთი ბავშვების დაბადებაში საშიში არაფერია. პირიქით, ბავშვის დაბადება, რა ფორმასაც უნდა ატარებდეს მისი მშობლების ურთიერთობა, ყოველთვის მშვენიერებაა. ამიტომ არც კი დგება საკითხი კარგია, ეს თუ ცუდი. აღამიანის დაბადებას მხოლოდ უნდა მივესალმოთ. მაგრამ აქ სხვა საკითხები წამოიჭრება. რამდენადაც დაუქორწინებელი მშობლებისაგან შვილის წარმოშობის დადგენის ინსტიტუტი არსებობს და მოქმედებს, გამოდის, რომ არც სახელმწიფოსა და არც საზოგადოებისათვის სულ ერთი არ უნდა იყოს რო-

გორ და საიდან ხდება ბავშვის დაბადების ლეგიტიმაცია. მაგრამ ბავშვს მარტო სახელი კი არა, მოვლა, ბინა, უზრუნველყოფა სჭირდება. დიახ, საზოგადოება მიესალმება ბავშვის დაბადებას, სახელმწიფო შეღავათებს აწესებს მარტოხელა დედებისათვის. მაგრამ განა შეიძლება ყოველთვის დახმარებას რჩენა დავარქვათ? განა ცინიკური არ არის მისცე ასეთ დედას ამ ბავშვის სარჩენად თვეში რაღაც თანხები, ან ბინით უზრუნველსაყოფთა აღრიცხვაზე აიყვანო საგანგებო, ეგრეთ წოდებული რიგგარეშე სიით მას შემდეგ, რაც მან შვილი შობა? მეტიც, როგორც კი დადგინდება, რომ ბავშვი წარმოშობილა ამ მამისაგან, ქალი ამ მცირე შეღავათებსაც კარგავს.

მაგრამ მამობის დადგენა ხომ სულაც არ ნიშნავს ოჯახის შექმნას, თანაცხოვრების მოგვარებას, ურთიერთდახმარებას! ეს მხოლოდ იურიდიული მხარეა საკითხისა, სამართლებრივი სტატუსის გარკვევაა. ცხოვრებაში კი ქალი, რომელმაც თავისი ხალხის წინაშე ვალი მოიხადა და ამის საზღაურად სულ უმნიშვნელო დახმარებას იღებს, უბინაოდ, ჩვილი ბალღიანად გადადის ერთი საერთო საცხოვრებლიდან მეორეში, კერძო ბინაში, გულმოდგინადად აღამიანებთან. მან კი მოიხადა ვალი საზოგადოების წინაშე, მაგრამ საზოგადოებამ თუ მოიხადა ვალი მის წინაშე?

ჩვენს წინაშე დიდი პრობლემა დგას. ეს პრობლემაა შობადობის გადიდება. იქნებ კარგა ხანია დადგა დრო დედათა რეალურ დახმარებაზე გადასვლისა? გავადიდოთ დახმარება ბავშვებისათვის, მივცეთ ბინა უბინაო ქალებს შვილის შობამდე, მშობიარობის წინახანებში, ფასიანი შვებულება ბავშვის მოსვლელად, ვიდრე მას დაბადებიდან სამი წელი შეუსრულდებოდეს. რაკი ადამიანი გაჩნდა, იმთავითვე უნდა ჰქონდეს თავზე ჭერი, და მინიმალურად იყოს უზრუნველყოფილი ყველაფრით, რაც კი საჭიროა. მოწოდება, შვილები იყოლიეთო, მოწოდებადვე დარჩება, თუ რეალურ გარანტიებს არ შევუქმნით შვილის სიცოცხლის უზრუნველყოფას.

როგორ აწესრიგებს კანონმდებელი იმ მშობელთაგან შობილი შვილების მდგომარეობას, რომლებიც ერთმანეთზე დაქორწინებული არ არიან? აქ მოქმედებს საქართველოს რესპუბლიკის საქორწინო და საოჯახო კოდექსის 51-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს მამობის დადგენის ორ წესს — ადმინისტრაციულს (მშობლების მიერ მოქალაქეობრივი მდგომარეობის აქტების ჩამწერ ორგანოში ერთობლივი განცხადების შეტანის გზით) და სასამართლოს მეშვეობით. რით განსხვავდება ერთი მეორისაგან?

ადმინისტრაციული წესით მამობის დადგენისას ჩანაწერი დედის შესახებ კეთდება სამედიცინო დაწესებულების ცნობის მიხედვით. რაც შეეხება ჩანაწერს მამის შესახებ, იგი მთლიანად და სავსებით დამოკიდებულია მშობელთა თანხმობის, მათ ერთობლივ განცხადებაზე.

თუ ბავშვის დედის თანხმობა არ იქნება, ვაყს ვერ ჩაწერენ მამად, რადგან მამის შესახებ ჩანაწერი მამასა და შვილს შორის ურთიერთ უფლება-მოვალეობებს წარმოშობს. დედამ იცის, ვინ არის ბავშვის მამა, და რაიმე მოსაზრებით, მაგალითად ზნეობრივით, შეიძლება არ სურს მამასა და შვილს შორის ასეთი უფლება-მოვალეობის წარმოშობა, თავის მხრივ, მამა შეიძლება თანახმა არ არის ნებაყოფლობით დაადგინოს მამობა, ცნოს, აღიაროს ბავშვი თავის შვილად.

მაშასადამე, მამობის ნებაყოფლობითი დადგენისას მხოლოდ ბავშვის მშობლების თანხმობა საჭირო. ამასთან მშობლის მეორე მეუღლის ან სხვა ნათესავების თანხმობას უფლებრივი მნიშვნელობა არა აქვს, მათი თანხმობა უბრალოდ საჭირო არ არის.

მამობის ნებაყოფლობით დადგენა შეიძლება ყოველი ასაკის ბავშვისათვის, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ სრულწლოვანის მიმართ მამობის დასადგენად მისი თანხმობაც საჭიროა. თუ მისი თანხმობა არ იქნა, მამობის დადგენა არ შეიძლება.

არის კიდევ ერთი საკმაოდ მნიშვნელოვანი მომენტი: თუ ბავშვის დედა გარდაიცვალა, ან კანონის თანახმად ცნობილია არაქმედუნარიანად, ან თუ შეუძლებელია მისი ადგილსამყოფელის დადგენა, მამობა ნებაყოფლობითი წესით შეიძლება დადგინდეს მამის განცხადების თანახმად. ამ შემთხვევაში დედობა დასტურდება ან ადრე გაცემული დაბადების მოწმობით, ანდა სამედიცინო დაწესებულების ცნობით, მამა კი თვითონ გამოთქვამს ნებას მამის შესახებ ჩანაწერის გაკეთებაზე. ანალოგიურ სიტუაციაში მოხვედრილ ბავშვის დედას უფლება არა აქვს განცხადებით მიმართოს მოქალაქეობრივი მდგომარეობის აქტების ჩამწერ ორგანოს მამობის შესახებ ჩანაწერის გასაკეთებლად, თუნდაც რომ მამობის დამამტკიცებელი საფუძვლიანი მტკიცებანი ჰქონდეს. მამის სურვილი აქ უცნობია. იყო თუ არა ის ასეთი ჩანაწერის გაკეთების თანახმა, ამის გარკვევა მისი მონაწილეობის გარეშე შეუძლებელია.

ჩვენი რესპუბლიკისათვის დამახასიათებელია, რომ ერთმანეთთან დაუქორწინებელ მშობელთა უმრავლესობას მამობის ნებაყოფლობითი დადგენა ურჩევნია სასამართლო წესით დადგენას.

როცა დედა ან მამა თანახმა არ არის მამობის ნებაყოფლობით დადგენისა, მამობა შეიძლება დადგინდეს სასამართლო წესით ერთ-ერთი მშობლის განცხადების თანახმად. სასამართლო წესით მამობის დადგენის შესახებ განცხადების მიცემის უფლება მშობლებს გარდა აქვს ბავშვის მეურვეს (მზრუნველს), იმ პირს, ვის კმაყოფაზეც ბავშვია, აგრეთვე თვითონ ბავშვს, როცა სრულწლოვანი გახდება (საქორწინო და საოჯახო კოდექსის 51-ე მუხლი).

სასამართლო წესით მამობის დადგენის დროს სასამართლომ უნდა განიხილოს ბავშვის დედის ან იმ პირის სარჩელი მამობის დადგენაზე, ვისაც კანონით ამის უფლება აქვს. ჩვენი რესპუბლიკის სასამართლო პრაქტიკა იცნობს ისეთ შემთხვევებს როცა სარჩელი მამობის დადგენაზე ბავშვის მამამ შეიტანა.

მოსარჩლე სასამართლოს წარუდგენს თავის მოთხოვნათა დასაბუთებულობის დამადასტურებელ მტკიცებულებებს, სასამართლო შეისწავლის მათ. გარდა ამისა სასამართლო თავისი ინიციატივით გამოიძახებს მოწმეებს, გამოითხოვს სხვა დამამტკიცებელ საბუთებს, დოკუმენტებს, ცნობებს, ყველაფერს, რაც მას საშუალებას მისცემს გაარკვიოს სასამართლოსათვის საინტერესო გარემოებანი და გამოიტანოს გადაწყვეტილება მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად.

იმ შემთხვევებში, როცა მოპასუხე სასამართლოს სხდომის დაწყებისთანავე აღიარებს თავის მამობას, სასამართლო მყისვე აკმაყოფილებს სარჩელს.

მაგრამ თუ ის უარს ამბობს მამობაზე, სასამართლომ უნდა გამოარკვიოს საქმის ყველა გარემოება, შეისწავლოს მისთვის წარდგენილი დამამტკიცებელი საბუთები და გამოიტანოს გადაწყვეტილება სარჩელის დაკმაყოფილებასა თუ უარყოფის შესახებ.

საქორწინო და საოჯახო კოდექსის 51-ე მუხლის მე-3 ნაწილის შესაბამისად სასამართლო მხედველობაში იღებს: ერთად ცხოვრობდნენ და საერთო მეურნეობას ეწეოდნენ თუ არა ბავშვის დაბადებამდე ბავშვის დედა და სავარაუდოდ მამა, ერთად ზრდიდნენ და არჩენდნენ თუ არა ბავშვს, არის თუ არა დამამტკიცებელი საბუთები, რომლებიც ადასტურებენ რომ მოპასუხე აღიარებს მამობას.

საჭიროა, ამ ჩამოთვლილ პირობათაგან თუნდაც ერთის დამტკიცება და ეს იქნება საფუძველი სასამართლო წესით მამობის დასადგენად.

რა თქმა უნდა ამ საფუძვლების წრე ერთობ ვიწროა, იგი სულაც არ მოიცავს ყველა ცხოვრებისეულ სიტუაციას, მაგრამ ამ ფარგლებს გარეთ ვასვლა სასამართლოს არ ძალუძს.

ერთად ცხოვრება და საერთო მეურნეობა — ეს ორი პირობა აუცილებლად შეხამებული უნდა იყოს. ეს ერთ ჭერქვეშ ცხოვრებაა, საერთო მეურნეობის გაძღოლა, ურთიერთდამოკიდებულების საჯაროობა, თუნდაც ხანმოკლე, მაგრამ მაინც სტაბილურობაა. ერთი სიტყვით, ქალი და ვაჟი ცოლ-ქმარივით უნდა იქცეოდნენ. ამ ურთიერთობის დარღვევის მიზეზი სულ სხვადასხვაა. მეტწილად მამაკაცის უარყოფითი დამოკიდებულებაა ბავშვის გაჩენისადმი ან უფრო სწორად, ბავშვის გაჩენის პერსპექტივისადმი.

როგორც წესი, ვაჟი დროის რაღაც მონაკვეთში უნდა ზრუნავდეს ბავშვისათვის, მონაწილეობას იღებდეს მის აღზრდაში, მატერიალურ დახმარებას უწევდეს დედას. არც დახმარების ოდენობას, არც რჩენის ხანგრძლივობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა აქვს. მთავარია, რომ ამ დახმარებას დროის რაიმე მონაკვეთზე სისტემატური ხასიათი ჰქონდეს. მაგრამ შვილის ერთობლივად აღზრდაც და რჩენაც იმ შემთხვევებში, როცა მამას არ სურს ნებაყოფილობათ აღიაროს თავისი მამობა, აქედან გამომდინარე მთელი უფლება-მოვალეობითურთ, სასამართლოში საქმის განხილვის დროს მიიჩნევა ისეთ გარემოებებად, რომლებიც საშუალებას იძლევიან დაკმაყოფილდეს სარჩელი მამობის დადგენის შესახებ.

მაგრამ ზოგჯერ ისეთი სიტუაცია იქმნება, რომ ხანგრძლივად ფაქტობრივი საქორწინო ურთიერთობის მქონე ქალ-ვაჟი ერთ ჭერქვეშ არ ცხოვრობენ, ერთ მეურნეობას არ ეწევიან, შვილის გაჩენის შემდეგ მამა არც მის აღზრდაში მონაწილეობს და არც მის რჩენაში. და მაინც ბავშვის მშობელთა შორის არსებული ურთიერთობა რაიმე კვალს მაინც ტოვებს. ეს გახლავთ ნაცნობებთან ნალაპარაკევი, წერილები, ფოტოსურათები და სხვ.; ერთი სიტყვით ყველაფერი, რასაც შეუძლია დამტკიცოს, რომ მოპასუხე მამობას აღიარებდა. სრულებით არა აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ როდის აღიარა მან ეს — ბავშვის გაჩენამდე თუ გაჩენის შემდეგ. მთავარია, აღიარება იყოს პირდაპირი დასტური იმ ფაქტისა, რომ შვილი მისია. ყველა სხვა გარემოებას, ისეთს, რო-

გორიც არის ბავშვის მშობელთა ურთიერთდამოკიდებულების ხანგრძლივობა, ბავშვის მსგავსება მამასთან და სხვა, არავითარი სამართლებრივი მნიშვნელობა არა აქვს სასამართლო წესით მამობის დასადგენად.

სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტიზა მხოლოდ და მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით ინიშნება და ისიც მაშინ, როცა სასამართლოს საფუძველი აქვს ივარაუდოს, რომ არ შეიძლებოდა ბავშვი მამისაგან წარმოშობილიყო.

სასამართლო წესით მამობის დადგენა შეიძლება მხოლოდ იმ ბავშვების მიმართ, რომლებიც 1968 წლის 1 ოქტომბრის მერე არიან დაბადებული. გამონაკლისი მხოლოდ მაშინ კეთდება, როცა მამაკაცი ბავშვზე ზრუნავდა, მას თავის შვილად აღიარებდა, მაგრამ მოკვდა ისე, რომ ნებაყოფლობით მამობა ვერ გააფორმა. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია დაადგინოს მამობის აღიარების ფაქტი. ამ ფაქტის დადგენისას სასამართლო უნდა დარწმუნდეს, რომ გარდაცვლილი არა მარტო აღიარებდა ბავშვს თავის შვილად, არამედ არჩენდა კიდევ მას.

სასამართლოში ასეთი შემთხვევების განხილვა უფრო რთულია ხოლმე, რადგან მამობის აღიარების ფაქტის დადგენის შემდეგ ბავშვი ისევე, როგორც ქორწინების შედეგად გაჩენილი ბავშვები, მემკვიდრეობის და პენსიის უფლებას იძენს. იღებს მამის გარდაცვალების შემდეგ მისაცემ დახმარებას. სწორედ ამით აიხსნება, რომ საქმის განხილვისას სასამართლო იწვევს გარდაცვლილის მეუღლეს, სრულწლოვან შვილებს, ნათესავებს, სოციალური უზრუნველყოფის განყოფილების წარმომადგენელს, ერთი სიტყვით, ყველას, ვინც დაინტერესებულია ამ საქმის შედეგით.

მაშასადამე, კანონმდებლობა ამ მამაკაციდან ბავშვის წარმოშობის დადასტურების რამდენიმე ვარიანტს ითვალისწინებს. იმისდა მიუხედავად, თუ როგორ არის დადგენილი მამობა — ნებაყოფლობით თუ სასამართლო წესით — ამის სამართლებრივი შედეგი ერთი იქნება — ამ შვილებს მშობლებისა და მათი ნათესავების მიმართ ისეთივე უფლება-მოვალეობანი ექნებათ, როგორც იმათ, ვინც რეგისტრირებულ ქორწინებაში მყოფი მშობლებისაგან დაიბადა.

ნებაყოფლობით ან სასამართლო წესით დადგენილი მამობა სადავო აღარ შეიძლება გახდეს მომავალში. სადაო შეიძლება გახდეს დედაზე ან მამაზე გაკეთებული ჩანაწერი ოღონდ იმ შემთხვევაში, როცა ბავშვი, დაქორწინებულ მშობლებს გაუჩნდებათ. კანონმდებელმა გაითვალისწინა, რომ მათ უფლება აქვთ სადავო გახადონ ჩანაწერი ერთი წლის მანძილზე იმ დროიდან, როცა ერთ-ერთმა მათგანმა შეიტყო ან შეეძლო შეეტყო ჩანაწერის გაკეთების ამბავი, გამონაკლისია მხოლოდ ის შემთხვევები, როცა ჩანაწერის სადავოდ გამოტანის მოსურნე მშობელი სასამართლოს გადაწყვეტილებით ალიმენტს იხდის, რადგან ალიმენტის დამკისრებელი სასამართლო თითქოსდა დამატებით ალიმენტვალდებული მშობლისაგან ბავშვის წარმოშობასაც ადასტურებს.

აღამიანთა ცხოვრება სხვადასხვანაირად ეწყობა. შვილი უჩნდებათ და ქორწინებულთაც და დაუქორწინებულთაც, იმათაც, ვინც საერთო მეურნეობას ეწევა და იმათაც, ვინც ცალ-ცალკე ცხოვრობს, — იმისდა მიხედვით, თუ ვის რას არგუნებს ხვედრი, და ცოტა როდია ისეთი შემთხვევა, როცა მშობ-

ლები არ არიან დაქორწინებული, როცა მათ ერთობლივი განცხადება არ შეუტანიათ მამობის დადგენაზე, არც სასამართლოს გადაწყვეტილება არსებობს ამის თაობაზე ან იმიტომ, რომ სარჩელზე უარი უთხრეს, ან კიდევ იმიტომ, რომ ქალმა შეგნებულად გადაწყვიტა იყოს მშობელი და ამჯობინა არაფიქროსი მოთხოვნა არ წაეყენებინა ბავშვის მამისათვის. მაგრამ ბავშვს სახელიც უნდა, გვარიც და ჩანაწერიც მისი დაბადების შესახებ. ასეთ შემთხვევებში, როცა მამობა დაუდგენელია, ბავშვის მამის შესახებ ჩანაწერი დედის გვართ კეთდება, სახელი და მამის სახელი ბავშვის მამის, ბავშვის დედის ნათქვამით იწერება.

რა თქმა უნდა, ბავშვს, რომლის მამადაც ჩაწერილია არარსებული კაცი, არ შეიძლება წარმოეშვას რაიმე უფლება-მოვალეობა. ასეთი ბავშვის მიმართ ყოველგვარი უფლება თუ მოვალეობა მარტოდენ დედას ეკუთვნის.

მამობის დადგენის შესახებ ამჟამად მოქმედი კანონმდებლობა სულაც არ არის უნივერსალური. იგი უამრავ შესაძლებლობას უქმნის მოპასუხეს თავი აარიდოს თავისი საკუთარი შვილის აღზრდა-რჩენის მოვალეობას, იგი ვერ იცავს ყველა ქალს, ვინც მამაცობა გამოიჩინა ბავშვის დაბადების საკითხის გადაწყვეტისას, იგი არ იცავს იმ ბავშვთა გარკვეულ ნაწილს, რომლებიც დაუქორწინებელი მშობლებისაგან იშვნენ. რა თქმა უნდა, ჩვენ სულაც არ ვფიქრობთ, რომ სახელმწიფო ან საზოგადოება რაიმე დისკრიმინაციას უწყობდეს უქორწინოდ დაბადებულ ბავშვებს. პირიქით, ისინი პირდაპირ დაინტერესებული არიან ბავშვების გაჩენით. ბავშვის გაჩენა საზოგადოებისათვის სასურველ, მოსაწონ საქციელად ითვლება. მაგრამ ყოველ ბავშვს სჭირდება იმის შეგნება, რომ მას ჰყავს მამა, სულ ერთია, სად არის იგი, მაგრამ მამა უნდა იყოს. ამიტომ მშობელთა დაუქორწინებლად ბავშვის გაჩენის ყველა შემთხვევაში ოპტიმალური ვარიანტი იქნებოდა მამობის დადგენა თუ ბავშვის მამა ცნობილია.

მამობის დადგენასთან, აგრეთვე ბავშვის მიმართ მშობლების უფლება-მოვალეობის წარმოშობის სამართლებრივ საფუძვლების განსაზღვრასთან დაკავშირებით წარმოიშობა მთელი რიგი საკითხებისა, რომლებიც განხილული და გადაწყვეტილი უნდა იქნან საქართველოს რესპუბლიკის ახალ საქორწინო და საოჯახო კოდექსში.

ЕЛЕНА МИСКАРЯН-ШЕКРИЛАДЗЕ

**ОСНОВАНИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ
И ОБЯЗАННОСТЕЙ**

Резюме

Самая тесная связь, которую когда-либо знало человечество — это связь между родителями и детьми. Однако родительское правоотношение возникает с момента удостоверения происхождения ребенка от данных родителей органами ЗАГС.

Для удостоверения происхождения ребенка от родителей, состоящих в браке между собой необходима запись о браке родителей, при этом отцом ребенка является лицо, состоящее в браке с матерью. Если же родители ребенка в браке не состоят, то запись о матери производится на основании справки медицинского учреждения или свидетельских показаний, если ребенок родился вне родильного учреждения, а запись об отце — на основании совместного заявления родителей, сделанного в органы загс или на основании решения суда об установлении отцовства или факта признания отцовства.

В работе рассматривается необходимость усовершенствования законодательства об институте отцовства и лучшего материального и жилищно-бытового обеспечения женщины, родившей ребенка вне брака.

სტატია წარმოადგინა საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის სამოქალაქო სამართლის განყოფილებამ.

И. ГОДЗИАШВИЛИ

ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ В АМЕРИКАНСКОЙ КРИМИНОЛОГИИ

Американская криминология, ориентированная, как известно, преимущественно на социологический анализ преступности, достигла значительных успехов, в особенности в эмпирических исследованиях, которые давали ученым возможность индуктивным путем идти к формированию различных выводов практического характера, имеющих несомненно важное значение для организации борьбы с преступностью. Вместе с тем, в американской криминологии поднимались и теоретически важные вопросы, связанные с необходимостью выработки теоретического обоснования правильности выбора эмпирического массива, а также с разработкой теоретической основы, могущей пролить свет на объяснение функционирования преступности, ее изменений, структуры и других особенностей.

В теоретической дискуссии одним из важных вопросов, требующих разрешения, встал вопрос о предмете криминологии. В целом признается, что традиционными понятиями криминологии являются преступление и преступник. Однако, тот факт, что эти понятия сформулированы правом, со стороны криминологов вызывает определенное недоверие. «Одна из важнейших проблем, с которой сталкивается криминолог, — отмечает Майкл и Адлер, — заключается в том, удовлетворяет ли его целям указанный способ отграничения преступников от остальных лиц»¹. Т. Селин, являясь принципиальным сторонником антинормативного направления в криминологии, считает, что категории, устанавливаемые уголовным законом, не соответствуют требованиям ученых из-за их «случайного характера» и не «обуславливаются органически самой природой исследуемого объекта»².

У представителей указанного направления возникают большие сомнения относительно возможности выработки всеобщих категорий в условиях изменчивости уголовного закона, из-за которой приходится подвергать изменению и наблюдаемый объект. По мнению Т. Селина, «безоговорочное принятие юридических определений основных единиц или элементов криминологического исследования нарушает основной критерий науки»³. По его мнению, «ученый должен быть свободно определять явление в им самим избираемых терминах, основанных на органических свойствах исследуемого материала и обозначающих те его свойства, которые предполагаются имеющими универсальный характер»⁴.

Оппонентом Т. Селина выступает американский криминолог У. Таппен. Он считает, что единственной возможностью не потерять критерий различения преступников от неправоверных является строгое следование нормам права, дающим такое разграничение. Автор не видит иного, такого же четкого критерия, применение которого было бы

¹ Цит. по Т. Селин. Социологический подход к изучению причин преступности. В сб. Социология преступности. М., 1966, с. 29.

² Там же, с. 30.

³ Там же, с. 31.

⁴ Там же.

более оправдано с криминологической точки зрения, хотя, возможно, правовой критерий и не является идеальным. «Какой бы желательной не представлялась концепция общественно-вредного поведения для выработки общего правила или абстрактного определения, она все же не определяет, что же именно является вредным. Она не устанавливает стандарта»⁵.

Полемизируя с авторами, которые считают, что осужденные преступники представляют собой случайную категорию, У. Таппен пишет, что социологу не следует забывать о том, что все стандарты, в соответствии с которыми устанавливаются социальные нормы, являются относительными, непостоянными, меняющимися, а также о том, что эти стандарты — во всяком случае, это относится к праву — не возникают на случайной или искусственной основе»⁶. Указанный аргумент весьма веский и с ним можно согласиться, т. к. если верно, то, что не все социально вредные поступки становятся преступлениями, то верно и то, что право все же охватывает достаточно большой и в социальном отношении наиболее вредный массив человеческих поступков. Третьей точкой зрения на этот вопрос является концепция Э. Сатерленда, который считает, что необходимо не ограничивать изучение преступности, а включать в криминологическое изучение и иных лиц, хотя и нарушивших закон, однако не признанных судом в качестве уголовных преступников⁷.

Ввиду такой разногласия мнений в американской криминологии довольно распространена точка зрения на предмет криминологии, пределы которого все же формулируются шире рамок, установленных уголовным законом. Ввиду этого в американской криминологии весьма распространен взгляд, согласно которому интересы криминологии распространяются не только на преступления и даже не только на делинквентное поведение (под которым понимается поведение, нарушающее нормы права, не являющиеся уголовными), но и на так называемое девиантное (отклоняющееся от социально приемлемых норм) поведение.

Своеобразием подхода в американской криминологии характеризуется и концепция причин преступности. Имея под собой методологическую базу позитивизма, эта концепция стоит в стороне от детерминистической концепции материализма и, естественно, обходит молчанием, точнее, просто игнорирует вопросы ее исторического возникновения, связи с социально-экономическими условиями общества в их марксистской интерпретации, перспектив преодоления в будущем. Для американской и вообще для западной криминологии эти вопросы не представляются даже дискуссионными. По традиции, идущей еще от Э. Дюркгейма, преступность считается характерным, неотъемлемым общественным атрибутом, а задача ее изучения сводится к выявлению механизма ее функционирования с целью организации мер, направленных на сдерживание ее разрастания. Такая концепция преступности весьма вписывается в метод структурно-функционального анализа, посредством которого на западе происходит исследование общественной системы. Именно этот метод, вопреки его антиподу — диалектическому методу, концентрирует внимание ученых социологов на проблемах выживания общественной системы, посредством раскрытия меха-

⁵ У. Таппен. Кто такой преступник. В сб. Социология преступности, с. 62.

⁶ Там же.

⁷ Э. Сатерленд. Являются ли преступления людей в белых воротничках преступлениями? В сб. Социология преступности, с. 45.

низмов, способствующих или создающих угрозу равновесию отдельных социальных институтов, благодаря которым, происходит функционирование всей общественной системы.

Именно исходя из такой изначально поставленной задачи сохранения социальной системы путем выявления механизмов, угрожающих равновесию отдельных ее компонентов, в американской криминологии существует несколько теорий, претендующих на объяснение происхождения преступного поведения. К таким теориям следует отнести прежде всего теорию конфликта культур Т. Селина, теорию дифференцированной связи Э. Сатерленда и теорию аномии Р. Мэртон.

По мнению Т. Селина предметом криминологии должны стать не преступление и преступник, а нормы культуры, которые в результате существования в обществе различных групп представляют собой друг на друга похожие, а порой и прямо конкурирующие друг с другом нормы поведения. Как считает Т. Селин, по мере усложнения общественных отношений повышается наличие общественных образований с различной культурной спецификой, которая, в свою очередь, делает все более актуальным вопрос о конфликте культур как об источнике или причине преступного поведения. По его мнению, включение в предмет криминологии изучения неоднородных норм культуры, являющихся источником преступного или девиантного поведения позволит избежать при эмпирических исследованиях нестабильности и изменчивости объекта криминологии — поведения, запрещенного уголовным законом, на который весьма чувствительно влияет довольно субъективный по своей природе государственный фактор, непосредственно определяющий круг преступных⁸ деяний. Такая позиция чрезмерно преувеличивает недоверие к законодателю, который, естественно, при формулировании норм уголовного закона учитывает не только свои узкогосударственные и правовые интересы, но и объективные потребности общества в криминализации социально-вредных деяний, и поэтому справедливо подвергается критике со стороны самих американских криминологов. В свою очередь, в американской криминологии считается, что несмотря на неверное обоснование аргументов в пользу рассмотрения криминологией конфликта культур; тем не менее этой проблеме в науке следует уделить определенное внимание, хотя и не за счет ликвидации подхода к изучению преступности, как нарушения норм уголовного закона⁹.

Одной из наиболее значительных теорий, претендующих на объяснение этиологии преступного поведения, признается в американской криминологии теория дифференцированной связи, автором которой является Е. Сатерленд. Согласно этой теории, преступное поведение усваивается во взаимодействии индивидов в период их общения. При взаимодействии у индивида происходит формирование предпочтительных оценок, которые впоследствии оказываются решающими при выборе преступного поведения. «Лицо, — пишет Е. Сатерленд, — становится делинквентом в результате преобладания у него оценок, благоприятствующих нарушению норм права над оценками, не благоприятствующими нарушению норм права»¹⁰.

⁸ См. Т. Селин. Социологический подход к изучению причин преступности, с. 27—38; Конфликт норм поведения, с. 282—287, в сб.: Социология преступности, М., 1966.

⁹ См.: У. Гаппен. Цит. работа, с. 63.

¹⁰ Цит. по ДДР. Кресси. Развитие теории. Теория дифференцированной связи, в сб.: Социология преступности, с. 91.

Некоторые авторы, критикуя данную теорию, считают, что она не охватывает всех случаев этиологии преступлений, т. к. не все, кто соприкасается с преступностью, впоследствии совершают преступления. Между тем, как отмечает Д. Р. Крэсси, ими неправильно понимается сущность высказывания Е. Сатерленда. Термин, «дифференцированная связь», который вынесен в название данной теории, способен снять это недоразумение. Сущность этиологии преступления по Е. Сатерленду заключается в том, что связь с другими индивидами у лица, находящегося в общении, всегда дифференцирована в том смысле, что он одновременно является мишенью воздействия на него как норм, склоняющих его к совершению преступления, так и удерживающих от него. Поэтому преступление совершается лицом лишь в том случае, если оценки индивида, благоприятствующие нарушению с его стороны норм права, одерживают верх над оценками противоположного характера. «Человек, — отмечает Д. Р. Крэсси, — может научиться преступному образу поведения у лиц, которые сами преступниками не являются, и наоборот, научиться антипреступному образу поведения у хулиганов, профессиональных мошенников, привычных преступников и гангстеров»¹¹. Ведь и указанные категории лиц, несмотря на фактический образ их жизни, способны оказать на личность прямо противоположное влияние. И действительно, есть немало примеров того, как преступники стремятся оградить близких им людей от своего отрицательного влияния. Вместе с тем, многие лица, воспитывающие своих детей в духе уважения законов, своим фактическим отношением к этическим и правовым нормам могут сформировать у них прямо противоположную направленность. На наш взгляд, основным недостатком данной теории, претендующей на общекриминологическую, является ее психологизм, что, по-видимому, необоснованно сводит криминологические проблемы этиологии преступного поведения к психологической проблеме. Поэтому обоснованными выглядят аргументы тех критиков, которые не находят в этой теории социологических моментов, объясняющих наличие у индивида тех или иных социальных связей, его включенности в те или иные социальные структуры¹².

Одной из влиятельных криминологических, социально-ориентированных концепций преступного поведения является теория аномии Р. К. Мэртон. Формулирование теоретической основы своей социально-ориентированной теории концепции возникновения преступности, а точнее, ее воспроизводство в конкретном обществе обусловлено, по мнению Мэртон, тем, что, в объяснении преступного поведения упущен социальный аспект, «повинный» в обуславливании преступления. Как отмечает Р. Мэртон, «в социологической теории существует заметная и настойчивая тенденция относить неудовлетворительное функционирование социальной структуры, в первую очередь, на счет присущих человеку повелительных биологических влечений, которые недостаточно сдерживаются социальным контролем»¹³.

Автор отдает должное Э. Дюркгейму, который, как он считает, был первым, кто заметил, что преступник не относится к числу асоциальных элементов, не поддающихся ассимиляции телом, введенным в общественный организм; он представляет собой обычный элемент со-

¹¹ Там же, с. 93.

¹² См.: Ш. Глюк. Теория и факт в криминологии. Критика теории дифференцированной связи, в сб.: Социология преступности, с. 106—113.

¹³ Р. К. Мэртон. Социальная структура и аномия, в сб.: Социология преступности, с. 299.

циальной жизни¹⁴. Развивая взгляды Э. Дюркгейма о социальной сущности преступления, Р. Мэртон обращается к анализу социальной структуры. По его мнению, такая структура содержит в себе два элемента. Первый элемент — цели, намерения и интересы, определяемые данной культурой, которые представляют собой сферу субъективных устремлений. Мэртон не исключает, что некоторые из этих устремлений относимы к первичным влечениям человека, однако они не определяются ими. Второй момент социальной структуры включает регулирующие и контролирующие элементы социальной структуры, которые направлены на способы достижения этих целей. Как отмечает Р. Мэртон, такие социальные регулятивные нормы не обязательно совпадают с наиболее эффективными способами достижения желательных ценностей. Регулятивные социальные нормы или институциональные нормы по своей природе призваны ограничивать выбор с индивидуальной точки зрения подходящих средств для достижения субъективных целей. Исходя из такой постановки вопроса, автор считает, что отклоняющееся от институциональной нормы поведение может быть расценено как симптом несогласованности между определяемыми культурой устремлениями и социально-организованными средствами их удовлетворения¹⁵. Почему же возможно возникновение такой рассогласованности? По мнению автора, это происходит в результате того, что культура придает преувеличенное значение цели достижения успеха. Какова же цель, которую культивирует данное общество таким образом, что она начинает нарушать равновесие между целями культуры и институциональными нормами общества? Таковой автор считает финансовый успех. «Чрезвычайное значение, придаваемое в нашем обществе накоплению богатства, в качестве символа успеха, — пишет автор, — препятствует установлению полностью эффективного контроля над использованием институционно урегулированных способов приобретения состояния»¹⁶. Автор не оставляет без внимания и вопрос о том, почему люди так сильно ориентируемые на цели, выбирают именно антиинституционные способы их достижения. По его мнению, возможность достижения культурно одобряемых, престижных целей в рамках законной деятельности для многих людей не является реальной в силу недостаточного образования или отсутствия достаточных материальных средств. Поэтому в таких социальных группах этот тип поведения признается неэффективным, а его место занимают способы, хотя и незаконные, но достаточно эффективные для достижения цели.

Вместе с тем, автором отмечается отрицательная тенденция в возможностях вертикальной мобильности, которые, по свидетельству ряда исследователей, по мере развития общества все более суживаются. А это обстоятельство весьма коррелирует с ростом преступности.

Исходя из концепции Р. Мэртон, вполне заслуживает внимания, на наш взгляд, гипотеза относительно существования определенной зависимости между, с одной стороны, глубиной несоответствия одобряемых культурой целей, ориентированных на финансовый успех ее представителей, и возможностями общества институциональными средствами обеспечить их удовлетворение, а, с другой стороны, ростом преступности.

В целом концепция Р. Мэртон, на наш взгляд, является весьма плодотворной и во многом оригинальной, т. к. она указывает логиче-

¹⁴ Там же, с. 299.

¹⁵ Там же, с. 302.

¹⁶ Там же, с. 304.

ское продолжение факторным исследованиям преступности, которым очень сильно не хватает общей теоретической концепции, в результате отсутствия которой все эмпирические исследования, имеют лишь локальное значение, либо формируют лишь описательную картину преступности. Вместе с тем, указанная теоретическая концепция Р. Мэртона, к сожалению, недостаточно глубоко разработана, в результате чего она нуждается в дальнейшем своем углублении к чему кстати призывал и сам автор. К сожалению, его призывы остались не услышанными, и, возможно, это произошло в результате того, что углубление теоретического поиска могло вывести исследователей на весьма нежелательный в идеологическом отношении уровень критики общественно-экономической системы, порождающей такие культурные ориентиры.

Рассмотренные теоретические концепции американской криминологии позволяют оценить возможности, которые были достигнуты ею на протяжении ее не столь длительного исторического развития. И хотя эти возможности не оказываются весьма значительными, однако новизна науки и ее трудность на данном этапе ее развития вряд ли позволяет ожидать большего, но тем не менее для грузинской криминологии, делающей свои первые шаги, будет интересно и полезно ознакомиться с тем, как эти проблемы разработаны в наиболее развитой социально-экономически стране.

წარმოადგინა საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის კრიმინოლოგიის განყოფილებამ

სტუდენტთა და პრაქტიკოს იურისტთა დასახმარებლად

† თამაზ შავშულიძე

აუცილებელი მოგვიჩვენა

ეს ამბავი არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ მოხდა. საქართველოს ერთ-ერთ მთიან რაიონში ზაურბეგ ონიანმა თოფით მოკლა თანასოფლელი მგელიკა ჭინჭარაული¹.

რა იყო მკვლელობის მიზეზი?

მგელიკა ჭინჭარაულმა და ზაურბეგის მამამ — 65 წლის მოხუცმა ქიტესამ — ცხვარი ერთად გალალეს. ზაურბეგიც ხშირად ადიოდა მთაში და მოხუც მამას ეხმარებოდა. ცუდი შემოდგომა დადგა. ოცდახუთი ცხვარი დაეცა — ოცი ჭინჭარაულის და ხუთი ქიტესასი.

ჭინჭარაულმა ქიტესას ოცი ცხვარი მიითვისა, თან, რატომღაც, თხაც ზედ მიაყოლა — თუ ზარალია, ბარემ სულ შენ იზარალო. ქიტესა ევედრა, დანაკლისი შუაზე გაეყოთ, მაგრამ ჭინჭარაულმა ყურიც არ გაიბერტყა. ყველაფერ სიკეთესთან ერთად მოხუცი მიბეგვა და მთაში მარტო მიატოვა.

საგზლით ამოსულ ზაურბეგს მამა ნაცემი და გაძარცული დახვდა. მამა-შვილმა გადაწყვიტეს ჭინჭარაულს დადევნებოდნენ და საკუთარი ცხვარი დაებრუნებინათ. სადამო ხანს მიეწივნენ კიდეც. ქიტესა მიუახლოვდა ჭინჭარაულს და სთხოვა წართმეულ ცხვარზე ხელი აეღო, ზაურბეგი მოშორებით დადგა. ჭინჭარაულმა თხოვნის პასუხად მოხუცი ქვეშ მოიგდო და დანა ჩასცა. ზაურბეგმა შესაშინებლად თოფი დასცალა. ჭინჭარაული წამოხტა და დანა-მომარჯვებული გაიჭრა მისკენ, მაგრამ ამდენი აღარ აცალეს — ზაურბეგმა კვლავ გაისროლა. მეორე გასროლამ ჭინჭარაული იმსხვერპლა. ქიტესაც მძიმედ იყო დაჭრილი, მაგრამ სიკვდილს გადაურჩა.

ისმის რამდენიმე კითხვა: ჰქონდა თუ არა უფლება ზაურბეგს მოეკლა ჭინჭარაული? იქნებ ცხვრის დაბრუნება სასამართლოს მეშვეობით უნდა ეცადა? ან, იქნებ უფრო სწორი იქნებოდა დანამოღებულ თავდამსხმელს გაქცეოდა? და, საერთოდ, აქვს თუ არა მოქალაქეს უფლება საკუთარი ან სხვისი სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის დასაცავად დააშავოს ან მოკლას მოძალადე?

მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა ნათელ და გადაჭრილ პასუხს იძლევა ბოლო კითხვაზე — დიახ, აქვს უფლება. საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში საგანგებო მუხლია შეტანილი, რომელიც ითვალისწინებს, რომ მოქალაქეს უფლება აქვს სახელმწიფო, საზოგადოებ-

¹ ეს და სხვა მაგალითები სასამართლო პრაქტიკიდანაა მოტანილი, შეცვლილია მხოლოდ გარი და სახელი.

რივი, საკუთარი ან სხვისი ინტერესების დაცვისას ზიანი მიაყენოს მოძალადეს. ეს მისი მოქალაქეობრივი ვალიც არის. ამ უფლებას იურისტები აუცილებელი მოგერიების უფლებას უწოდებენ.

აუცილებელი მოგერიების უფლება დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი საშუალებაა, მოქალაქის უფლებათა დაცვის ერთგვარი გარანტიაა. მისი მნიშვნელობა განსაკუთრებით გაიზარდა უკანასკნელ პერიოდში, ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში მომხდარი მნიშვნელოვანი მოვლენების შედეგად, როდესაც, ერთი მხრივ, ადგილი აქვს მოქალაქის უფლებების გაფართოებას, დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებას, ხოლო მეორე მხრივ კი, მართლწესრიგის შესუსტებას, მოქალაქის სიცოცხლის, ჯანმრთელობისა და ქონების ხელყოფის რეალური საფრთხის განუზომელ გაზრდას.

ჩვენი საუბრის მიზანია ავხსნათ აუცილებელი მოგერიების უფლების შინაარსი. ეს მოქალაქეს საშუალებას მისცემს გაარკვიოს, რისი უფლება აქვს და რისი — არა. ცხადად უნდა დადგინდეს ის საზღვრები, რაც მან აუცილებელი მოგერიებისას უნდა დაიცვას.

რა არის აუცილებელი მოგერიება?

1. კანონი სჯის მოქალაქეს, თუ იგი ვინმეს დააშავებს, მოკლავს, განზრახ გაუნადგურებს ქონებას და ა. შ. მაგრამ ისიც შეიძლება მოხდეს, რომ კაცმა სხვა მოკლას ან დააზიანოს და კანონის წინაშე პასუხი არ აგოს. უფრო მეტიც, ასეთი ქცევა ხანდახან საზოგადოებისათვის საზიანოდ არც კი ითვლება. ასეთ შემთხვევებს იურისტები საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველ გარემოებებს უწოდებენ.

აუცილებელი მოგერიება სწორედ საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხველი გარემოებაა. თუ აუცილებელი მოგერიებისას მოქალაქე მოკლავს ან დააშავებს სხვას, იგი კანონის წინაშე პასუხს არ აგებს.

2. აუცილებელი მოგერიება მოქალაქეს უფლებას ანიჭებს საკუთარი, სხვისი ან სახელმწიფო თუ საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვისას დააზიანოს მოძალადე.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლში წერია: „დანაშაულად არ ჩაითვლება მოქმედება, რომელიც თუმცა შეიცავს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობის ნიშნებს, მაგრამ ჩადენილია აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში, ესე იგი, სახელმწიფოს ინტერესების, საზოგადოებრივი ინტერესების, მომგერიებლის ან სხვა პირის პიროვნებისა თუ უფლებების დაცვისას საზოგადოებრივად საშიში ხელყოფისაგან, ხელმყოფისათვის ზიანის მიყენების გზით. თუ ამასთან გადაცილებული არ იყო აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს“.

კანონი უფლებას აძლევს მოქალაქეს მოგერიებისას მოძალადე დააზიანოს, მაგრამ ყოველთვის არა. გარკვეული პირობების დაცვა აქაც არის საჭირო. თუ მომგერიებელი ამ პირობებს არ დაიცავს, მაშინ მისი მოქმედება მართლზომიერი აღარ იქნება. ეს კი ბევრ რამეს შეცვლის — სხვის მაგივრად იგი საკუთარ თავს იხილავს საბრალდებო სკამზე.

პირობებს, რომელიც უნდა დაიცვას მომგერიებელმა, იურისტები აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობებს უწოდებენ. ნაწილი ამ პირობებისა განეკუთვნება თავდასხმას, ნაწილი კი თვით მოგერიებას.

როგორი თავდასხმა წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას?

1. კანონი არ სჯის მოქალაქეს, თუ იგი იძულებულია მოგერიების დროს დააზიანოს მოძალადე. მაგრამ ამგვარი აუცილებლობა შეიძლება დადგეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მოძალადე თავს ესხმის რაიმე სიკეთეს. ყველა თავდასხმა ხომ ერთნაირი არ არის? ამიტომ, თავდასხმის ხასიათი განსაზღვრავს უპირველეს ყოვლისა იმას, აქვს თუ არა მოქალაქეს აუცილებელი მოგერიების უფლება.

95 წლის მოხუცი ვანო გაბლიანი ვაჟიშვილთან, რძალთან და პატარა შვილიშვილთან ერთად სოხუმიდან კელასურში მიდიოდა. გზაზე, საკმაოდ უკაცრიელ ადგილას, მათ სამი ძმა კირვალიძე შემოხვდა. ძმები მთვრალეები იყვნენ და უმიზეზოდ აუხირდნენ გაბლიანის ვაჟს — ემზარ გაბლიანს. წაკინკლავდნენ. სანდრო კირვალიძემ ემზარს თავში ჩაქუჩი ჩაარტყა. ემზარმა გონება დაკარგა. მოხუცი მამა შვილს მიეშველა. სანდრო კირვალიძემ ახლა მამა მოიქცია ქვეშ და ის იყო ჩაქუჩის ჩარტყმას უპირებდა, რომ მოხუცმა იმარჯვა და თავდამსხმელს ბარდაყში ჯაყვა გაუყარა. სანდრო კირვალიძემ ბევრი სისხლი დაკარგა და გარდაიცვალა.

თავდასხმა საზოგადოებრივად საშიში იყო და ამიტომ მოხუცს აუცილებელი მოგერიების უფლება ჰქონდა.

ა, ასეთი თავდასხმა წარმოშობს აუცილებელი მოგერიების უფლებას. თავდასხმა საზოგადოებრივად საშიშია, თუ ის საფრთხეს უქმნის ვინმეს სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, საკუთრებას, სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ინტერესებს და სხვ.

მაგრამ არის მართლწმინდები თავდასხმაც. მაგალითად, თუ მილიციელი ან სხვა მოქალაქე შესაპყრობად თავს ესხმის დამნაშავეს, დამნაშავეს არა აქვს უფლება დააზიანოს ასეთი „თავდამსხმელი“.

მართალია, აუცილებელი მოგერიების უფლება მხოლოდ საზოგადოებრივად საშიში თავდასხმისას წარმოიშვება, მაგრამ ყოველგვარი საზოგადოებრივად საშიში თავდასხმა არ ქმნის აუცილებელი მოგერიების უფლებას.

მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: ებრალიძემ უნებართვოდ აიშენა ეზოში სათავსო. მისმა სათავსომ მეზობელს ოთახი დაუბნელა. მეზობელმა — სოხაძემ სთხოვა მას, ერთი წყება აგურით მაინც დაედაბლებინა სათავსო, მაგრამ უარი მიიღო. მაშინ სოხაძემ თვითონ დაიწყო სათავსოს დადაბლება. ებრალიძემ სანადირო თოფი ორჯერ ესროლა მას და ტყვია მკერდსა და სახეში მოარტყა.

სოხაძე მიიმედ დაშავდა. ამ შემთხვევაში ებრალიძე თითქოს საკუთარ ქონებას იცავდა. მიუხედავად ამისა, საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა ებრალიძის საქციელი აუცილებელ მოგერიებად არ მიიჩნია, რადგან უკანონოდ აგებული სათავსოს ამგვარი ხელყოფა უმნიშვნელოდ ჩათვალა.

ამრიგად, თავდასხმა შეიძლება საზოგადოებრივად საშიში იყოს, მაგრამ აუცილებელი მოგერიების უფლება მხოლოდ მაშინ აქვს კაცს, თუ თავდასხმა იმდენად საშიშია, რომ იგი საფრთხეს უქმნის ვინმეს სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას ან სხვა რაიმე მნიშვნელოვან სიკეთეს.

ერთ-ერთ გაზეთში გამოქვეყნდა წერილი სათაურით — „შემთხვევა ბაქანზე“ წერილის ავტორი მოგვითხრობდა ერთ საბედისწერო შემთხვევას,

რომელიც სადგურის ბაქანზე მოხდა. ღამით ინჟინერი ბეზგაჩოვი საცოლესთან ერთად (პახომოვა) ბაქანზე იდგა და მატარებელს ელოდა. მათ აეკვიტა, მთვრალი ელიანი. იგი ხელებს უფათურებდა პახომოვას, ცდილობდა მოხვეოდა. ბეზგაჩოვი მის დაშოშმინებას შეეცადა, პაპიროსიც კი სთხოვა. ელიანმა მიაწოდა პაპიროსი, მაგრამ მაინც არ დაშოშმინდა. ბოლოსდაბოლოს ბეზგაჩოვმა ხელი ჰკრა ხულიგანს. ელიანმა თავი ვერ შეიმაგრა, ბეტონის კიბეზე ისე დაეცა, რომ გარდაიცვალა. ხელის კვრის შედეგი მოულოდნელი და მძიმე აღმოჩნდა. ბეზგაჩოვს, რა თქმა უნდა, მოძალადის მოკვლა არ სურდა. ვინ იფიქრებდა ხელის კვრით კაცის მოკვლას, ელიანი მთვრალი რომ არ ყოფილიყო ალბათ, არ დაეცემოდა, ან თუ დაეცემოდა, კისერს მაინც არ მოიტეხდა.

ელიანის თავდასხმა იმდენად საზოგადოებრივად საშიში არ იყო, რომ ვინმეს სიცოცხლე საფრთხეში ჩაეგდო. მისი საქციელი მხოლოდ წვრილმან ხულიგნობად თუ ჩაითვლებოდა. ამიტომ, ბეზგაჩოვს თითქოს არ ჰქონდა აუცილებელი მოგერიების უფლება. მაგრამ რა უნდა ექნა მას!? ეს იმას ხომ არ ნიშნავს, რომ კაცმა საცოლე ვეღარ დაიცვას ხულიგნისაგან!? ხომ ვერ დაელოდებოდა, როდის გადაიზრდებოდა ელიანის წვრილმანი ხულიგნობა საზოგადოებრივად საშიშ თავდასხმად, რომ შემდეგ შებმოდა!? რა თქმა უნდა, მას შეეძლო ხელი მოეყიდა საცოლისათვის და გაქცეულიყო, ან ხვეწნა დაეწყო ელიანისათვის, დახსნოდა. შეეძლო, მაგრამ რომელი თავმომწონე კაცი იზამს ამას, თუ კი ხელის კვრით შეიძლება ხულიგნის მოცილება. ბეზგაჩოვმა ხომ არ იცოდა, რომ ხელის კვრით მოკლავდა მას?

„ჩვენ ხშირად გავქცევით ხულიგანს, — განაცხადა საზოგადოებრივად დამცველმა ბეზგაჩოვის სასამართლო პროცესზე, — მაგრამ ამით ხულიგნების რიცხვი არ შემცირდა. ხულიგნების წინააღმდეგ საჭიროა არა სიმხდალე, არამედ ვაბედულება და შეტევა... ბეზგაჩოვს დანაშაული არ ჩაუდენია. საზოგადოებრივი თანაცხოვრების წესების დამრღვევ ლოთებს და ხულიგნებს, „სპორტული ინტერესისათვის“ რომ ეტორღილებიან ხალხს, საკადრისი პასუხი უნდა გავცეთ. ეს არის ჩვენი აზრი!“. მოქალაქეს კი არ უნდა ეშინოდეს ხულიგნის, პირიქით, ხულიგანს უნდა ეშინოდეს მისი, მაგრამ თუ კაცს თავდაცვის უფლება არ ექნა, იგი დამნაშავეს წინაშე სრულიად განიარაღდება.

თავისთავად ცხადია, თუ მოქმედება არავის არ უქმნის საფრთხეს, აუცილებელი მოგერიების საჭიროება არც აღმოცენდება.

ქ. ფოთში, ღამით, მოქალაქე სამანიშვილმა საკუთარ სარდაფში შეუსწრო ვიქტოროვას და ნაჯახის დარტყმით მძიმედ დააშავა. ფოთის სახალხო სასამართლომ სამანიშვილი გაამართლა. მისი საქციელი აუცილებელ მოგერიებად ჩათვალია. საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ არ გაიზიარა სახალხო სასამართლოს მოსაზრება. კოლეგიის აზრით, სამანიშვილს არ ჰქონდა აუცილებელი მოგერიების უფლება. მას თავს არავინ ესხმოდა. ვიქტოროვა მის სარდაფში საჭიროებისათვის შევიდა და არა ავი განზრახვით.

მოგერიება დაუშვებელია თვით აუცილებელი მოგერიებისას. ამ თითქოს ბუნდოვან აზრს მაგალითით განვმარტავ.

მთვრალი ეგოროვი სასადილოდან გააძვეეს. ამით განაწყენებულმა ბინიდან ნაჯახი მოიტანა და სასადილოში მყოფთ დაერია. ხალხის დასაცავად

წითლარმიელმა სემიონოვმა მას ხელები გაუკავა. ეგოროვი გაუსხლტა და მას ნაჯახი დაჰკრა, სემიონოვი მძიმედ დაშავდა.

სასამართლომ ეგოროვს ბრალად დასდო ხულიგნობა და კაცის მძიმედ დაშავება. პროკურორმა განაჩენი იმ მოტივით გააპროტესტა, თითქოს ეგოროვი სემიონოვის თავდასხმას იგერიებდა და ამიტომ, აუცილებელი მოგერიების უფლებას ანხორციელებდა. უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ არ გაიზიარა პროტესტი. მან განმარტა, რომ ეგოროვი თვით ესხმოდა თავს სხვებს, ხოლო სემიონოვი მისგან იცავდა ხალხს, ე. ი. სემიონოვს აუცილებელი მოგერიების უფლება ჰქონდა და მისი დაშავება კანონსაწინააღმდეგო საქციელი იყო.

თუ დამნაშავეს „თავს ესხმიან“ შეპყრობის მიზნით, მას ამ დროს კანონით არა აქვს აუცილებელი მოგერიების უფლება.

მიშკინი მუშათა საერთო საცხოვრებელში შევიდა. მან თავი მილიციის თანამშრომლად გაასალა და ფოსტის გამგეს ფედორენკოს საბუთები მოსთხოვა. როდესაც ფედორენკომ საპასუხოდ თვით მოსთხოვა საბუთი, იგი სწრაფად გაეცალა იქაურობას. მისმა საქციელმა ფედორენკო დააეჭვა. მან თანამშრომელ სოროკინს და იქვე მყოფ მუშებს დაავალა უცნობის ვინაობა დაედგინათ. მდედრები მიშკინს მიუახლოვდნენ. მიშკინმა ორჯერ გაისროლა ნაგანი და გაიქცა. მუშები დაედევნენ. მიშკინმა მესამედაც ისროლა და სოროკინი მოკლა.

სახალხო სასამართლომ მიშკინის მოქმედება აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებად ჩათვალა. უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგია არ დაეთანხმა საქმის ამგვარ გადაწყვეტას. მან განმარტა, რომ მიშკინმა კი არ გადაამეტა აუცილებელი მოგერიების უფლებებს, არამედ მას საერთოდ არ ჰქონდა მოგერიების უფლება, რადგან სოროკინს და მის ამხანაგებს სურდათ შეეპყროთ მიშკინი მისი ვინაობის დადგენის მიზნით (შემდეგ გაირკვა, რომ მიშკინი სისხლის სამართლის დამნაშავე იყო).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მოქალაქეს აუცილებელი მოგერიების უფლება მხოლოდ მაშინ აქვს, როცა თავდამსხმელი საფრთხეში აგდებს ვინმეს სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, საკუთრებას, სახელმწიფო ან საზოგადოებრივ ინტერესებს და სხვ. ჩვეულებრივად თავდამსხმელი დამნაშავეა, სწორედ ამიტომ ვამბობთ, რომ აუცილებელი მოგერიება დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი საშუალებაა. ამავე დროს ისიც შეიძლება მოხდეს, რომ თავდასხმა საზოგადოებრივად საშიში იყოს, საფრთხეს უქმნიდეს ადამიანის სიცოცხლეს ან მნიშვნელოვან ქონებას, მაგრამ თავდამსხმელი დამნაშავე მაინც არ იყო.

ეს მაშინაა, როცა თავდამსხმელი სულით ავადმყოფია. მას არ შეუძლია თავისი ქცევა ნებისმიერად წარმართოს, ანგარიში გაუწიოს მას. ამიტომ იგი კანონის წინაშე პასუხს არ აგებს.

იბადება კითხვა: თუკი საზოგადოებრივად საშიში მოქმედებისათვის კანონი სულით ავადმყოფს არ სჯის, აქვს თუ არა მოქალაქეს უფლება მოგერიებისას დაშავოს ან მოკლას იგი? უფრო ზუსტად, აქვს თუ არა კაცს უფლება სულით ავადმყოფის წინააღმდეგაც გამოიყენოს აუცილებელი მოგერიების უფლება?

რა თქმა უნდა, აქვს!

აუცილებელი მოგერიება სამართლებრივი ინტერესების დაცვის საშუალებაა. აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერებას თავდასხმის ობიექტური საშიშროება განაპირობებს და არა თავდამსხმელის სულიერი მდგომარეობა. განა სულ ერთი არ არის, ვინ მოგვლავთ — დამნაშავე თუ სულით ავადმყოფი? ვინდაც წინასწარ იყოს ცნობილი თავდამსხმელის ავადმყოფობა, კანონი ვერავის ვერ შეზღუდავს თავი დაიცვას და მოძალადე მოიგერიოს.

2. აუცილებელი მოგერიების უფლება მოქალაქეს მხოლოდ მაშინ აქვს, თუ იგი უშუალო საფრთხის პირას დგას. თუ თავდასხმა მომავალშია მოსალოდნელი, ან უკვე შეწყდა, დასაცავიც აღარაფერი იქნება და „თავდამსხმელის“ დაშავება დაცვის საშუალებად აღარ გამოდგება. ეს იმას არ ნიშნავს, თითქოს მომგერიებელი მშვიდად უნდა ელოდოს პირველ დარტყმას. ეს მოსწრებულად გამოხატა პეტრე პირველმა „სამხედრო არტიკულებში“ — თავდამცველი არ უნდა ელოდოს პირველ დარტყმას, თორემ შეიძლება ისეთი მოხედვს წინააღმდეგობის თავიც აღარ ექნესო.

ამის ნათელსაყოფად მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან.

ომის ინვალიდი ივანოვი, რომელსაც მოკვეთილი ჰქონდა ორივე ფეხი, ექვსი თვე მკურნალობდა თბილისის ჰოსპიტალში, შინ არ ყოფნისას მის ბინაში მდგმურად დადგა ტოლიაშვილი. მალე ტოლიაშვილსა და ივანოვის ცოლს შორის ინტიმური კავშირი გაიბა. შინ დაბრუნებულმა ივანოვმა გაიგო ეს და ტოლიაშვილი დაითხოვა. მაგრამ იგი მაინც არ ასვენებდა ივანოვების ოჯახს. მთვრლი მიდიოდა ხოლმე მათთან, ტეხდა აურზაურს, სთხოვდა ივანოვის ცოლს არ გაეწყვიტა მასთან კავშირი. ივანოვმა მილიციას მიმართა. ტოლიაშვილს ხელწერილი ჩამოართვეს. ივანოვმა კი სანადირო თოფი შეიძინა და შეუთვალა ტოლიაშვილს, რომ თუ კიდევ მივიდოდა მათთან, თოფით დახვდებოდა. ტოლიაშვილმა მაინც არ დაიშალა თავისი და ისევ მთვრალი მივიდა. კარი არ გაუღეს. მოძალადემ კარი შეამტვრია. მას ივანოვის ცოლი გადაუდგა წინ. ტოლიაშვილი მას ყელში წასწვდა. ივანოვმა შესაშინებლად ჰაერში გაისროლა, ტოლიაშვილი ქალს დაეხსნა და ივანოვს შესძახა: სროლაც არ გცოდნია, შე გლახა, გიჩვენებ, როგორ უნდა სროლაო. ოთახში შესვლა დააპირა. სწორედ მაშინ, როდესაც ტოლიაშვილი კარში იყო გახირული, ივანოვმა ხელმეორედ ესროლა და მოკლა.

ჰქონდა თუ არა ივანოვს ტოლიაშვილის მოკვლის უფლება? საერთოდ კი არა, არამედ იმ დროს, იმ ვითარებაში?

ივანოვს იმ დროს ტოლიაშვილის მოკვლის უფლება ჰქონდა, რადგან იგი რეალურ, საზოგადოებრივად საშიშ თავდასხმას იგერიებდა, მისი საქციელი მართლზომიერი იყო. თუმცა ტოლიაშვილი კარში იყო გახირული, მაგრამ მომგერიებელი საფრთხის წინაშე იდგა და დაგვიანება შეიძლება მისთვის საბედისწერო გამხდარიყო.

აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა თავდასხმის შეწყვეტასთან ერთად წყდება. თავდასხმის შეწყვეტა შეიძლება სხვადასხვა რამემ გამოიწვიოს: 1. მომგერიებლის წინააღმდეგობამ, 2. სხვა პირის ჩარევამ, 3. თვით მოძალადის სურვილმა — შეწყვეტოს თავდასხმა. 4. მიზნის მიღწევამ (მოძალადემ უკვე მოკლა ვინმე, ან გაანადგურა მისი ქონება...).

თავდასხმის შეწყვეტის შემდეგ კაცს აღარ აქვს აუცილებელი მოგერიების უფლება. ამის განსამართლებლად კიდევ მოვიტან მაგალითს სასამართლო პრაქტიკიდან.

სოფ. წინამძღვრიანთკარში ბებიაშვილი დანით ხელში მოსაკლავად დაედევნა ღარიბაშვილს. ღარიბაშვილმა მოახერხა თავდამსხმელისათვის დანა წაერთმია. ბებიაშვილმა წინააღმდეგობა შეწყვიტა და სთხოვა დახსნოდა, მაგრამ ღარიბაშვილმა დანის რამდენიმე დარტყმით მოკლა იგი.

სასამართლომ ღარიბაშვილის მოქმედება განზრახ მკვლელობად მიიჩნია, ვინაიდან მან მაშინ ჩასცა დანა მსხვერპლს, როდესაც თავდასხმა უკვე შეწყვეტილი იყო.

3. აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობის აღმოცენებისათვის საჭიროა, რომ თავდასხმა რეალური იყოს და არა მოჩვენებითი.

ისეც ხდება, ზოგჯერ კაცს ეჩვენება, რომ იცავს თავს ან სხვა რაიმე სიკეთეს და „თავდამსხმელს“ აზიანებს, მაგრამ „თავდასხმა“ რეალურად არ არსებობს. ასეთ მოგერიებას იურისტები „მოჩვენებით მოგერიებას“ უწოდებენ.

აი, ამგვარი „მოგერიების“ მაგალითი.

ეს თბილისის გარეუბანში მოხდა: ღამის ათ საათზე დათუნაშვილმა თავის ეზოში ვიღაც უცნობი შენიშნა. იგი ძაღლთან ჩაცუტყულიყო. დათუნაშვილი შეშინდა, უცნობი ყაჩაღი ეგონა, — ჯერ ძაღლს მომიკლავს და შემდეგ მეც მომიღებს ბოლოს. ბინიდან დანა გამოიტანა, უცნობს მიეპარა და ბეჭებში ჩასცა. უცნობი მძიმედ დაშავდა. ბოლოს გამოირკვა, ის კაცი მთვრალი ყოფილა, ეზოში უმიზნოდ შესულიყო და ძაღლს ეფერებოდა.

ასეთი მოქმედება, რა თქმა უნდა, აუცილებელი მოგერიება არ არის, ასეთ შემთხვევაში დამნაშავე ისჯება.

სხვაგვარადაც ხდება ხოლმე. თავდასხმა შეიძლება მოჩვენებითი იყოს, მაგრამ იგი ისე ჰგავდეს ნამდვილს, რომ მომგერიებელს პასუხს ვერ მოვთხოვთ. ასეთ დროს კაცი შეიძლება სწორად ვერ გაერკვეს ვითარებაში და შეცდომა დაუშვას.

სოფელში ზედიზედ მოხდა რამდენიმე ქურდობა. ზარანდიას ბინაც გაქურდეს. ზარანდია კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს შეუთანხმდა და მეზობელთან ერთად ღამით ქურდებს ჩაუსაფრდა. შუალამისას ორღობეში მართლაც გამოჩნდა ოთხი მამაკაცი. ისინი საეჭვოდ იქცეოდნენ: ჩუმად მიდიოდნენ, ჩერდებოდნენ, ეზოებში იხედებოდნენ. ზარანდიას სახლს რომ მიუახლოვდნენ, ერთი მათგანი დაწინაურდა და ზარანდიას ჭიშკრისაკენ გაემართა. „სდექ! ხელები მაღლა“, — შესძახა შეშინებულმა ზარანდიამ. უცნობმა ჰაერში ნაგანი ისროლა. ამან კიდევ უფრო დაარწმუნა ზარანდია, რომ მას ყაჩაღები დაესხნენ თავს, და თავდასაცავად თოფი ესროლა. უცნობი გარდაიცვალა. ბოლოს გამოირკვა, რომ უცნობები მილიციის მუშაკები იყვნენ. ისინი სწორედ ქურდებს ეძებდნენ.

ზარანდიამ საბედისწერო შეცდომა დაუშვა. მან მილიციის თანამშრომელი მოკლა, თუმცა, სინამდვილეში, თავს არავინ დასხმია. მოგერიება მოჩვენებითი იყო.

საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა ზარანდია პასუხისგებისაგან გაანთავისუფლა, მაგრამ არა იმიტომ, რომ მან აუცილებელი მოგერიების უფლება გამოიყენა, არამედ იმიტომ, რომ უნებური შეცდომა მოუვიდა. მართლაც, იგი ისეთ ვითარებაში აღმოჩნდა, რომ მას არ შეეძლო მეტი წინდახედულობა გამოეჩინა.

ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს კანონი აუცილებლად მიიჩნევს, რომ მომგერიებელმა ზუსტად იცოდეს მოძალადის ვინაობა და მისი მიზანი.

მარნეულის რაიონის ერთ-ერთ სოფელში მამედოვი კოლმეურნეობის ბოსტანს იცავდა. მიძინარეს შუალამით ხმაური შემოესმა. მან უეცრად წინ აღმართული ლანდი დაინახა, შეშინდა და ფეხებში ტყვია ესროლა. დაშავებული იუსუბოვი თურმე ტომრით მოსულიყო კარტოფილის მოსაპარავად. მამედოვმა აუცილებელი მოგერიების უფლებით ისარგებლა, თუმცა, წესიერად არც იყო გარკვეული — მას ესხმოდნენ თავს თუ საკოლმეურნეო ქონებას.

რა შეიძლება დაიცვას მომგერიებელმა

მომგერიებელმა, უპირველეს ყოვლისა, შეიძლება დაიცვას სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, პიროვნების ხელშეუხებლობა, საკუთრება და სხვ. მოქალაქემ აუცილებელი მოგერიების უფლების განხორციელების დროს შეიძლება დაიცვას ყველაფერი, რასაც საერთოდ იცავს სისხლის სამართლის კანონი. მაგრამ შეიძლება თუ არა აუცილებელი მოგერიების გზით დაცული იქნეს პატივი და ღირსება?

სოფელ მაიაკოვსკში სარიძემ უშვერი სიტყვებით აგინა ლევანიძეს. სცემა კიდევ. შემდეგ ეზოში შეჰყვა და გინებით აიკლო. ლევანიძემ ბინიდან სანადირო თოფი გამოიტანა და სარიძეს ესროლა, მომხდური მძიმედ დაშავდა.

სასამართლომ ჩათვალა, რომ ლევანიძეს აუცილებელი მოგერიების უფლება არ ჰქონდა. იგი დასაჯეს.

ახლა მეორე მაგალითს მოვიტან. ღამით პეტრიაშვილი ცოლთან ერთად შინ ბრუნდებოდა. ქუჩაში სამი მთვრალი აედევნა. ერთი წინ გადაუდგა და ცოლის დათმობა მოსთხოვა, თან, ქალს მკერდზე ხელი მოუფათურა. პეტრიაშვილმა ჯიბიდან გასაღები ამოიღო და ხულიგანს თავში ჩაჰკრა. მოძალადე მძიმედ დაშავდა. სასამართლომ დაადგინა, რომ პეტრიაშვილს აუცილებელი მოგერიების უფლება ჰქონდა. იგი პასუხისმგებლობისაგან გაათავისუფლეს.

მოტანილ მაგალითებში მოქალაქე თავის ან ახლობლის ღირსებას იცავდა. ორივე შემთხვევაში მომგერიებელმა მძიმედ დააშავა თავდამსხმელი. სასამართლომ ერთი მათგანი დასაჯა, მეორე კი — არა. რატომ მოხდა ასე?

მთავარი ის კი არ არის, რას ხელჰყოფს თავდამსხმელი, არამედ ის, რა ფორმით სჩადის ამას. თუ კაცი მხოლოდ ლანძღვა-გინებით იფარგლება, მის წინააღმდეგ აუცილებელი მოგერიება დაუშვებელია. ხოლო, თუ ღირსების შელახვა ძალადობაში გამოიხატება, მაშინ, რასაკვირველია, აუცილებელი მოგერიების უფლება ყველას აქვს.

ცრუ ჩვენების მიცემა, ალიმენტის გადახდისაგან ბოროტად თავის არიდება, გადასახლებულის თვითნებურად დაბრუნება და სხვ. ისეთი დანაშაულია, რომლის წინააღმდეგაც აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენება არ შეიძლება. ამ დროს არ არსებობს თავდასხმის უშუალო საგანი და არც ის უშუალო მატერიალური შედეგი, რაც დანაშაულებრივმა მოქმედებამ უნდა გამოიწვიოს.

ამგვარად, აუცილებელი მოგერიების გზით შეიძლება დაცული იქნეს ყოველგვარი ინტერესი, რასაც იცავს სისხლის სამართლის კანონი. მაგრამ ამ ინტერესზე მიმართული ყოველგვარი თავდასხმა ვერ გაამართლებს აუცი-

ლებელი მოგერიების უფლების გამოყენებას. აუცილებელი მოგერიება დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც თავდასხმა სამართლით დაცულ ინტერესს უქმნის ფიზიკური ან მატერიალური ზიანის მიყენების რეალურ და უშუალო საფრთხეს. საზოგადოებრივად საშიში ხელყოფა, რომლის დროს არ დგება საკითხი უშუალო და რეალური ფიზიკური ან მატერიალური ზიანის მიყენების შესახებ, როგორც წესი, აუცილებელი მოგერიების უფლებას არ წარმოშობს.

ვისი ინტერესები უზიარდება დაცვას მომგერიებელმა?

უცხოური სისხლის სამართლის კანონმდებლობა აუცილებელი მოგერიების უფლებას მეტწილად საკუთარი და ახლობლის ინტერესების დაცვას უკავშირებს.

საქართველოს რესპუბლიკის მოქმედი სისხლის სამართლის კანონმდებლობა პრინციპულად წინააღმდეგია საკითხის ამგვარი გადაწყვეტისა.

მართლაც, მოქალაქეთა კონსტიტუციური უფლებებიდან და მოვალეობებიდან გამომდინარე, სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ მომგერიებლის ან მისი ახლობლის ინტერესებით.

სახელმწიფო, საზოგადოებრივი და სხვა მოქალაქეთა ინტერესების დაცვა ყოველი ადამიანის ზნეობრივი ვალაა. სწორედ ამიტომ საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლი მართლზომიერად აცხადებს მოგერიებას, თუ მომგერიებელი სახელმწიფო, საზოგადოებრივ, საკუთარ ან სხვის სიკეთეს იცავს.

ამგვარად, მომგერიებელმა თავდამსხმელისათვის ზიანის მიყენების გზით შეიძლება დაიცვას როგორც საკუთარი, ისე სხვა მოქალაქის ინტერესი, აგრეთვე სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინტერესები.

ბეგიაშვილი, ჯავახია და მინდორაშვილი მეზობლად ცხოვრობდნენ. ერთხელ ერთად ისადილეს. ჯავახია და მინდორაშვილი არყით დათვრნენ. სადილის შემდეგ ერთმანეთს წაეკიდნენ და კინკლაობისას საწოლზე დაეცნენ. ამაზე ჯავახია რატომღაც განაწყენდა და ახლა ბეგიაშვილს ჰკრა ხელი. ბეგიაშვილი მოერადა მას, თავის ოთახში შევიდა და ჩაიკეტა. ჯავახიამ ხორცის საკები ცული აიღო, ბეგიაშვილის ოთახის კარის მინა ჩაამტვრია და ძახილით — უნდა აგჩეხო, შიგ შეიჭრა. ბეგიაშვილმა დაასწრო, მაგიდიდან დანა აიღო და მომხდურს მკერდში ჩასცა. ჯავახია მძიმედ დაშავდა.

საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ ბეგიაშვილი გაამართლა. მან საკუთარი თავის გადასარჩენად აუცილებელი მოგერიების უფლება გამოიყენა.

მეორე მაგალითსაც მოვიყვანთ: ხულოს რაიონში მცხოვრებ დოლიძეს ტყის პირას ქალის კვილი შემოესმა. ტყეში შესულმა დაინახა, რომ ვიღაც მამაკაცი ქალის გაუბატიურებას ცდილობდა, დოლიძემ ქვას ხელი წამოავლო და მოძალადეს თავში ჩასცხო. მოძალადე მძიმედ დაშავდა.

დოლიძემ უცხო ქალის ხელშეუხებლობა დაიცვა. ისიც გაამართლეს.

ღვინის ერთ-ერთ ქარხანაში ღვინოს აკლდებოდა. კარგა ხნის შემდეგ დაცვის მუშაკებმა კარლოვმა და დედოვმა ქურდებს მიაკვლიეს. ქურდები დედოვს თავს დაესხნენ, წააქციეს და დახრჩობას ცდილობდნენ. კარლოვი

ანხანაგს წამოეშველა. მან რკინის ჯოხი დაჰკრა ერთ-ერთ ქურდს, მიროვს, რომელიც გონდაკარგულ დედოვს არ ეშვებოდა. თავდამსხმელი მიროვი გარდაიცვალა.

კარლოვი სახელმწიფო ქონებას და ამხანაგის სიცოცხლეს იცავდა. იგი არ დაუსჯიათ.

ვის და რა ვნება შეიძლება მიაყენოს მოგვერიგებელმა?

1. საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის თანახმად, აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენების საკითხი შეიძლება დაისვას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა თავდასხმის მოგერიება ხდება „ხელმეფისათვის ზიანის მიყენების გზით“, თანაც თავდამსხმელისათვის მიყენებული ზიანი ისეთი უნდა იყოს, რომ სხვა შემთხვევაში იგი იწვევდეს სისხლის სამართლის სასჯელს. ეს დებულება კანონიდან გამომდინარეობს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის თანახმად „დანაშაულად არ ჩაითვლება მოქმედება, რომელიც თუმცა შეიცავს სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ქმედობის ნიშნებს, მაგრამ ჩადენილია აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობაში“.

ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს მოქალაქე, თავდასხმისაგან თავის დაცვას დროს, მოვალეა აუცილებლად ზიანი მიაყენოს თავდამსხმელს. რასაკვირველია, თუკი მოქალაქე თავდასხმას მოიგერიებს თავდამსხმელისათვის ზიანის მიყენების გარეშე, ეს მისასაღმებელია. მაგრამ ასეთი თავდაცვის მართლზომიერება იმდენად ნათელია, რომ იგი არ მოითხოვს კანონით სპეციალურ რეგლამენტაციას.

ამგვარად, აუცილებელი მოგერიება გამოიხატება თავდამსხმელისათვის ზიანის მიყენებით. ამ ზიანის მინიმუმი ისეთია, რომ თუ არა აუცილებელი მოგერიება, იგი სასჯელს გამოიწვევდა. აუცილებელი მოგერიების დროს ზიანის მაქსიმუმი კანონით არ არის განსაზღვრული. მომგერიებელმა გარკვეულ პირობებში შეიძლება მოკლას კიდეც თავდამსხმელი და პასუხი არ აგოს კანონის წინაშე.

აუცილებელი მოგერიების დროს დაცვა, წესისამებრ, აქტიურია. იგი შეიძლება თავდამსხმელის ცემით, დაჭრით, დაშავებით, მოკვლით და, სავსებით, ისეთი საქციელით გამოვლინდეს, რაც, ერთი შეხედვით, შეიძლება დანაშაულად მოგვეჩვენოს.

წყალტუბოს ერთ-ერთ რესტორანთან აბუთიძეს და ბერიძეს ცემა დაუწყეს. მათაც ცემითვე უპასუხეს ხულიგნებს. ატყდა აყალ-მაყალი, შეგროვდა ხალხი.

აბუთიძე და ბერიძე ხულიგნობისათვის პასუხისგებაში მისცეს, მაგრამ საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა ისინი გაამართლა. პრეზიდიუმის დადგენილებაში მითითებული იყო: „მართალია, აბუთიძესა და ბერიძეს მოქმედება გარეგნულად ხულიგნობას ჰგავდა, მაგრამ სინამდვილეში ისინი თავს იცავდნენ და ამიტომ აუცილებელი მოგერიების უფლება ჰქონდათ“.

2. აუცილებელი მოგერიების დროს, მომგერიებელს უფლება აქვს მხოლოდ მოძალადეს მიაყენოს ზიანი. მესამე პირის დაზიანება დაუშვებელია.

მთვრალი რევზოვი სამკერვალო ფაბრიკის ეზოში შევიდა, დარაჯმა ბეზარაშვილმა მისი გაძევება სცადა მაგრამ რევზოვმა თოფზე უტაცა ხელი და წართმევა დაუბირა. მის მოსაგერიებლად დარაჯმა ფიცარი ჩაჰკრა თავში. ფიცარი ასხლტა და თავდამსხმელის დედას მოხვდა, რომელიც შვილის დაშოშმინებას ცდილობდა. ქალი დაშავდა. რაკი იგი თავს არავის ესხმოდა მისი დაშავება არ შეიძლებოდა (ბეზარაშვილმა პასუხი აგო გაუფრთხილებლობისათვის — მან ხომ უღანაშაულო კაცი დააშავა). მაგრამ თუ დამტკიცდებოდა, რომ მას არ შეეძლო ამ მარცხის გათვალისწინება, საერთოდ განთავისუფლდებოდა პასუხისმგებლობისაგან.

3. საკუთარი ქონების დასაცავად ზოგი აწყობს ხაფანგს, სარკმელზე ან ღობეზე უშვებს დენს, ფეთქებად ნივთიერებას დებს მოსალოდნელი ქურდობის თავიდან ასაცილებლად და სხვ.

ბახომოვმა შენიშნა, რომ ვიღაც სამშენებლო მასალას და შემას პარავდა. საკუთარი ქონების დასაცავად მან დინამიტი დაუღო შემას. ქურდი მართლაც დასწვდა შემის ნაჭერს, დინამიტი აუფეთქდა და მარჯვენა მოწყვიტა.

ბახომოვს მსჯავრი დასდეს. კანონი კრძალავს ამგვარ საქციელს. ეს არაა აუცილებელი მოგერიება. აუცილებელი მოგერიების უფლება მხოლოდ მაშინ აქვს მოქალაქეს, როცა საფრთხე იმწუთიერი და რეალურია. სავარაუდო თავდასხმის მოსაგერიებლად ამგვარი ხერხის გამოყენება არ შეიძლება. დენის, დაგებული ხაფანგის და სხვა ფეთქებადი ნივთიერებების გამოყენება თავისთავადაა საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება. ასეთი „თავდაცვა“ სულ ადვილად შეიძლება უღანაშაულო კაცი დაშავდეს.

აუცილებელი მოგერიება უნდა ხორციელდებოდეს უშუალოდ თავდამსხმელის წინააღმდეგ ისე, რომ გამორიცხული იყოს მესამე პირის დაშავების შესაძლებლობა.

რა მიზანი უნდა ამოკრავთ ამის მომხარობისთვის?

1. მოგერიება მხოლოდ მაშინ იქნება მართლზომიერი, თუ კაცი სამართლებრივი სიკეთის დაცვის მიზნით მოქმედებს. თუ არა ამგვარი მიზანი, ვერათარი თავდასხმა ვერ გაამართლებს მოძალადის დაზიანებას.

ეს დებულება თვით აუცილებელი მოგერიების უფლების არსიდან გამომდინარეობს. მოგერიება მხოლოდ იმიტომ კი არ არის მართლზომიერი რომ მომგერიებელი საზოგადოებრივ წესრიგს იცავს, არამედ იმიტომაც, რომ მას საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზანი ამოქმედებს.

ლოთი მამინაცვალი შინ გამუდმებით ჩხუბობდა და აბუჩად იღებდა ოჯახის წევრებს. გერმა ამდენი დამცირება ვერ აიტანა და მისი მოკვლა გადაწყვიტა. ღამით იგი ნაჯახით შეიპარა დედისა და მამინაცვლის ოთახში. სიბნელეში დედის საწოლთან მდგარი მამინაცვალი დაინახა და თავში ნაჯახი დაჰკრა. მამინაცვალი მოკვდა.

ბოლოს გამოირკვა, რომ თურმე იმ წამს მამინაცვალს ხელში რევოლვერი ეჭირა — ცოლის მოკვლას აპირებდა. გერმა მისი მოკვლით დედა იხსნა. მაგრამ მისი საქციელი მაინც არ არის მართლზომიერი; მისი მიზანი მამინაცვლის მოკვლა იყო და არა დედის ხსნა.

ისეც შეიძლება მოხდეს, რომ კაცი რაღაცას ან ვიღაცას იცავდეს, მაგრამ მისი ქცევის მოტივი უზნეო იყოს (გასამრჯელოს მიღების იმედი, მლიქვნელობა და სხვა). ისჯება ასეთი კაცი თუ არა? საყურადღებო კითხვაა!

ამ კითხვას კანონი ცხად და გადამჭრელ პასუხს აძლევს. მთავარი ის არის, რომ კაცი რაღაცას ან ვიღაცას იცავს, ე. ი. მისი მიზანი იყოს მართლზომიერი. ამ დროს მნიშვნელობა არა აქვს ქცევის მოტივს.

2. სხვაგვარადაც შეიძლება მოხდეს; კაცმა განგებ გამოიწვიოს სხვა და შემდეგ თვითონვე გაუსწორდეს „თავდამსხმელს“.

ამირიძეს სურდა გასწორებოდა თავის მეზობელს ამბოკაძეს და სისტემატურად იწვევდა მას ჩხუბში. ერთ დღეს ამირიძე ორლობეში შეხვდა ამბოკაძეს და იმდენი ქნა, რომ საჩხუბრად გამოიწვია. ამბოკაძე ეძგერა ამირიძეს. ამირიძე მზად დახვდა მას და ცულობით ჩამოაჩხვინა მხარი.

ასეთი საქციელი აუცილებელი მოგერიების პროვოკაციად ითვლება და ისჯება.

მოგერიებაზე არ უნდა გადაამეტოს აუცილებელი მოგერიების ფარგლებს

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ აუცილებელი მოგერიების უფლების განხორციელება საზოგადოებრივად სასარგებლოა. იგი დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი საშუალებაა და ამ ბრძოლაში მოქალაქეთა აქტიური მონაწილეობის ერთგვარი ფორმაა. აუცილებელი მოგერიების უფლების განხორციელების დროს ხდება დამნაშავის და კანონის დამცველი მოქალაქის ინტერესების დაპირსპირება. დამნაშავის მოქმედება მიმართულია კანონის დარღვევისაკენ, მოქალაქის მოქმედება კი გამიზნულია კანონის დასაცავად. ბუნებრივია, ასეთ ვითარებაში დამნაშავემ თვით ჩააყენა თავი ისეთ მდგომარეობაში, რომ მისი უფლებები, მომგერიებლის უფლებებთან შედარებით, შეზღუდულია. თავდამსხმელს არა აქვს აუცილებელი მოგერიების უფლება მომგერიებლის წინააღმდეგ, ამიტომ თავდამსხმელი უნდა შეურიგდეს მისთვის ზიანის მიყენებას მომგერიებლისაგან, რომელიც თვითონ მან ჩააყენა მოგერიების მდგომარეობაში.

დამნაშავის ამგვარმა მდგომარეობამ არ უნდა შეგვიკმნას ისეთი წარმოდგენა, თითქოს სახელმწიფო მისი ბედით დაინტერესებული არ იყოს.

აუცილებელი მოგერიების დროს, თავდამსხმელის მოკვლა ან დაშავება დასაშვებია არა იმიტომ, რომ საზოგადოება არ არის დაინტერესებული თავდამსხმელის სიცოცხლის თუ ჯანმრთელობის დაცვით, არამედ იმიტომ, რომ თავდამსხმელის დაშავება თუ მოკვლა აუცილებელია მისი თავდასხმის მოსაგერიებლად. სწორედ ამით აიხსნება ის, რომ კანონმდებელი აუცილებელ მოგერიებას მართლზომიერად თვლის მხოლოდ მაშინ, როდესაც „გადაცილებული არ იყო აუცილებელი მოგერიების ფარგლები“.

აუცილებელი მოგერიების ფარგლების დაწესებით კანონმდებელი მომგერიებელს უდებს გარკვეულ ზღვარს, რომლის გადალახვის უფლება მას არა აქვს. ამით კანონი ერთგვარ გარანტიას აძლევს თავდამსხმელს არ მიიღოს იმაზე მეტი ზიანი, რაც გამოწვეულია მისი თავდასხმის მოგერიების აუცილებლობით.

თავდამსხმელის დაზიანება, თუ გადაცილებულია აუცილებელი მოგერიების ფარგლები, სისხლის სამართლის წესით დასჯად მოქმედებად ითვლება.

აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადამეტებით თავდასხმელის მოკვლა ან დაშავება წარმოადგენს საზოგადოებრივად საშიშ მოქმედებას იმდენად, რამდენადაც ასეთი მოქმედებით მომგერიებელი თავდასხმელს აყენებს გაცილებით მეტ ზიანს, ვიდრე ეს აუცილებელია თავდასხმის მოსაგვრიებლად. მაგრამ მკვლელობა ან დაშავება აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადამეტების დროს საზოგადოებრივად ნაკლებად საშიშია, ვიდრე მკვლელობა თუ დაშავება ჩვეულებრივ პირობებში. ეს აიხსნება, ჯერ ერთი, იმით, რომ მომგერიებელი ფარგლების გადამეტების დროსაც ნაწილობრივ აღწევს აუცილებელი მოგერიების ამოცანას, და იმითაც, რომ მომგერიებელი მოქმედებს სამართლებრივი ინტერესების დაცვის მიზნით.

სწორედ ამას გულისხმობს კანონმდებელი, როცა საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლის მე-6 პუნქტში შემამსუბუქებელ გარემოებად თვლის დანაშაულის ჩადენას „საზოგადოებრივად საშიში ხელყოფისაგან დაცვის დროს თუნდაც აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადამეტებით“.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 107-ე მუხლის მიხედვით, „მკვლელობა, ჩადენილი აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილების დროს, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით — სამ წლამდე ან გამასწორებელი სამუშაოებით ვადით ორ წლამდე“; ხოლო სსკ 114-ე მუხლის შესაბამისად „სხეულის მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება აუცილებელი მოგერიების უფლების გადაცილების დროს ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ერთ წლამდე ან გამასწორებელი სამუშაოებით ამავე ვადით“.

რაში მდგომარეობს აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადახვევა?

1. ამ კითხვაზე პასუხი თვით კანონშია გაცემული. საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-15 მუხლის მიხედვით, „აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებად ჩაითვლება დაცვის აშკარა შეუსაბამობა ხელყოფის ხასიათსა და საშიშროებასთან“.

დაცვის შეუსაბამობას ხელყოფის ხასიათსა და საშიშროებასთან ყოველთვის შეიძლება ჰქონდეს ადგილი, როცა დარღვეულია დაცვის მართლზომიერების ესა თუ ის პირობა. მაგრამ თავდასხმისა და დაცვის ყოველგვარი შეუსაბამობა არ განიხილება როგორც აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება.

მაგალითად, არ შეიძლება მკვლელობა მივიჩნიოთ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებად, როცა მომგერიებელი კლავს არა თავდასხმელს, არამედ მესამე პირს, თუმცა ასეთ შემთხვევაშიც შეიძლება ვიმსჯელოთ დაცვისა და თავდასხმის აშკარა შეუსაბამობაზე.

მაშ, რაში მდგომარეობს დაცვის აშკარა შეუსაბამობა ხელყოფის ხასიათსა და საშიშროებასთან?

ჩვეულებრივად, როდესაც იურისტები მსჯელობენ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადამეტებით ჩადენილი დანაშაულის შესახებ, ორ შემთხვევაზე მიუთითებენ:

1) როცა დაცვა დროში არ შეესაბამება თავდასხმას — არადროული მოგერიება, და 2) როცა არ არის შესაბამისობა დაცვისა და თავდასხმის ინტენსივობას შორის — არათანაზომიერი მოგერიება.

2. არადროული მოგერიება დროით არ ემთხვევა თავდასხმას. ე. ი. თუ მომგერიებელი მოძალადეს თავდასხმის შეწყვეტის შემდეგ დააზიანებს, სწორედ ეს იქნება მოგერიების ფარგლების გადაცილება.

შინ დაბრუნებულ სურენ ოზგელდოვს პაპა გასისხლიანებული ნაჯახით წებვდა — დედაშენი ავჩეხე, მიდი და ნახეო, სურენმა მართლაც ნახა ძირს დაგდებული, გასისხლიანებული დედა. შეძრწუნებული სურენი პაპისკენ გაიქცა. იმ დროს მიუსწრო, როდესაც პაპა ახლა რძალს (სურენის ცოლს) მისდევდა ნაჯახით. სურენი დაეწია მას, ნაჯახი წაგლიჯა, თავში ჩაჭკრა და მოკლა.

საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმმა ოზგელდოვის საქციელი აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებად ჩათვალა. მართალია, პაპამ შვილი დაასახიჩრა და რძალს მოსაკლავად მისდევდა, მაგრამ, რა წამს შვილიშვილმა მას ნაჯახი გამოსტაცა, თავდასხმა შეწყდა კიდევ, ამის შემდეგ მისი მოკვლა აშკარად შეუსაბამო იყო თავდასხმის „საშიშროებისა და ხასიათთან“.

ზოგჯერ თავდასხმის შეწყვეტის შემდეგ განხორციელებული მოგერიება მისი ფარგლების გადაცილებად კი აღარ ითვლება, არამედ ჩვეულებრივ დანაშაულად. 1969 წლის 4 დეკემბრის სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის დადგენილებაში მითითებულია, რომ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებად არ ჩაითვლება ის შემთხვევები, როდესაც მოგერიება ხორციელდება „უკვე მას შემდეგ, როცა თავდასხმა აცილებული ანდა დამთავრებულია, დაცვითი ღონისძიების გამოყენების აუცილებლობამ აშკარად გაიარა და, მაშასადამე, ეს მოქმედება გვევლინება, როგორც შურისძიების აქტი — ანგარიშის გასწორება. ამ შემთხვევაში, პასუხისმგებლობა დგება საერთო საფუძველზე, როგორც განზრახი დანაშაულის ჩადენისათვის“.

ბაირამაშვილს ღამით ხმაური შემოესმა, სარკმილიდან გადაიხედა და დაინახა, ბავშვები მისი მანქანის ბორბლებს ხუფებს ხსნიდნენ. მან აივანზე სანადირო თოფი გამოიტანა და შესძახა; ხელები ზევით. შეშინებულმა ბავშვებმა ხუფები დაყარეს და ხელები ასწიეს. ბაირამაშვილმა ერთ-ერთს თოფი დაუმიზნა, ესროლა და იქვე მოკლა. ეს არ არის აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაშეცემა. კერძომესაკუთრული გრძნობით გონებაწართმეულმა კაცმა ბავშვს მანქანის ხელყოფა არ აპატია — ხელებაწუქულს ესროლა. მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებაში იყო ჩადენილი. ბაირამაშვილი მკაცრად დაისაჯა.

ვხვდებით ისეთ შემთხვევასაც, როცა თავდასხმა დამთავრებულია, პიროვნებამ ამის შესახებ იცის და მაინც კლავს ან ასახიჩრებს თავდამსხმელს, მაგრამ მიუხედავად ამისა კანონი ამ დანაშაულს შემამსუბუქებელ გარემოებაში ჩადენილად თვლის. ასეთ შემთხვევას ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც დანაშაული ჩადენილია აფექტის მდგომარეობაში.

შანშიაშვილმა თოფის ხმა გაიგონა, საკუთარ ეზოში შეირბინა და ერთადერთი შვილი ტყვიით განგმირული ნახა. მისი მკვლელი წყნარად მიდიოდა ტყისკენ. გამწარებული მამა მკვლელს დაედევნა და წალდით თავი გაუჩხხა. შანშიაშვილის მოქმედება არ ჩაითვლება აუცილებელ მოგერიებად. მან კარგად დაინახა, რომ შვილი უკვე მკვდარი იყო და თავს აღარავინ ესხმოდა. მისი შურისძიება აფექტური იყო. აფექტი უკანონო ძალადობამ გამოიწვია — მას შვილი მოუკლეს — და ამიტომ საპატიოა. ამგვარი მკვლელობისათვის

შემსუბუქებული სასჯელია დაწესებული, რადგან იგი უეცარი, ძლიერი სულიერი აღელვების მომენტშია ჩადენილი.

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსის 106-ე მუხლის თანახმად, აფექტში ჩადენილი მკვლელობისათვის დამნაშავეს არ შეიძლება მიესაჯოს 5 წელზე მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთა.

ხანდახან ისეც შეიძლება მოხდეს, რომ თავდასხმა შეწყდეს, მაგრამ შექმნილ ვითარებაში მომგერიებელმა ეს ვერ გაიგოს და მოძალადე მაინც დააზიანოს. ასეთ დროს იგი, რა თქმა უნდა, არადროული მოგერიებისათვის პასუხს არ აგებს.

მაგალითით განვიმარტავ. კოლმეურნეობის მეველეს ღვენეფაძეს აუხირდა მთვრალი თანასოფელი ღვანწყავა და ორჯერ ესროლა რევოლვერი. ღვენეფაძემ იმ წამსვე თოფი გადმოიღო, დაახალა ღვანწყავას და მოკლა. ამის შემდეგ აღმოჩნდა, რომ მოკლულს მეტი ტყვია აღარ ჰქონია ნაგავში. თუმცა ფაქტიურად ღვენეფაძემ იგი თავდასხმის შეწყვეტის შემდეგ მოკლა და ამით დაარღვია აუცილებელი მოგერიების ფარგლები, მაგრამ მას არ შეეძლო სკონდნოდა, თავდასხმა შეწყვეტილი იყო თუ არა. წინასწარ ტყვია ხომ არ დაუთვლია. ამიტომ ღვენეფაძემ პასუხი არ უნდა აგოს.

თუ მომგერიებელს შეუძლია გაითვალისწინოს და მოვალეც არის იცოდეს, რომ თავდასხმა შეწყვეტილია და მაინც აშავებს მოძალადეს, მაშინ იგი პასუხს აგებს აუცილებელი მოგერიების ფარგლების დარღვევისათვის.

თუ მომგერიებლისათვის სავსებით ცხადი იყო, რომ თავდასხმა დამთავრდა ან შეწყდა, და მან მაინც დააშავა ან მოკლა მოძალადე შუ რ ი ს ძ ი ე ბ ი ს ან სხვა მოტივით იმის მიუხედავად, რომ საშიშროება აღარ ელოდა, ეს აუცილებელი მოგერიების ფარგლების დარღვევა კი არ იქნება, არამედ ჩვეულებრივი დანაშაული. ამიტომ დამნაშავე სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი მუხლით დაისჯება.

3. არსებობს აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადამეტების სხვა სახეც. ესაა „არათანაზომიერი მოგერიება“.

არათანაზომიერ მოგერიებად ითვლება ისეთი მოგერიება, როდესაც აშკარად არის დარღვეული თანაფარდობა დაცვისა და თავდასხმის ინტენსივობას შორის, ანდა ისეთი, როდესაც ფაქტიურად მიყენებული ზიანი აშკარად არ შეესაბამება თავდასხმისაგან მოსალოდნელ ზიანს.

როდის არის დაცვა შეუსაბამო და როდის არა, ეს თითოეულ შემთხვევაში ცალკე უნდა გადაწყდეს.

ამ საკითხის გადაწყვეტისას, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მთელი რიგი ფაქტიური გარემოებანი: თავდასხმის ადგილი, დრო, ვითარება, თავდასხმელის და მომგერიებლის ასაკი, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ერთი ან მეორე მხარის რაოდენობა, იარაღი და მრავალი სხვა.

აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადამეტების განხილვისას არ შეიძლება განყენებული მსჯელობა — თავდასხმა „ინტენსიურია“ თუ „არაინტენსიურია“. მომგერიებლის დაცვითი უნარი თუ არ იქნა გათვალისწინებული, ცალმხრივობას ვერ გავუქვევით. თავდასხმა საშიში ან არასაშიშია სწორედ მომგერიებლის დაცვით უნართან შეფარდებით და არა დამოუკიდებლად.

სწორედ ამ თვალსაზრისს ადგას სასამართლო პრაქტიკა თავდასხმის საშიშროების განსაზღვრის დროს. მაგალითად, თბილისში ავჭალის გზატკეცილზე აკომიანი და ჯაბადარი შეკამათდნენ. აკომიანმა მკერდში დანა ჩაჰკრა ჯაბა-

დარს, მაგრამ მან შესძლო დანის წართმევა და თავდამსხმელი მუცელში დაჭრა. თხუთმეტი დღის შემდეგ აკიმიანი გარდაიცვალა. სახალხო სასამართლომ ჯაბადარის საქციელი აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებად ჩათვალა.

საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ მხარი არ დაუჭირა განაჩენს. იგი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ თავდამსხმელის ხელიდან მომგერიებლის ხელში დანის გადასვლა და ამის შემდეგ თავდამსხმელის მოკვლა ყოველთვის არ შეიძლება ჩაითვალოს აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილებად. ჯაბადარმა შესძლო დანა წაერთმია აკიმიანისათვის და ამის შემდეგ, თითქოს, მას საფრთხე აღარ ემუქრებოდა — განიარაღებული კაცი ხომ ნაკლებ საშიშია! მაგრამ ჯაბადარი მძიმედ იყო დაჭრილი, მან რომ გონი დაკარგა, განა გამორიცხული იყო, რომ აკიმიანს თუნდაც იგივე დანა აეღო და ჯაბადარი მაინც მოეკლა? ამიტომ, სასამართლო კოლეგიამ ჯაბადარის ქცევა აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადამეტებად არ ჩათვალა, იგი გაამართლეს.

მოგერიება რომ მართლზომიერი იყოს, სულაც არ არის აუცილებელი თავდამცველმა ისეთი იარაღი იხმაროს, როგორითაც მას თავს ესხმიან.

მაგალითისათვის მოვიტანოთ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინება რიაბინის საქმეზე.

რიაბინი და მისი ამხანაგი ჩილაევი კლუბის წინ იდგნენ და მუსიკას უსმენდნენ. მათ მთვრალი გალკინი და ტროფიმოვი მიუახლოვდნენ და უმიზეზოდ აუხირდნენ. გალკინმა სახეში გაართყა ხელი და წააქცია რიაბინი. წაქცეულს ტროფიმოვმაც ცემა დაუწყო, რიაბინმა მოახერხა იქვე დაგდებული ხის პალო აეღო და მოსაგერიებლად გალკინს თავში დაართყა. დაშავებული მეორე დღეს გარდაიცვალა.

უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ რიაბინი გაამართლა. განჩინებაში მითითებული იყო: მართალია, გალკინს იარაღი არ უხმარია, მაგრამ მომგერიებელმა იცოდა, რომ იგი იყო ლოთი, ხულიგანი და არერთჯერ ნასამართლევი. რიაბინი, რა თქმა უნდა, არ იყო დარწმუნებული, რომ თავდასხმა უფრო საშიშ სახეს არ მიიღებდა.

კანონი არ მოითხოვს გვექცეთ თავდამსხმელს ან მასთან შებრძოლებას მოვერიდოთ. ამგვარი მოთხოვნა უნდა შეფასდეს — როგორც ზნეობისა და მართლშეგნების პრინციპებთან შეუთავსებელი მსოფლმხედველობის გამოვლინება.

პაპუაშვილს თავს დაესხა მისივე მეზობელი ეძგვერაძე. ეძგვერაძემ ცული მოუღერა მას, მაგრამ პაპუაშვილმა დაასწრო, სარი დაჭრა და მძიმედ დააშავა.

მცხეთის რაიონის სახალხო სასამართლომ პაპუაშვილი გაამართლა. მან ჩასთვალა, რომ აუცილებელი მოგერიების ფარგლების გადაცილება არ ყოფილა. რაიონის პროკურორმა განაჩენი გააპროტესტა: პაპუაშვილს თავდასხმის აცილება გაქცევით შეეძლო და, რადგან ეს არ ჰქნა, — აუცილებელი მოგერიების მართლზომიერების პირობები დაარღვიო, ასეთი იყო პროტესტის ერთ-ერთი მოტივი.

საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ არ გაიზიარა პროტესტი. მომგერიებელი არ იყო ვალდებული მოძალადეს გაქცეოდა. პაპუაშვილი რომ გაქცეულიყო, მაგრამ ეძგვერაძე უფრო ფეხმარდი აღმოჩენილიყო, მაშინ რაღა ექნა პაპუაშვილს? ნა-

თქვამია: გაქცეულის დაჯაბნა უფრო ადვილია, ვიდრე ვაჟკაცურად დამხვედრის.

თუ თავდამსხმელის დაშვება აშკარად არ შეესაბამება მისგან მოსალოდნელ ზიანს, მოგერიება მაშინაც არათანაზომიერად ითვლება. უნდა ითქვას, რომ ასეთი აშკარა შეუსაბამო ქცევა სასამართლო პრაქტიკაში იშვიათად გვხვდება (ვთქვათ, ყმაწვილმა ქალიშვილს ნაწნავის შეჭრა დაუპირა. ქალიშვილის მამამ რომ ამისათვის იგი მოკლას, ეს იქნება მიყენებული და მოსალოდნელ ზიანს შორის აშკარა შეუსაბამობა):

თუ კაცმა მოკლა ან მძიმედ დააშავა თავდამსხმელი აშკარად უმნიშვნელო სიკეთის ხელყოფისათვის, ეს იქნება არა აუცილებელი მოგერიება ფარგლების გადამეტებით, არამედ შემამსუბუქებელი გარემოების გარეშე ჩადენილი დანაშაული.

ერთ-ერთ ქალაქში გუმბას ვაშლის ბალი ჰქონდა. მოგეხსენებათ, ვაშლს ყველგან „ემტერებიან“ ბავშვები. ერთ საღამოს გუმბას რაღაც ფაჩუნს შემოესმა. იგი თოფით ხელში გამოვარდა გარეთ. დაინახა, რომ ბავშვი ვაშლის მოწყვეტას ლამობდა, გუმბამ თოფი დაუმიზნა მას და ესროლა. დაჭრილი ბავშვი თავის სახლისკენ გაიქცა, მაგრამ იქამდე ვერ მიაღწია — გზაში გარდაიცვალა.

განა ამ შემთხვევაში რაიმე თავდასხმასა და მოგერიებაზე მსჯელობა შეიძლება!? რა თქმა უნდა, არა!

გუმბამ ერთი ვაშლის გულისათვის არ დაინდო ბავშვი. ასეთი სისასტიკის მიტევება არ შეიძლება, გუმბა მკაცრად დასაჯეს არა როგორც მომგერიებელი, არამედ როგორც განზრახ მკვლელი.

რა უფლებები აქვს მოქალაქის დამნაშავეს შეპყრობისას?

მართლმსაჯულების განხორციელებისათვის დამნაშავეს შეპყრობაა საჭირო. დამნაშავეს შეპყრობის მოვალეობა შესაბამის სახელმწიფო ორგანოთა ფუნქციას, მაგრამ რაც უნდა კარგად იყოს ორგანიზებული ამ ორგანოთა მუშაობა, მან არ შეიძლება სათანადო ეფექტი მოგვცეს, თუ ამ საქმეში ფართო საზოგადოებრიობა არ მიიღებს მონაწილეობას.

დამნაშავე ხშირად ცდილობს დაუძვრეს მართლმსაჯულებას და მისი შეპყრობის დროს ზოგჯერ წინააღმდეგობასაც მიმართავს. ასეთ შემთხვევაში საჭირო ხდება ძალის გამოყენება. არ არის გამორიცხული, რომ შეპყრობისას დამნაშავე დაშავდეს.

იბადება კითხვა: დაისჯება თუ არა მოქალაქე, თუ მან დააშავა დამნაშავე მისი შეპყრობის დროს?

საქართველოს რესპუბლიკის სისხლის სამართლის კოდექსში ჯერჯერობით არ არის შეტანილი მუხლი, რომელიც მოქალაქეს ასეთ უფლებას აძლევს. ამგვარი მუხლი არ არის გათვალისწინებული აგრეთვე ყოფილი მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსებში. გამონაკლისს წარმოადგენს უკრაინისა და უზბეკეთის სისხლის სამართლის კოდექსები.

უკრაინის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით მოქმედება, რომელიც ჩადენილია უშუალოდ ხელყოფის შემდეგ დაზარალებულის ან სხვა პირის მიერ დამნაშავეს შესაპყრობად და ხელისუფლების შესაბამის ორგანოებში წარსადგენად, გათანაბრებულია, როგორც მართლზომიერი, აუცილებელ მოგე-

ჩიებასთან, თუ იგი აუცილებელი იყო დაკავშირებისათვის და შეესაბამებოდა ხელყოფის საშიშროებასა და დამნაშავეის შეპყრობის ვითარებას (უკრაინის სსკ-ის მე-15 მუხლის მესამე ნაწილი).

დამნაშავეის დაკავების მართლზომიერებაზე მიუთითებდა სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1966 წლის 26 ივლისის ბრძანებულება „ხუ-ლიგნობის წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერების შესახებ“*.

დამნაშავეის შეპყრობის მართლზომიერების შესახებ სახელმძღვანელო მი-თითებას იძლეოდა აგრეთვე სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმი. პლენუმის 1969 წლის 4 დეკემბრის დადგენილებაში მითითებული იყო, რომ „მოქალაქეთა მოქმედება, მიმართული დამნაშავეის შესაპყრობად, რომელიც განხორციელებულია დანაშაულებრივი ხელყოფის აღსაკვეთად, ანდა უშუალოდ ხელყოფის შემდეგ, ხელისუფლების სათანადო ორგანოში დამნაშავეის წარდ-გენის მიზნით, სასამართლომ უნდა განიხილოს როგორც ჩადენილი აუცილე-ბელი მოგერიების მდგომარეობაში. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლო-ბა, აღნიშნულ შემთხვევებში, დამნაშავეისათვის ზიანის მიყენების გამო შეიძ-ლება განხორციელდეს მხოლოდ მაშინ, თუ მოქმედება რომელმაც ზიანი მია-ყენა დამნაშავეს, არ იყო აუცილებელი მის დასაკავებლად, აშკარად არ შე-ესაბამებოდა ხელყოფის ზასიათსა და საშიშროებას და დაკავების ვითარებას“.

ამგვარად, სისხლის სამართალი უფლებას აძლევს მოქალაქეს დამნაშავეის შესაპყრობად ზიანი მიაყენოს მას. ამ უფლებას დამნაშავეის შეპყრობის უფ-ლება ეწოდება. მართლზომიერების თვალსაზრისით იგი აუცილებელ მოგე-რიებასთან არის გათანაბრებული, თუმცა დამნაშავეის შეპყრობა საზოგადო-ებრივი საშიშროების გამომრიცხველი დამოუკიდებელი გარემოებაა და მას აუცილებელი მოგერიებისაგან განსხვავებული მართლზომიერების პირობები აქვს.

აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თავდება თავდასხმის შეწყვეტასთან ერთად. შესაბამისად ამისა, თუ ვინმე მიიღებს ზომებს დამნაშავეის წინააღმდეგ, რომელიც არავის აღარ ესხმის თავს, ეს ზომები არ წარმოადგენენ აუცილებელი მოგერიების უფლების განხორ-ციელებას. ამავე დროს, აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობას წარმო-შობს არა ყოველგვარი თავდასხმა, არამედ მხოლოდ ისეთი, რომელიც მიმარ-თულია სამართლით დაცული კონკრეტული ობიექტის რეალური და უშუალო შატერიალური ხელყოფისაკენ. რაც შეეხება დამნაშავეის დაკავების უფლებას, იგი შეიძლება აღმოცენდეს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ადამიანმა დანაშაული ჩაიდინა.

ამგვარად, მდგომარეობა, როდესაც დამნაშავეის წინააღმდეგ ძალის გამო-ყენება შეიძლება განხილული იქნას, როგორც დამნაშავეის დაკავების მართლ-ზომიერი აქტი, შეიძლება აღმოცენდეს მხოლოდ აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობის შეწყვეტის შემდეგ.

ამავე დროს, დამნაშავეის შეპყრობა უნდა მოხდეს დანაშაულის ჩადენის-თანავე. კანონი ამას იმიტომ მოითხოვს, რომ გარკვეული დროის გასვლის შემ-დეგ კაცი შეიძლება შეცდეს და დამნაშავე კი არა, სხვა პირი დააშავოს.

* აღნიშნული იურიდიული აქტი ავტომატურად განაგრძობს მოქმედებას საქართველოს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე, ვინაიდან მისი შემცველი სისხლისსამართლებრივი ნორმ-ჯერჯერობით არ არის მიღებული, ხოლო დამნაშავეის დაკავების უფლების არსებობა აუცი-ლებლობას წარმოადგენს.

დამნაშავის შეპყრობის უფლების გადამეტება ხდება მაშინ, თუ კაცი იმიტომ შეიპყრობს დამნაშავეს, რომ თვით გაუსწოროს ანგარიში. ასეთ შემთხვევაში იგი პასუხს აგებს. შეპყრობა შეიძლება მხოლოდ ერთი მიზნით — დამნაშავე დაუყოვნებლივ უნდა გადაეცეს ხელისუფლების ორგანოებს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მოქალაქეს დამნაშავის შეპყრობის დროს უფლება აქვს გამოიყენოს ძალა: შებოჭოს იგი, ჩაკეტოს ოთახში ან სხვაგან, ქვა ესროლოს გაქცეულს ფეხებში, ე. ი. გამოიყენოს ისეთი ღონისძიებანი, რომლებიც, თუ დამნაშავის დაკავება არა, სხვა შემთხვევაში დანაშაულად ჩაითვლებოდა.

ამავე დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ მოქალაქემ დამნაშავის შეპყრობის დროს არ უნდა გადაამეტოს თავის უფლებებს და არ უნდა მიაყენოს დამნაშავეს იმაზე მეტი ვნება, რაც კანონითაა დაშვებული.

დამნაშავის შეპყრობის უფლების გადამეტება ხდება მაშინ, როცა შეპყრობი აყენებს მას ისეთ ვნებას, რაც არ იყო აუცილებელი მის შესაპყრობად, ანდა ისეთ შემთხვევაში, როცა, მართალია, ვნების მიყენება აუცილებელი იყო დამნაშავის შეპყრობისათვის, მაგრამ იგი თავისი სიმძიმით არ შესაბამებოდა ჩადენილ დანაშაულს და დამნაშავის საშიშროებას.

ორი მაგალითით განვმარტოთ ეს.

ა-მ საკუთარ სახლში ქურდი შეისწრო. ქურდმა გაქცევა დააპირა. ა-ს ოთხი მეზობელი წამოეშველა. ხუთ კაცს თავისუფლად შეეძლო ქურდის უმტკივნეულოდ შეპყრობა, მაგრამ ა-მ მის შესაპყრობად დაუშვებელი ხერხი გამოიყენა — ქურდს წალდით მკლავი მოკვეთა.

ა. პასუხს აგებს — ქურდის შესაპყრობად სულაც არ იყო აუცილებელი ასეთი უკიდურესი ღონისძიება.

ახალგაზრდამ ქალიშვილს სილა გააწნა. გოგოს მამა შეურაცხმყოფელს დაედევნა. ახალგაზრდა სწრაფად გარბოდა. მდევარმა, რაკი შეატყო, რომ ვერ დაეწეოდა, ტყვია ესროლა მას და მიძიმედ დაჭრა.

რა თქმა უნდა, გოგოს მამა სხვა გზით ვერ შეიპყრობდა შეურაცხმყოფელს, მაგრამ შეპყრობაც არის და შეპყრობაც! სილის გაწნისათვის მისი გამეტება მოსაკლავად, ცხადია, შეპყრობის უფლების გადამეტებაა. მისი მოქმედება მართლწომიერი იქნებოდა, იარაღი მკვლელის ან სხვა მიძიმე დანაშაულის ჩამდენი პირის შესაპყრობად რომ გამოეყენებინა. მაგრამ ეს ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს მოქალაქეს უფლება აქვს მოკლას გაქცეული დამნაშავე.

დამნაშავის მოკვლა არასოდეს არ განიხილება დამნაშავის დაკავების მართლწომიერ აქტად, რადგან მოკლულზე მართლმსაჯულება ვერ განხორციელდება და, ბუნებრივია, ამგვარი მოქმედება არ შეიძლება ემსახურებოდეს დამნაშავის შეპყრობის მიზანს.

დანაშაულის ჩადენა დამნაშავის შეპყრობის უფლების გადამეტებით საზოგადოებრივად საშიში მოქმედებაა, მაგრამ იგი უფრო მსუბუქად ისჯება, ვიდრე იგივე მოქმედება, ჩადენილი ჩვეულებრივ ვითარებაში. ეს აიხსნება სხვადასხვა გარემოებით: ასეთ შემთხვევაში მოქალაქე მოქმედებს დამნაშავის შეპყრობის და არა სხვა საძრახისი მოტივით. მართალია, მოქალაქე გადაჭარბებულ ზომებს იყენებს დამნაშავის შესაპყრობად, მაგრამ ობიექტურად მაინც ხელს უწყობს მართლმსაჯულების განხორციელებას.

*

* *

ვფიქრობთ, სადავო აღარ უნდა იყოს ის, რომ აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენება ხელს უწყობს დანაშაულის პროფილაქტიკას და სარგებლობა მოაქვს საზოგადოებისათვის, თუკი უფლება გამოყენებულია კანონის ცოდნით, კანონის შესაბამისად.

ჩვენი საუბარი გვინდა დავამთავროთ ცნობილი რუსი იურისტის ე. ნემროვსკის სიტყვებით, რომელმაც ჯერ კიდევ 1924 წელს სისხლის სამართლის ერთ-ერთ სახელმძღვანელოში დაგვიხასიათა აუცილებელი მოგერიების უფლების მნიშვნელობა. საკმარისია წარმოვიდგინოთ, — წერდა იგი, — თანამედროვე საზოგადოების მდგომარეობა მოგერიების დაუშვებლობის შემთხვევაში, სურათი ფრიად უნუგეშო იქნებოდა: ენერგიული მოგერიების შიში, რომელიც ხშირად უფრო შთამაგონებელია, ვიდრე სასჯელის რიდი, ვეღარ შეაკავებდა ბოროტმოქმედს; დანაშაულთა რიცხვი მნიშვნელოვნად გაიზრდებოდა, მოძალადის დამარცხების შანსები ძალზე შემცირდებოდა, ხოლო მშვიდობიანი მოქალაქენი მართლწესრიგის გათელვის პასიური მაცურებლები იქნებოდნენ, და თუ, როგორც უნდა ვივარაუდოთ, ისინი არ დაკმაყოფილდებოდნენ ასეთი როლით და მაინც გაუმკლავდებოდნენ მოძალადეს, მაშინ სისხლის სამართლის რეპრესია დაატყდებოდათ თავს! განა საჭიროა უფრო დამაჯერებელი მტკიცება იმისა, რომ კანონმა კი არ უნდა აკრძალოს, არამედ უნდა წაახალისოს მოგერიება, და არა მარტო სამართლებრივი სიკეთის დაცვის მიზნით, არამედ, აგრეთვე როგორც მოსახლეობის მართლშეგნების ამაღლების სერიოზული ფაქტორი!

წარმოადგინა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტმა

მარინე როზაძე

ხულიგნობის კვალიფიკაციის საკითხები სასამართლო პრაქტიკაში¹

ხულიგნობა მომეტებული საზოგადოებრივი საშიშროების მქონე დანაშაულია. მის მაღალ საზოგადოებრივ საშიშროებას განსაზღვრავს არა მხოლოდ ამ დანაშაულის ხელყოფის ობიექტის მაღალი ღირებულება, არამედ მისი გავრცელებული ხასიათი, და რაც მთავარია ის გარემოება, რომ ხულიგნობა, ხშირად კვებავს სხვა უფრო მძიმე დანაშაულს: მკვლელობას, სხეულის მძიმე დაზიანებას და სხვა. ბევრი განსაკუთრებით საშიში დამნაშავე თავის დანაშაულებრივ გზას სწორედ ხულიგნობით იწყებს, ვინაიდან სწორედ ამ დანაშაულში ვლინდება ადამიანის უარყოფითი დამოკიდებულება საზოგადოებისადმი, კანონისადმი, მისი მოთხოვნილებაა თავი დააღწიოს სამართლებრივ კონტროლს, ამბოხი გამოუცხადოს მართლწესრიგს.

ხულიგნობის შემადგენლობა მეტისმეტად რთული შემადგენლობაა. სწორედ ამიტომ ბევრი შეცდომაა საქართველოს სასამართლო პრაქტიკაში ამ დანაშაულის კვალიფიკაციის დროს. რთულია ხულიგნობის მოტივის დადგენა, ხულიგნობისა და ხულიგნობის მოტივით ჩადენილი მკვლელობის გამიჯვნა, ხულიგნობის გამიჯვნა ცემისაგან, სხეულის დაზიანებისაგან. რთულია სისხლის სამართლის წესით დასჯადი ხულიგნობის და წვრილმანი ხულიგნობის გამიჯვნა და სხვ.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მკითხველს — ძირითადად პრაქტიკოს იურისტებს და სტუდენტებს შევთავაზოთ მასალა იმის თაობაზე თუ როგორ წყდება ხულიგნობის კვალიფიკაციის საკითხები სასამართლოს პრაქტიკაში. ვინაიდან დანაშაულის კვალიფიკაციის საკითხების სისწორე პირდაპირაა დამოკიდებული ამ დანაშაულის შემადგენლობის სწორი გაგებით, ამიტომ პრაქტიკის ანალიზს ვუკავშირებთ დანაშაულის შემადგენლობის გარკვევას.

1. სისხლის სამართლის თეორიაში კანონით დადგენილი ნიშნების ერთობლიობას, რომლებიც ახასიათებენ ქმედობას, როგორც საზოგადოებრივად საშიშსა და დასჯადს, ეწოდება დანაშაულის შემადგენლობა².

სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები სავალდებულოა უპირველეს ყოვლისა სასამართლოებისათვის. მათ სწორად უნდა განსაზღვრონ შემადგენლობის ნიშნები, რათა არ დაუშვან პრაქტიკაში უკანონო განაჩენების, განჩინებების, გადაწყვეტილებებისა და დადგენილებების გამოტანა.

¹ წერილი ეყრდნობა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს, სამართლებრივი ინფორმაციისა და კანონმდებლობის სისტემატიზაციის განყოფილების მასალებს.

² თ. წერეთელი, გ. ტყეშელიძე — მოძღვრება დანაშაულზე 1969 წ. გვ. 89.

ხულიგნობის ობიექტს წარმოადგენს საზოგადოებრივი წესრიგი.

ფაკულტატურ დამატებით ობიექტად შეიძლება იყოს საზოგადოებრივი უშიშროება (მაგ. თავდასხმის ზოგადსაშიში საშუალებების გამოყენებით ჩადენილი ხულიგნობა).

ხულიგნობის ობიექტურ მხარეს წარმოადგენს აქტიური მოქმედება, რომელიც უხეშად არღვევს საზოგადოებრივ წესრიგს და გამოხატავს საზოგადოებისადმი აშკარა უბატვიცემულობას.

სისხლის სამართლის წესით დასჯადი ხულიგნობა განისაზღვრება, როგორც საზოგადოებრივი წესრიგის განზრახ უხეში დარღვევა, გამოხატული საზოგადოებისადმი აშკარა უბატვიცემულობით. ამ ნიშნებიდან თუნდაც ერთ-ერთის უქონლობისას პასუხისმგებლობა ხულიგნობისათვის გამორიცხულია³.

საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევაში იგულისხმება დარღვევა, რომელიც თავისი ხასიათით წარმოადგენს არსებით და მნიშვნელოვანს, ხოლო საზოგადოებისადმი უბატვიცემულობაში იგულისხმება საზოგადოებაში ქცევის წესების დაუფარავი, ცხადი უგულვებელყოფა.

ამ დებულების ნათელსაყოფად მოვიტანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: ერთ-ერთი რაიონის სახალხო სასამართლომ განიხილა ივანოვისა და კაციას საქმე და მსჯავრი დასდო მათ რსფსრ სსკ-ის 206-ე მუხ. მე-2 ნაწილით, დამამძიმებელ გარემოებებში ჩადენილი ბოროტი ხულიგნობისათვის. დამნაშავეებმა ნასვამ მდგომარეობაში გალახეს ავტომანქანის გარაჟებთან მოთამაშე ბავშვები — არასრულწლოვანი ლოპუხოვი და ტარსკი.

სასამართლომ სცნო, რომ ივანოვისა და კაციას მოქმედებანი ჩადენილ იქნა ხულიგნური მოტივით.

საკასაციო ინსტანციის სასამართლო კოლეგიამ განაჩინა ძალაში დატოვა, ხოლო იმავე საოლქო სასამართლოს პრეზიდიუმის დადგენილებით, პროტესტი, რომელიც მოითხოვდა მსჯავრდებულების მოქმედების გადაკვალიფიცირებას რსფსრ-ს სსკ-ის 109-ე მუხ. I ნაწილზე დაუკმაყოფილებელი დარჩა.

რსფსრ სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ კი დააკმაყოფილა სსრკ-ის გენ. პროკურორის მოადგილის ანალოგიური პროტესტი და მიუთითა შემდეგი:

მსჯავრდებულთა ბრალი საქმის მასალებით დამტკიცებულია. ამასთან ერთად სასამართლოს დასკვნა, რომ მათი მოქმედება შეიცავს ბოროტი ხულიგნობის ნიშნებს და უნდა დაკვალიფიცირდეს როგორც ბოროტი ხულიგნობა, არასწორია, შემდეგი საფუძვლების გამო:

ჩვენებაში, რომელიც სასამართლოს მისცა ივანოვმა ირკვევა, რომ მოქალაქეთა გარაჟებში ხშირად ხდებოდა ქურდობა. საღამოს სახლში დაბრუნებულმა მსჯავრდებულმა მოთამაშე ბავშვები ჩათვალა ქურდებად და დააპირა კაციასთან ერთად მათი დაკავება. მათგან წინააღმდეგობის გაწევის პროტესტში ივანოვმა და კაციამ არასრულწლოვანებს მიაყენეს სხეულის ნაკლებად მძიმე დაზიანება.

ასეთი გარემოებების გამო მსჯავრდებულების მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს რსფსრ სსკ 109-ე მუხ. I ნაწილით³.

3. წვრილმანი ხულიგნობისა და სისხლის სამართლის წესით დასჯადი ხულიგნობის ერთმანეთისაგან გამიჯვნა უმნიშვნელოვანესი საკითხია სასა-

³ რსფსრ სსკ-ის კომენტარები, 1985 წ., გვ. 421, პ. 1.

მართლო პრაქტიკაში. ეს განსხვავება მდგომარეობს საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის ხარისხის განსაზღვრაში⁴.

სასამართლოებმა თავიანთ პრაქტიკაში არ უნდა დაუშვან სისხლის სამართლის წესით დასჯადი ხულიგნობის განვრცობითი განმარტება იმისათვის, რათა გამოირიცხოს სისხლის სამართლის პასუხისგებაში იმ პირთა მიცემის შემთხვევები, რომელთაც ბრალი მიუძღვით წვრილმან ხულიგნობასა და უმნიშვნელო სამართალდარღვევებში, რომლებიც იწვევენ ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობას ან საზოგადოებრივი ზემოქმედების სხვაგვარი ღონისძიებების გამოყენებას

სასამართლოები თავის საქმიანობაში არ უნდა უშვებდნენ წვრილმანი ხულიგნობისათვის პირთა პასუხისგებაში მიცემის შემთხვევებს, რომელთა მოქმედებაც შეიცავს დანაშაულთა ნიშნებს (შეურაცხყოფა, ცემა, სხეულის მსუბუქი დაზიანება და სხვ.) ან გადაცდომებს, რომლებიც არ წარმოადგენენ წვრილმან ხულიგნობას, მაგრამ კანონით იწვევენ ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობას (ნასვამ მდგომარეობაში საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილებში გამოჩენა, მოძრაობის წესების დარღვევა ქუჩებსა და გზებზე და სხვ.)⁵

3. საქართველოს რესპუბლიკის სსკ 228-ე მუხლი არ შეიცავს მითითებას ამ დანაშაულის ჩადენის განსაზღვრული ადგილისა და საჯაროობის ნიშანზე, თუმცადა ეს გარემოებები სასამართლო პრაქტიკაში უნდა იქნეს გთვალისწინებული როგორც მოქმედების კვალიფიკაციისას, აგრეთვე სასჯელის დანიშვნისას⁶.

სასამართლოების უპირველესი ამოცანაა ხულიგნობის გამიჯვნა სხვა დანაშაულისაგან, დამნაშავის განზრახვის შინაარსისა და მიმართულების მათ მიერ ჩადენილი მოქმედების მოტივების მიზნებისა და გარემოებების მიხედვით. შეურაცხყოფა, ცემა, სხეულის მსუბუქი ან ნაკლებად მძიმე დაზიანების მიყენება და სხვა მათი მსგავსი მოქმედება ჩადენილი ოჯახში, ბინაში, ნათესავების ან ნაცნობების მიმართ რომელიც გამოწვეულია დაზარალებულის მხრიდან პირადი მტრული მოქმედებით, არასწორი დამოკიდებულებებით და სხვა... უნდა დაკვალიფიციროდეს მხოლოდ იმ მუხლებით, რომლებიც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას პიროვნების წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულთათვის.

ასეთი მოქმედებები შეიძლება დაკვალიფიციროდეს როგორც ხულიგნობა იმ შემთხვევებში, როცა ისინი ერთდროულად დაკავშირებულნი იყვნენ დამნაშავის მიერ გაცნობიერებულ საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევასთან და გამოხატავდნენ საზოგადოებისადმი აშკარა უპატივცემულობას. ამასთან, ხულიგნური მოქმედება, რომელიც უკავშირდება პიროვნების ხელყოფას, სრულად მოიცავს ხულიგნობის შემადგენლობას და პიროვნების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის დამატებით კვალიფიკაციას არ მოითხოვს⁷.

მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან: ესტონეთის პირველი

⁴ სსრკ-ის უმაღლესი საბჭოს უწყებები, 1966, № 30, გვ. 595. რსფსრ სისხლის სამართლის კომენტარები. 1985 წ. გვ. 421, პ. 4.

⁵ სსრკ-ის უმაღლესი სასამართლოს დადგენილება № 9. (პლენუმის დადგენილებათა კრებული 1924—1986 წ., გვ. 710).

⁶ რსფსრ სსკ-ის კომენტარები, 1985 წ., გვ. 421, პ. 5.

⁷ სსრკ-ის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის № 9, 1972 წ., 16/10, დადგენილება, გვ. 709.

ინსტანციის სასამართლომ პეტროვი გაასამართლა სისხლის სამართლის კოდექსის 15-ე მუხლის პირველი ნაწილითა და 115-ე მუხლის I ნაწილით.

პეტროვი დამნაშავედა ცნობილი მასში, რომ მან შთერალმა დააპირა თ-ს გაუპატიურება. წააქცია იგი, შემოაგლიჯა მას ტანსაცმელი, და ემუქრებოდა დახრჩობით. თ-ს ძლიერი წინააღმდეგობის გამო მსჯავრდებულმა შეწყვიტა დანაშაულებრივი მოქმედება.

სასამართლო-სამედიცინო ექსპერტების დასკვნით თ-ს მიყენებული ჰქონდა სხეულის მსუბუქი დაზიანება ჯანმრთელობის მოუშლელად.

საკასაციო ინსტანციამ სცნო, რომ გაუპატიურების მცდელობისას პეტროვმა რეალური წინააღმდეგობის გაწევის გამო ხელი აიღო დანაშაულის ბოლომდე მიყვანისგან და გადააკვალიფიცირა მისი მოქმედება სსკ 195-ე მუხ. II ნაწილზე, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ბოროტი ხულიგნობისათვის. ასეთი დასკვნის დასაბუთებისას სასამართლო კოლეგია დაეყრდნო იმას, რომ პეტროვმა დანაშაული ჩაიდინა მასობრივი დასვენების ზონაში, რომელიც საზოგადოებრივ ადგილად ითვლება. სასამართლოს აზრით, ის გარემოება, რომ გაუპატიურების მცდელობა არავის არ შეუნიშნავს და დანაშაული მოხდა უკაცრიელ ადგილზე არ გამორიცხავდა ბოროტი ხულიგნობის ნიშნების არსებობას იმდენად, რამდენადაც პეტროვის მოქმედება წარმოადგენდა საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევას და გამოხატავდა საზოგადოებისადმი აშკარა უპატივცემულობას.

სსრკ-ის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმმა არ გაიზიარა საკითხისადმი ამგვარი მიდგომა. მისი აზრით, პეტროვის მოქმედება განზრახვის შინაარსით განსხვავდება ხულიგნობისაგან. საქმის მასალებიდან გამომდინარე, მსჯავრდებულს ჰქონდა ერთი მიზანი — დაეჭირა თ-სთან სქესობრივი კავშირი, პეტროვმა გაიტყუა თ. სეირნობით თავშეყრის ადგილიდან უკაცრიელ ადგილზე. ასეთ შემთხვევაში გაუპატიურების მცდელობის შეფასება ხულიგნობად დაუშვებელია, თუნდაც დანაშაულის ადგილი დასვენების ზონად ითვლებოდეს. მოქმედებები, რომლებიც ჩადენილია პირადი მოტივებით, თუ ისინი არ იყო დაკავშირებული საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევასთან და არ გამოხატავდა საზოგადოებისადმი აშკარა უპატივცემობას, უნდა დაკვალიფიცირდეს კანონით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას პიროვნების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთათვის.

პეტროვის მოქმედებები, რომელთაც დაზარალებულის სხეულის მსუბუქი დაზიანება გამოიწვიეს, სავსებით თავსდება იმ შემადგენლობაში, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას სხეულის მსუბუქი დაზიანებისათვის.

შემოაღნიშნულზე დაყრდნობით პლენუმმა გააუქმა პრეზიდუმის დადგენილება, ხოლო შესაბამისმა სასამართლო ინსტანციამ შეცვალა განჩენი და გადააკვალიფიცირა მოქმედება 112 მუხ. I ნაწილზე⁸.

ჩვენი აზრით, სავსებით სწორია პლენუმის მსჯელობა, როდესაც იგი უარყოფს პეტროვის მოქმედებაში ხულიგნობის ნიშნების არსებობას. უკაცრიელ ადგილზე ქალის გაუპატიურება არ შეიძლება განხილულ იქნეს — ხულიგნობად, ამ დანაშაულის სუბიექტის და, რაც მთავარია, ხულიგნობის მოტივის არარსებობის გამო, მაგრამ ვერ დავეთანხმებით ზემდგომი სასამართლო ინსტანციის გადაწყვეტილებას, თითქოს აქ ადგილი ჰქონდა გაუპატიურებაზე

⁸ სსრკ-ის უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1972 წ., № 6.

ნებაყოფლობით ხელის აღებას. არავინ არ უარყოფს იმას, რომ პეტროვმა გაუპატიურების მცდელობაზე ხელი აიღო დაზარალებულის მხრივ აქტიური წინააღმდეგობის გამო, ეს კი არ შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება. ამიტომ, ჩვენი აზრით, პეტროვის მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირებულიყო არა როგორც სხეულის მსუბუქი დაზიანება, არამედ, როგორც გაუპატიურების მცდელობა.

4. დაზარალებულის შეურაცხყოფა, ცემა, სხეულის მსუბუქი ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება ჩადენილი ოჯახში, ბინაში ნათესავებისა და ნაცნობების მიმართ, შეიძლება დაკვალიფიცირდეს, როგორც ხულიგნობა მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როცა ასეთი მოქმედება ერთდროულად დაკავშირებული იყო დამნაშავეისათვის გაცნობიერებულ საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევასთან და გამოხატავდა საზოგადოებისადმი აშკარა უპატივცემულობას⁹.

კომენტარების ამ განმარტებას ნათლად წარმოაჩენს სასამართლო პრაქტიკის შემდეგი მაგალითი: ქ. გროზნოს ერთ-ერთი რაიონის I ინსტანციის სასამართლომ მსჯავრი დასდო სოკოლოვს რსფსრ სსკ-ის 206-ე მუხლის მეორე ნაწილით. ის დამნაშავედ სცნეს იმისათვის, რომ კომუნალური ბინის საერთო სამზარეულოში მთვრალმა უმიზეზოდ, ხულიგნური ქვენაგონობით აუტეხა ჩხუბი მეზობელ აბდულოვს. სახეში დარტყმით მიაყენა მას სხეულის მსუბუქი ხარისხის დაზიანება, რითაც უხეშად დაარღვია საზოგადოებრივი წესრიგი და გამოხატა საზოგადოებისადმი აშკარა უპატივცემულობა.

სისხლის სამართლის საკასაციო კოლეგიამ განაჩენი უცვლელად დატოვა. იმავე სასამართლოს პრეზიდიუმმა არ გაიზიარა პროკურორის პროტესტი და დაუკმაყოფილებელი დატოვა იგი. პროტესტში დასმული იყო საკითხი განაჩენის ცვლილებების შესახებ, საქმის ფაქტიური გარემოებებისა და სასამართლოს დასკვნების შეუსაბამობისა და აგრეთვე სოკოლოვის მოქმედების არასწორი კვალიფიკაციის გამო.

ამავე საფუძვლით რსფსრ პროკურორის მოადგილის მიერ შეტანილ იქნა პროტესტი რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიაში. პროტესტში მითითებული იყო, რომ კამათი სოკოლოვსა და აბდულოვს შორის მოხდა პირადულ ნიადაგზე — საერთო სამზარეულოს გამოყენების თაობაზე, მეზობლების დაუსწრებლად და ამდენად არ იყო დაკავშირებული საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევასთან. ამასთან დაკავშირებით პროტესტი მოითხოვდა მსჯავრდებულის მოქმედების დაკვალიფიცირებას რსფსრ სსკ-ის 112-ე მუხ. II ნაწილზე.

სასამართლო კოლეგიამ პროტესტი დააკმაყოფილა შემდეგი საფუძვლებით: მტკიცებულებათა ანალიზმა დაამტკიცა, რომ სოკოლოვსა და აბდულოვს შორის კომუნალურ ბინაში კამათი, ხოლო შემდეგ ჩხუბი მოხდა საყოფაცხოვრებო საკითხებთან დაკავშირებით. ამასთან ჩხუბის თვითმხილველი მოწმე არ ყოფილა. ასეთი მონაცემების არსებობა არ აძლევდა სასამართლოს საკმარის საფუძველს ჩაეთვალა, რომ სოკოლოვის მოქმედება დაკავშირებული იყო საზოგადოებრივი წესრიგის უხეშ დარღვევასთან.

რსფსრ სისხლის სამართლის კოლეგიამ შეცვალა განაჩენი და გადააკვალიფიცირა დამნაშავეის მოქმედება სსკ-ის 112-ე მუხლის II ნაწილზე¹⁰.

⁹ იქვე, გვ. 24 და რსფსრ-ს სსკ-ის კომენტარები 1985 წ., გვ. 421 პ. 7.

¹⁰ რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1986 წ., № 11.

5. ხულიგნური მოქმედებები, დაკავშირებული პიროვნების ხელყოფასთან, რომლის პროცესშიც დაზარალებულის მხრიდან ხდება შეურაცხყოფა, ცემა, ანდა სხეულის მსუბუქი ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება, მთლიანად შემოიფარგლება ხულიგნობის შემადგენლობით და დამატებით კვალიფიკაციის მუხლებით, რომლებაც ითვალისწინებენ პასუხისმგებლობას პიროვნების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთათვის, არ მოითხოვს¹¹.

თუკი სხეულის მძიმე დაზიანების მიყენება ხდება ხულიგნური ქვენაგრძნობით და ადგილი აქვს ამ ორი დანაშაულის რეალურ ერთობლიობას, ამდგევარ შემთხვევაში მოქმედებანი ექვემდებარება საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის 228-ე მუხლისა და 110-ე მუხლით კვალიფიკაციას.

ხულიგნობაზე უფრო მძიმე დანაშაულებები (მაგალითად, მკვლელობა, სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანება და სხვ.) ჩადენილი ხულიგნური ქვენაგრძნობით, უნდა დაკვალიფიცირდეს მხოლოდ საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის შესაბამისი მუხლით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ასეთი მძიმე დანაშაულის ხულიგნური ქვენაგრძნობით ჩადენისათვის (მაგალითად, საქართველოს რესპუბლიკის სსკ-ის 104 II პუნქტით განზრახი მკვლელობა ხულიგნური ქვენაგრძნობით).

იმ შემთხვევებში, როდესაც ასეთი პასუხისმგებლობა არ არის გათვალისწინებული კანონით, მაგრამ არსებობს რეალური ერთობლიობა, ასეთი დანაშაულებები უნდა დაკვალიფიცირდეს ხულიგნობასთან ერთობლიობით.

ხოლო დანაშაულთა რეალური ერთობლიობის ნიშნების უქონლობისა და დანაშაულის მოქმედება, რომელიც გამოიხატა ხულიგნური ქვენაგრძნობით განზრახ მკვლელობის ჩადენაში, დამატებით კვალიფიკაციას იმ მუხლით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ხულიგნობისთვის, არ მოითხოვს.

ისევ მოვიშველიოთ სასამართლო პრაქტიკის მაგალითი: (საქართველოს სსრ უმაღლესი სასამართლოს პლენუმის 1986 წ. 17 აპრილის დადგენილებიდან ამონაკრები).

საქართველოს უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ მსჯავრი დასდო ი. ლომსაძეს სსკ 228-ე მუხლი მე-2 ნაწილითა და 104-ე მუხლის II ნაწილით, იგი დამნაშავედ აღიარეს ბოროტი ხულიგნობისა და ხულიგნური ქვენაგრძნობით განზრახ მკვლელობის ჩადენაში.

ერთ დღეს ი. ლომსაძე მეგობრებთან ერთად, რომელთა შორისაც იყო ლ. ტაკიძე, წავიდა ნაცნობ გოგონა ზარიძესთან დაბადების დღის მისალოცად, ოჯახში მშობლების გარდა იყვნენ იუბილარის მეგობარი გოგონებიც — მ. დ. და ი. ქეიფის პროცესში ი. ლომსაძესა და ლ. ტაკიძეს შორის წაკინკლავების ნიადაგზე მოხდა ჩხუბი, მაგრამ დამსწრეებმა ისინი შეარიგეს. მოგვიანებით, როდესაც მსჯავრდებულმა ერთ-ერთი სტუმარი ი. მარიაშიძე სახლამდე გააცილა, დაინახა მის სახლთან მდგარი ლ. ტაკიძე და მისი მეგობრები, მივიდა მათთან და ხულიგნური ქვენაგრძნობით დაარტყა ხელი მხარზე, რის გამოც ის წაბორძიკდა და ხელით შეეხო ასფალტს, წელში გამართვის შემდეგ ახლა მან დაარტყა ლომსაძეს. ეს ჩხუბი დასრულდა ი. ლომსაძის მიერ ლ. ტაკიძის მკვლელობით, მსჯავრდებულმა მას მიაყენა სასიკვდილო დარტყმა მუცლის არეში დანით.

¹¹ რსფსრ სსკ-ის კომენტარები, 1985 წ., გვ. 421, პ. 19.

საქართველოს რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლოს პრეზიდიუმის დადგენილებით დაუკმაყოფილებელი დატოვეს სსრკ-ის უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარის მოადგილის პროტესტი, რომელშიც დასმული იყო საკითხი განაჩენის გაუქმებისა და საქმის ხელახალი გამოძიებისათვის გადაცემის შესახებ.

სსრკ-ის უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარემ შეიტანა პროტესტი სსრკ-ის უმაღლესი სასამართლოს პლენუმში, რომელშიც დააყენა საკითხი ი. ლომსაძის ბრალდებიდან 228-ე მუხ. II ნაწილის ამოღებაზე.

პლენუმმა დააკმაყოფილა პროტესტი შემდეგი საფუძვლებით: სცნო რა ი. ლომსაძე დამნაშავედ ლ. ტაკიძის ხელიგნური ქვენაგრძნობით განზრახ მკვლელობის ჩადენაში, სასამართლომ სწორად დააკვალიფიცირა მისი მოქმედება საქართველოს სსკ-ის 104-ე მუხლის II ნაწილით, ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედობის დამატებითი კვალიფიკაცია კი საქართველოს სსკ-ის 228-ე მუხლის II ნაწილით წარმოადგენს არასწორს, რადგან არ არსებობს ორი დანაშაულის რეალური ერთობლიობის ნიშნები და ჩადენილ ქმედობას სრულად მოიცავს სსკ-ის 104-ე მუხ. II ნაწილის დისპოზიცია.

პლენუმმა I ინსტანციის განაჩენი და პრეზიდიუმის დადგენილება შეცვალა, ამორიცხა განაჩენიდან და დადგენილებიდან 228-ე მუხ. II ნაწ. როგორც ზედმეტად წარდგენილი¹².

ჩვენ სწორად მიგვაჩნია პლენუმის დადგენილება, მაგრამ უნდა მივუთითოთ ერთ გარემოებაზე, ხულიგნობას პლიუს მკვლელობა ყოველთვის არ იძლევა ხულიგნური ქვენაგრძნობით ჩადენილ მკვლელობას. ხულიგნური ქვენაგრძნობით მკვლელობა შეიძლება ჩადენილ იქნეს უკაცრიელ ადგილას და სულაც არ შეიცავდეს ხულიგნობის ნიშნებს. ხულიგნური ქვენაგრძნობა სულ სხვაა და ხულიგნური მოტივი სულ სხვა. ისეთ შემთხვევაში როცა სახეზეა ხულიგნობა, მაგრამ მკვლელობა ხდება, მაგალითად შურისძიების მოტივით, მაშინ დანაშაული უნდა დაკვალიფიცირდეს საქართველოს სსკ-ის 228-ე და 105-ე მუხლით, რეალური ან იდეალური ერთობლიობით.

(გავრძელება შემდეგ ნომერში)

¹² რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს ბიულეტენი, 1986 წ., № 11.

ბიორგი ნაღარეიშვილი

ბეჟა მანდატურთუხუცესის სამართლის წიგნის 49-ე მუხლის ერთი ადგილის გაგების საკითხისათვის

პროფ. ს. კაკაბაძის აზრით, ბეჟა მანდატურთუხუცესის სამართლის წიგნი შედგენილი უნდა იყოს XIII საუკუნის ბოლოს ან მეოთხე-მეხუთე საუკუნის დასაწყისში. ეს თარიღი მისაღები ჩანს. ამავე დროს ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ხანებში საქართველოში სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული დაცემა უკვე დაწყებულია, რამაც თავისი ასახვა ჰპოვა სამართლის წიგნშიც და ეს გამოიხატა არა მარტო იმაში, რომ იგრძნობა კულტურის ერთგვარი დაცემა, საჯარო-სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების დაკნინება, არამედ თვით სამართალგანვითარების დონის და იურიდიული ტექნიკის გარდაქმნის უარესისაკენ.

ჩვენ ამჟამად გვაინტერესებს ბეჟა მანდატურთუხუცესის სამართლის წიგნის 49-ე მუხლი, სადაც ვკითხულობთ: „იქნების ალაგისა და გვარის წესი, რომე უმცროსსა მამულოვნებით გაიყვანებენ, თუ ცოლსა შეირთავს, — იგი წესია, სამართალი არა.“

საუხუცესოცა ამაღ წესი არს, რომე თვით მოსეს პირითა დამბადებელი „დაბადებასა“ შიგან დასწერს.

წესი რამე დადებული ძნელად მოიშლებს, შუანი არა ემართლებიან.

თუ არაოდეს ქმნილა მათსა გვარსა შიგან, თუ ურჩევნისთ იბრძოდენ; თუ უმცროსი კარგად არ შეეგბის, ანუ სიკეთითა მიღმა შეეხვეწების, გამეყავ, დამეხსენ, — აღარც ვითარ უწესო დაგვინახავს მისთანაო“... (ქართული სამართლის ძეგლები, I, გვ. 443).

ზემოთ მოტანილ მუხლში „ალაგის წესი“, ჩვენი აზრით, ნიშნავს მოცემულ მცირე ადმინისტრაციულ ტერიტორიულ ერთეულში გავრცელებულ წეს-ჩვეულებას, ხოლო „გვარის წესი“ — რომელიმე გვარის, როგორც ნათესაური კავშირისათვის დამახასიათებელ წეს-ჩვეულებას, დაახლოებით იმას, რასაც ძველ რომში „გენტილიციუმ იუსს“ უწოდებენ. მაგრამ ჩვენ ახლა სულ სხვა რამ გვაინტერესებს. როგორც ვხედავთ, მოტანილი მუხლის თანახმად ადგილობრივი საგვარეულო თუ სათემო ჩვეულების მიხედვით დასაშვებად ითვლებოდა ოჯახში მცხოვრები უმცროსი ცოლიანი ვაჟიშვილის გარეთ „გაყვანა“, მის ადგილ-მამულს მიუჩინდნენ და როგორც ჩანს, ცალკე დაასახლებდნენ. ეს „წესი“ იყო, მაგრამ „სამართალი“ არა. ე. ი. მას კანონმდებელი კი არ ადგენდა, არამედ მხოლოდ დასაშვებად თვლიდა (თუკი ასეთი წეს-ჩვეულება სადმე არსებობდა). შუაყაცთ — „შუანთ“ უფლება არა ჰქონდათ უმცროსი ვაჟიშვილის წილი საოჯახო ქონებაში შეემცილებინათ.

იმ შემთხვევაში თუ საგვარეულო წესის არსებობა საცილობელი შეიქნებოდა, მაშინ კანონმდებელი ძმებს შორის დავის გადაწყვეტის მიზნით „ბრძოლას“, „შებმას“ უშვებდა. თუ უმცროსი ძმა „კარგად არ შეეგბოდა“ ე. ი. თავს აარიდებდა „შებმას“ მაშინ მას (უმცროს ძმას) საქმე მორიგებით, „შეხვეწნით“ ან „სიკეთით“ უნდა მოეწესრიგებინა.

ბექასა და აღბუღას სამართლის წიგნის ქართულიდან რუსულად მთარგმნელები — პროფ. ვარლამ დონდუა და პროფ. ისიდორე დოლიძე „ბრძოლას“ („ბრძოდეს“) თარგმნიან „ედინობორსტვოდ“.

საკითხავია ბრძოლასა და შებმაში იგულისხმებოდა „სასამართლო ორთა-ბრძოლა“, დუელი თუ უბრალოდ ჭიდილის სხვა რამ სახეობა?

ილია აბულაძის „ძველი ქართული ენის ლექსიკონში“ „შებმის-ყოფის“ მრავალი მნიშვნელობაა აღნიშნული — „გარე-მოხუევა“, „პყრობა“, ხელის მოკიდება, შეჭიდება და ა. შ. და ბოლოს სხვათა შორის მოტანილია ადგილი პავლე მოციქულის ეპისტოლედან ფილიპელთა მიმართ (4, 6) „შებმა-უყო თმათა მისთა“.

ვფიქრობთ, რომ ბექა მანდატურთუხუცესის სამართლის წიგნის 49-ე მუხლი ძმებს შორის ბრძოლა-შებმაში ხმალში გასვლას, მათ შორის სასიკვდილო ბრძოლას არ გულისხმობს. რა თქმა უნდა, საქართველოში ცნობილი იყო სასამართლო დუელი, ხმალში გასვლა და ა. შ., მაგრამ ეს უკიდურეს შემთხვევაში ხდებოდა, როდესაც მტკიცების სხვა ხერხები და საშუალებები ამოწურული იყო. ბექას სამართლის 49-ე მუხლში კი ასეთ ვითარებასთან არა გვაქვს საქმე.

ჰიპოთეზის სახით გვინდა გამოვთქვათ მოსაზრება, რომ ზემოხსენებულ მუხლში იგულისხმება ბრძოლა-შებმის რაღაც სხვა სახეობა და არა სასიკვდილოდ შებმა.

ძველ რუსეთში ცნობილი იყო დავის გადაწყვეტის ასეთი სახეობა: მოწინააღმდეგეები ხაზზე დადებოდნენ და ერთმანეთს თმებში ჩაავლებდნენ ხელს. ვინც მოწინააღმდეგეს თავის მხარეზე გადმოქაჩავდა და დაძლევდა, ის ითვლებოდა გამარჯვებულად. აქედან ჩანს გაჩენილი ძველი რუსული ანდაზა „პოდავისია პო რუკამ, ტაკ ბუდეტ ლეგჩე ვოლოსამ“¹. ანდაზის იდეა იყო ის, რომ ასეთი მტკიცებულება დრომოჭმულია, მიუღებელია (ვ. დალი).

ძველ ქართულ ენაში იხსენიება „საზიდი“, უფრო სწორად „სარჩელი და საზიდი“...

„საზიდი“ ხომ არ მიგვანიშნებს იმის შესახებ, რომ საქართველოში ოდესღაც არსებობდა რაღაც სარჩელთან ან დავასთან დაკავშირებული ჭიდილი, რომელიც რაღაც ფიზიკური ძალის გამოყენებასთან იყო დაკავშირებული, მაგრამ სასიკვდილო მაინც არ იყო?

¹ см. В. Даль, Толковый словарь живого великорусского языка. Том III, М. 1955 г. 159. ვ. დალი ამ ანდაზას ასეთ განმარტებას აძლევდა „Так теребят за чуб, встарь перетягивались за волоса“.

ძრონიკა და ინფორმაცია

საერთაშორისო სიმპოზიუმი თბილისში „დემოკრატია და არჩევნები“

1992 წლის 13 ოქტომბერს თბილისში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიამ ჩაატარა საერთაშორისო სიმპოზიუმი თემაზე „დემოკრატია და არჩევნები“, რომელიც მიეძღვნა გასული წლის 11 ოქტომბერს საქართველოში გამართულ არჩევნებს. სიმპოზიუმში მონაწილეობა მიიღეს ქართველმა სწავლულმა იურისტებმა, ფილოსოფოსებმა და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სხვა წარმომადგენლებმა. სიმპოზიუმზე წარმოადგინეს თავიანთი მოხსენებები აგრეთვე უცხოელმა მეცნიერებმა, რომლებიც საქართველოში იმყოფებოდნენ როგორც საერთაშორისო ექსპერტები. ისინი მეთვალყურეობას უწევდნენ 11 ოქტომბერს საქართველოში გამართულ არჩევნებს.

სიმპოზიუმის მსვლელობას საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სხდომათა დარბაზში ესწრებოდა რესპუბლიკის სამეცნიერო საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები, მოწვეული სტუმრები. ალბათ სრულიად ზედმეტია იმ პრობლემის აქტუალობასა და მნიშვნელობაზე საუბარი, რომელიც სიმპოზიუმის სამუშაო თემას წარმოადგენდა. აღნიშნული თემის მნიშვნელობამ განაპირობა ერთგვარად თვით სიმპოზიუმის სამუშაო პროგრამის შინაარსობრივი სიმდიდრე, განსასჯელად გამოტანილ საკითხთა ფართო სპექტრი, წარმოდგენილ მოხსენებათა მრავალმხრივობა სიმპოზიუმის მოწყობაში, რომელიც ჩატარდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ეგიდით, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტმა, როგორც ორგანიზაციული თვალსაზრისით, ისე წარმოდგენილი მოხსენებების სახით.

სიმპოზიუმი გახსნა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტმა, აკადემიკოსმა ანდრია აფაქიძემ. მან წაიკითხა ბატონ ელუარდ შევარდნაძის მისასალმებელი წერილი სიმპოზიუმის მონაწილეებისადმი. მასში ნათქვამი იყო: საერთაშორისო სიმპოზიუმი „დემოკრატია და არჩევნები“ მუშაობას შეუდგა იმ დროს როცა ჯერ კიდევ დაზუსტებული არ არის საქართველოს პარლამენტის არჩევნების საბოლოო შედეგები, მაგრამ უკვე ცნობილია ერთი უმთავრესი შედეგი, რასაც სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს საქართველოსათვის — არჩევნები შედგა, ქართველმა ხალხმა, საქართველოს მოსახლეობამ გამოავლინა საკუთარი ნება; არჩევნები ჩატარდა კანონის სრული შესაბამისობით, საერთო ეროვნული, მოქალაქეობრივი თანხმობისა და სოლიდარობის სულისკვეთებით. 11 ოქტომბრის არჩევნებმა, არჩეულმა უზენაესმა ხელისუფლებამ სათავე უნდა დაუდოს საქართველოში დამოუკიდებელი, სუვერენული, დემოკრატიული სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის ახალ ერას, ეროვნული აღორძინების ერას.

მისასაღმებელ წერილში გამოთქმული იყო დიდი მადლიერება რესპუბლიკის მთელი მოსახლეობისადმი, რომელმაც ერისა და ქვეყნისათვის უმძიმესი განსაცდელის ჟამს, ეკონომიკური სიდუხჭირის, სოციალური, პოლიტიკური სირთულეების მიუხედავად, ერთსულოვნად, მაღალი მოქალაქეობრივი შეგნებით გააკეთა ერთობ საპასუხისმგებლო არჩევანი. ამ პოლიტიკურ აქტში კედევ ერთხელ გაცხადდა ქართველი ხალხის, საქართველოში მცხოვრები ყველა კეთილი ნების ადამიანის მისწრაფება სამოქალაქო თანხმობის, მშვიდობის, დემოკრატიის იდეალებისაკენ.

მისაღმების ავტორი მადლობას უცხადებდა უცხოელ სტუმრებს, რომლებმაც იკისრეს არჩევნების მიუყვარობელი მეთვალყურის საპასუხისმგებლო როლი, პირუთვნელი აზრი გამოთქვეს და მონაწილეობა მიიღეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მიერ ორგანიზებულ სიმპოზიუმში. დაბოლოს გამოთქმული იყო რწმენა, რომ სიმპოზიუმის რეკომენდაციები სასიკეთოდ წაადგება დემოკრატიული აღმშენებლობის საქმეს საქართველოში.

სიმპოზიუმზე ძირითადი მოხსენება „დემოკრატიულ საარჩევნო სისტემათა შეფასებისა და არჩევანის პრობლემები (საქართველოს პარლამენტის 1992 წლის 11 ოქტომბრის არჩევნების მაგალითზე)“ — გააკეთა საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის თავმჯდომარემ აკადემიკოსმა მერაბ ალექსიძემ. მოხსენება შედგებოდა შესავალისა და ოთხი ნაწილისაგან. შესავალში აღნიშნული იყო: მიუხედავად იმისა რომ ჩვენს საუკუნეში მმართველობის პარლამენტურმა ფორმამ ფართო გავრცელება ჰპოვა მისი საარჩევნო საფუძვლები შედარებით სუსტადაა გამოკვლეული. აქედან გამომდინარე საარჩევნო რეფორმის საკითხი მოითხოვს ახალ ფუნდამენტურ შესწავლას. პირველ ნაწილში გაანალიზებული იყო ის ზოგიერთი ზოგადი ხასიათის მოთხოვნა, რომელიც დემოკრატიულ საარჩევნო სისტემებს წაეყენება.

მოხსენების მეორე ნაწილი დაეთმო საარჩევნო სისტემას ერთადერთი გადასაცემი ხმის უფლებით. მოხსენებელმა ყურადღება გაამახვილა აღნიშნული საარჩევნო სისტემის ისეთ მომენტებსა და ისეთ ნაკლოვან მხარეებზე, რამაც შესაძლოა გამოიწვიოს ამომრჩევლის თავისუფალი ნების იგნორირება ან დამახინჯება.

მოხსენების მესამე ნაწილში წარმოდგენილი იქნა საქართველოში 1992 წლის 11 ოქტომბერს ჩატარებული არჩევნების მიმდინარეობისა და მისი შედეგების საფუძვლიანი ანალიზი. ბოლოს მომხსენებელმა მიმოიხილა თანამედროვე დემოკრატიული საარჩევნო სისტემები. ყურადღებას იქცევს მომხსენებლის მიერ მოხმობილი აზრი იმის შესახებ, რომ იმ ქვეყნებში, სადაც გარანტირებულია საყოველთაო საარჩევნო უფლება, არჩევნების ჩატარება საყოველთაო აჯანყების თანაბარმნიშვნელოვანი ხდება, ხოლო პარლამენტი გადაიქცევა საზოგადოების გარდაქმნის იარაღად.

სიმპოზიუმზე დიდი ყურადღებით იქნა მოსმენილი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის დირექტორის, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ თამაზ შავგულიძის მოხსენება თემაზე „ნებისყოფის თავისუფლება და თავისუფალი არჩევანი“. მომხსენებელმა დასვა უმთავრესი კითხვა — რას ნიშნავს თავისუფალი არჩევანი? მან თავისუფალი არჩევანის საკითხი განიხილა ნებისყოფის თავისუფლების პრობლემასთან და საერთოდ ადამიანის თავისუფლების არსთან მი-

მართებაში. გარკვეული ანალიზის საფუძველზე ჩამოაყალიბა შემდეგი დასკვნები:

- 1) თავისუფლება არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც სრული დამოუკიდებლობა ბუნებისა და საზოგადოებისაგან, სახელმწიფოსა და სამართლისაგან;
- 2) ბუნებისა და საზოგადოების კანონებისაგან დამოკიდებულება ადამიანს არ ართმევს თავისუფლებას, ვინაიდან არ არის ამ კანონების მონა, იგი შეგნებული არსებაა და შეუძლია შეიცნოს და გამოიყენოს ეს კანონები;
- 3) თავისუფლება გამოიხატება სწორედ ამ კანონების შეცნობაში, რაც ადამიანს აძლევს მათი გამოყენების საშუალებას.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, მომხსენებლის აზრით, არჩევანი თავისუფალია მაშინ, როცა თვით ადამიანი არის თავისუფალი ანუ როდესაც არჩევანი კეთდება საქმის ცოდნით, რწმენით, შეგნებით, ე. ი. როცა იგი ობიექტურად სწორია. მისივე დასკვნით არჩევნებში საბედისწერო შეცდომის დაშვება გამორიცხულია მაშინ, როდესაც ნებისყოფის თავისუფლების საფუძველზე მოქმედებს ამომრჩეველთა 50—51%, ეს კი მიიღწევა ორი გზით: 1. საზოგადოების პოლიტიკური და სამართლებრივი შეგნების ამაღლებით, და 2. საარჩევნო კანონის გამარტივებით, მისი მისადაგებით ამომრჩეველთა პოლიტიკური და სამართლებრივი შეგნების დონისათვის.

სიმპოზიუმის მსვლელობისას ასევე დიდი ინტერესი გამოიწვია ამერიკელი ექსპერტების სლაიდერ დარელის, ტომას ბერტრანდის, მაიკლ მედოუკროვტისა და ტომას ფიშერის მოხსენებებმა, რომლებიც თავიანთ გამოსვლაში შეეხნენ ისეთ მნიშვნელოვან პრობლემებს როგორცაა: ვადაზე ადრე ჩატარებული არჩევნები და დემოკრატიზაცია საბჭოთა კავშირის ყოფილ რესპუბლიკებში (ს. დარელი), არჩევნების თავისებურებანი საქართველოში (ტ. ბერტრანდი), საარჩევნო სისტემების პოლიტიკური შედეგები (მ. მედოუკროვტი), საარჩევნო უფლების დაცვა (ტ. ფიშერი); მითითებული პრობლემების თაობაზე წარმოადგინეს თავიანთი დასკვნები და დასაბუთებული მოსაზრებები. მათ ყურადღება გაამახვილეს საქართველოში 1992 წლის 11 ოქტომბერს ჩატარებული დემოკრატიული არჩევნებისა და მისი შედეგების უდიდეს მნიშვნელობაზე ქვეყნის შინაგანი სტაბილიზაციის მიღწევის საქმეში. ამასთანავე ზოგიერთ იმ ხარვეზსა და ნაკლოვანებაზეც ისაუბრეს, რომელიც თან ახლდა არჩევნების მსვლელობას, რაც გასათვალისწინებელია სამომავლოდ.

დემოკრატიის შემდგომი განვითარების თანამედროვე პრობლემებს მიეძღვნა ქართველი სწავლული იურისტების გამოსვლები ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებზე, როგორცაა: უშუალო დემოკრატიის ადგილი და მნიშვნელობა საქართველოს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ მოწყობაში (იაკობ ფუტკარაძე), თვითგამორკვევის და არჩევანის უფლება (დიმიტრი ბარათაშვილი), დემოკრატია და ახალი სოციალიზმი (ბორის ყურაშვილი), ფსიქოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის დიმიტრი კიკნაძის გამოსვლა თემაზე: „დემოკრატიული არჩევნების არსი და კრიტერიუმები“. სიმპოზიუმზე მოსმენილი იქნა აგრეთვე მთელი რიგი სხვა საინტერესო საკითხები, კერძოდ, „ხელისუფლების ლეგიტიმურობა“ (ვაჟა კეშელავა), „დემოკრატიის თანამედროვე გაგება“ (ვახტანგ ერქომაიშვილი), „დემოკრატია და ლიბერალიზმი“ (გია ნოდია) და სხვ.

ძნელია გადაჭარბებით შეაფასო სიმპოზიუმის მნიშვნელობა საქართველოში მიმდინარე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური პროცესების მართებულ გააზრებისა და დემოკრატიული სტრუქტურების შემდგომი განვითარებისათვის.

სიმპოზიუმის დასრულების შემდეგ პროფესორმა თამაზ შავგულიძემ გაზეთ „ვეჩერნი ტბილისი“-ს კორესპონდენტთან საუბარში აღნიშნა, რომ განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ის შენიშვნები და წინადადებები, რომლებიც გამოითქვა არჩევნების შემდეგ, აგრეთვე სიმპოზიუმის მუშაობისას უცხოელი ექსპერტებისა და ჩვენი მეცნიერების მიერ. მეცნიერული აზრი არ უნდა ჩამორჩეს საზოგადოების განვითარებასა და მიმდინარე მოვლენებს. დაყენებულია საკითხი იმის თაობაზე, რომ უახლოეს ხანს მოწვეული იქნას საზოგადოებათმცოდნე მეცნიერთა, პოლიტოლოგთა და იურისტთა კონფერენცია, სადაც სათანადო შეფასება მიეცემა აფხაზეთის მოვლენებს. ასევე აუცილებელია კომპეტენტური მეცნიერული ძალების მაქსიმალურად ჩართვა მიმდინარე საკანონმდებლო რეფორმისა და საქართველოს ახალი კონსტიტუციის შემუშავების პროცესში. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტი კვლავინდებურად ეცდება არსებითი წვლილი შეიტანოს რესპუბლიკისათვის ყველა ამ მნიშვნელოვანი პრობლემის წარმატებით გადაწყვეტაში.

დავით სულაქველიძე

† მიხეილ კეკელიას ნათელ სოვნას

1993 წლის მარტი ავი გამოდგა ქართული იურიდიული მეცნიერებისათვის. სამი პროფესორი დაკარგა ჩვენმა გაწამებულმა ქვეყანამ. მარტის ბოლოს დავკარგეთ შესანიშნავი მოქალაქე და მეცნიერი, თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორი მიხეილ მიხეილის ძე კეკელია.

ის ეკუთვნოდა იმ ადამიანთა კატეგორიას, რომლებიც ფიქრობენ, რომ ერის უდიდესი სიმაგრე სამშობლოს სიყვარულია, რომ ადამიანი პირველ-ყოვლისა თავისი ქვეყნის გულმხურვალე პატრიოტი უნდა იყოს.

თუ მეხსიერება არ მღალატობს, ეს იყო ორმოცი წლის წინათ — 1953 წლის მარტი. ხალხი მიწიერი ღმერთის — სტალინის გარდაცვალებას გლოვობდა... მე ის-ის იყო პროფესორ ივანე სურგულაძის კათედრაზე დავიწყე მუშაობა, რომ ჩემთან მოვიდა ახალგაზრდა კაცი, რომელსაც შორიდან ვიცნობდი, როგორც პროკურატურის თანამშრომელს... პირდაპირ საქმეზე დამიწყო საუბარი. მე გამაკვირვა მისმა სურვილმა. მას უნდოდა საკანდიდატო დისერტაციის დაწერა ქართული სამართლის ისტორიის განხრით. მე, მართალი გითხრათ, მას ვურჩიე: უმჯობესია, რომ თქვენ სადისერტაციო თემად აირჩიოთ საბჭოთა სისხლის სამართლის რომელიმე ნაკლებად დამუშავებული საკითხი. ასე აჯობებს, შედარებით ნაკლები შრომის დახარჯვა მოგიწევთ, ვინაიდან თქვენ თქვენი პრაქტიკული მუშაობით მასთან უფრო ახლო დახარბმეთქი.

თურმე ჩემამდე მას იგივე კითხვა დაუსვამს პროფ. ივანე სურგულაძისათვის და დაახლოებით ანალოგიური პასუხი მიეღო.

საქმე ისიც იყო, რომ თვით ქართული სამართლის ისტორია, როგორც კვლევის განსაკუთრებული დარგი, ნახევრადლეგალურ მდგომარეობაში იყო. „ისტორიზმით“ ვატაცება ცოდვად ითვლებოდა. ძველ ისტორიაზე წერა „ისტორიის საბჭოთა პერიოდის“ უგულვებელყოფად მიაჩნდათ.

მიუხედავად ამისა, მაშინ 25—26 წლის ნიჭიერმა და ლამაზმა ყმაწვილმა, ვინ იცის, პრაქტიკული ბრწყინვალე კარიერის საზიანოდ, გადაწყვიტა მთელი თავისი სიცოცხლე ქართული სამართლის ისტორიის პრობლემების კვლევისათვის შეეწირა.

მასხოვს, რომ ბატონმა მიხეილმა დაახლოებით ასეთი რამ მითხრა:

— მე დავიბადე ქართველი პატრიოტის ოჯახში. დავამთავრე ქართული საშუალო სკოლა, ქართულად მივიღე უმაღლესი განათლება. ვარ ქართველი სულით, ხორციით და მსურს ვემსახურო ქართულ ეროვნულ მეცნიერებას. ჩემთვის თვითმიზანი არ არის საკანდიდატო დისერტაცია. მე არ მსურს იოლი გზით სიარული და არ დავწერ ისეთ დისერტაციას, რომლის ავტორობისა უნდა შემტყვევს გარკვეული წლების შემდეგ... მე ვიცნობ ივანე ჯავახიშვილის ნაშრომებს, ვიცნობ ქართული სამართლის ძეგლებს, — მე უთუოდ დავწერ კარგ დისერტაციას....

მე მომხიბლა მისმა ამოუწურავმა სიყვარულმა ქართველი ხალხისა და ქართული სამართლის ისტორიისადმი. და გავიფიქრე: ჩემს წინაშეა ჭაბუკი, რაინდი, რომლისათვისაც პატივი და ღირსება უფრო მაღალი ფასეულობაა, ვიდრე მატერიალური ინტერესები...

თუ მოვახდენთ ცნობილი სიტყვების პერეფრაზირებას, ჩემს წინაშე იდგა გაოცებულნი ანტიკური ქანდაკება, სამშობლოს სიყვარულით ამეტყველებული...

აქედან მოყოლებული ორმოცი წლის მეგობრობა მაკავშირებდა მასთან. ბატონმა მიხეილმა პრაქტიკულ მოღვაწეობასთან ერთად შესძლო, რა თქმა უნდა, გადამეტებული შრომის ხარჯზე, საკანდიდატო დისერტაციის წარმოდგენა. გახდა თბილისის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის თანამშრომელიც, დაიცვა სადოქტორო დისერტაციაც... ფეხით შემოიარა მთელი საქართველო... სვანეთიდან ხევსურეთამდე, აგროვებდა ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს... იყო ენთუზიასტი აღეზარდა ახალგაზრდები ქართული იურიდიული სიძველეების მაღალ დონეზე შესწავლის სულისკვეთებით და ეს შესძლო კიდევ. მისი ხელმძღვანელობით გამოიცა რამოდენიმე წიგნი ქართული ჩვეულებითი სჯულის მასალებისა, შემუშავდა პროგრამა უფრო დიდი მუშაობის გასაშლელად...

მრავალფეროვანი იყო მისი მეცნიერული ინტერესების სფეროც, მაგრამ ყველაზე მეტი წვლილი მას მიუძღვის ქართული სასამართლო პროცესის შესწავლის საქმეში. მისი ორტომიანი ნაშრომი შევიდა ქართული სამართლის ისტორიის საგანძურში.

მისი მრავალი ნაშრომი სამუდამოდ შერჩება ქართული სამართლის ისტორიის პროგრამებს, როგორც სტუდენტთა და მკვლევართათვის საჭირო სამეცნიერო თხზულებები...

ჩვეულებრივი ბედის მიცვალებულზე ამბობენ, რომ ის იცოცხლებს, მანამ მისი ხსოვნა იქნება მის ნაცნობ-მეგობრებში...

ბატონი მიხეილი, თავისი შრომების მეშვეობით დიდხანს იცოცხლებს... მას ზეგარდმო მომადლებული ჰქონდა ბუნებისა და ადამიანების სიყვარული და არ დაიძალაბა რაც ბუნებისაგანაა მომადლებული.

ჩვენ ორივეს გვიყვარდა ჯორჯ სტერლინგის სიტყვები:

„ნუ შეყოვნდები საკუთარი გვამის საზოგადოებაში; გააკეთე საქმე? მასადამე სიცოცხლე დასრულებულია გამოემშვიდობე და წადი...“ მაგრამ ვაი, რომ შენ ჯერ კიდევ ბევრის გაკეთებაც შეგეძლო და, გასაკეთებელიც ბევრი გქონდა...

ძველი ბერძენი ფილოსოფოსი პითაგორა ამბობდა:

„ადამიანებს ღმერთებისაგან ებოძათ ორი უმნიშვნელოვანესი ძღვენი: სიმართლის თქმისა და სიკეთის ქმნის ნიჭი — რა თქმა უნდა, ეს რჩეულთა ხვედრია. შენ, ჩემო მიხეილ, ორივე ეს ნიჭი გაგაჩნდა და იყავი რჩეული, ბედის ნებიერი, მაგრამ... 1993 წლის მარტში შენ უღალატო კაცს, ბედმა მაინც გიღალატა...“

ამიერიდან შენი წიგნები დაამშვენებენ ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის პროგრამებს... და შენი წილი მზე, არა მარტო შენს საფლავს, არამედ შენს კეთილ ნამოქმედარსაც გაათბობს...

† მიხეილ ქურდაძე

ბოროტმოქმედის ტყვიამ იმსხვერპლა ცნობილი იურისტი, ქ. თბილისის პროკურორი, იუსტიციის უფროსი მრჩეველი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი მიხეილ ქურდაძე. 1 აპრლს მას 56 წელი შეუსრულდებოდა.

მიხეილ ქურდაძემ 1966 წელს წარჩინებით დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი და იმავე წელს მუშაობა დაიწყო თბილისის 26 კომისრის რაიონის პროკურატურაში გამომძიებლად. შემდეგ დააწინაურეს ქ. თბილისის პროკურატურის საგამომძიებო განყოფილების პროკურორად, იმავე განყოფილების უფროსად, რესპუბლიკის პროკურატურის საგამომძიებო განყოფილების უფროსად. ამის შემდეგ ნიშნენ ქ. რუსთავის პროკურორად. 1987 წელს გადმოჰყავთ ქ. თბილისის პროკურორის პირველ მოადგილედ, ხოლო 1989 წლიდან მუშაობს დედაქალაქის პროკურორის თანამდებობაზე.

მიხეილ ქურდაძე იყო ჭეშმარიტი მალალი კვალიფიკაციის იურისტი, ობიექტური, პრინციპული და მომთხოვნი მუშაკი, რომელიც სამი ათეული წლის მანძილზე ცოდნას, ენერგიასა და გამოცდილებას არ იშურებდა რესპუბლიკაში მართლწესრიგის განმტკიცებასა და დამნაშავეობის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში, იურისტთა ღირსეული კადრების აღზრდისათვის.

მისი ხელმძღვანელობით და უშუალო მონაწილეობით გაიხსნა არაერთი უმძიმესი დანაშაული, მხილებულია მრავალი ბოროტმოქმედი.

პრაქტიკულ საქმიანობას მიხეილ ქურდაძე წლების მანძილზე წარმატებით უთავსებდა თეორიულ-პედაგოგიურ მოღვაწეობას. სწავლული იურისტი 1974 წელს იცავს საკანდიდატო, ხოლო 1989 წელს — სადოქტორო დისერტაციებს. ამავე წლიდან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სისხლის სამართლის კათედრის პროფესორია. არის მონოგრაფიისა და მრავალი სამეცნიერო შრომის ავტორი.

დაუვიწყარია მიხეილ ქურდაძე, როგორც მოქალაქე, რომელიც შემკული იყო ადამიანური ღირსებებით და კეთილშობილებით.

მიხეილ ქურდაძე მართლაც დააკლდა ქალაქს, რომელიც მას თავდავიწყებით უყვარდა და იღვწოდა მისი კეთილდღეობისათვის, დააკლდა ოჯახს, საზოგადოებას, მეგობრებს. და ეს მოხდა ყველაზე დიდი შეჭირვების ჟამს, როცა იგი განსაკუთრებით სჭირდებოდა დამოუკიდებლობის გზაზე დამდგარ ჩვენს ქვეყანას, მის დედაქალაქს. ეს ავბედითი ამბავი მოხდა მაშინ, როცა ბატონი მიხეილი იყო სრული მოწიფულობის ხანაში და კიდევ მრავალი სასიკეთო საქმის გაკეთება შეეძლო.

მიხეილ ქურდაძის, როგორც ჭეშმარიტი პატრიოტისა და მამულიშვილის, ნათელი პიროვნების ხსოვნა დიდხანს დარჩება მისი ახლობლების, მეგობრების, კოლეგების, აღზრდილებისა და იმ ადამიანთა გულში, რომლებსაც მასთან ჰქონდათ ურთიერთობა. მსუბუქი იყოს მისთვის მშობლიური ქართული მიწა.

ე. შევარდნაძე, თ. სიგუა, ვ. გოგუაძე, თ. კიტოვანი,
ჯ. იოსელიანი, თ. ნინიძე, თ. ხაჩიშვილი, ი. ბათიაშვილი,
კ. კემულარია, მ. უგრეხელიძე, კ. გაბაშვილი, რ. მეტ-
რეველი, ზ. რატიანი.

† თამაზ შავგულიძე

ქართველმა საზოგადოებრიობამ დიდი დანაკლისი განიცადა. მოულოდნელად გარდაიცვალა გამოჩენილი მეცნიერი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, პროფესორი თამაზ შავგულიძე.

თამაზ შავგულიძე დაიბადა 1930 წელს ქ. თბილისში. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ იგი იწყებს მეცნიერულ მუშაობას ცნობილი ქართველი მეცნიერის თ. წერეთლის ხელმძღვანელობით.

მისი სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობა მოიცავდა სისხლის სამართლის, კრიმინოლოგიისა და კრიმინალური ფსიქოლოგიის სამართლებრვ პრობლემებს. თ. შავგულიძეს ეკუთვნის მრავალი თვალსაჩინო მონოგრაფია, რომლებმაც საერთაშორისო აღიარება მოიპოვეს. მის მეცნიერულ ნაშრომებზე და მისი უშუალო ხელმძღვანელობით იზრდებოდა მეცნიერ-იურისტთა ახალი თაობა.

იგი წარმატებით უთავსებდა სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას პედაგოგიურ და პრაქტიკულ მოღვაწეობას, იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორი, ხოლო წლების მანძილზე — საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის პირველი მოადგილე.

დიდა მისი წვლილი სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის ორგანიზაციაში, კერძოდ, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის ჩამოყალიბებაში. იგი იყო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის სამთავრობო კომისიის თავმჯდომარე და ხელმძღვანელობდა სხვა დარგობრივი კოდექსების კომისიების მუშაობას. იყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ „მაცნეს“ სამართლის სერიის რედაქტორი, ჟურნალ „სამართლის“ რედაქციის წევრი, სხვადასხვა სამეცნიერო და სპეციალიზებული საბჭოების წევრი.

თამაზ შავგულიძემ თვალსაჩინო წვლილი შეიტანა ქართული სამართლებრივი კულტურის განვითარებაში. მისი არაერთი თვალსაზრისი საფუძვლად დაედო ერის ცხოვრებაში ისეთი ეპოქალური მოვლენის იურიდიულ შეფასებას, როგორც იყო 1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედია. თამაზ შავგულიძე სათავეში ედგა ამ ტრაგედიის შემსწავლელ სახელმწიფო კომისიას.

წავიდა ჩვენგან სამშობლოსა და ხალხის წინაშე ვალმოხდილი ადამიანი, რომლის ნათელი ხსოვნა მარად დარჩება.

ე. შვეარდნაძე, თ. სიგუა, ვ. გოგუაძე, რ. ბერიძე, ა. თავხელიძე, ლ. აღექსიძე, ა. აფაქიძე, გ. ნიწკირველი, კ. კემულარია, დ. მელიქიშვილი, თ. ნინიძე, ზ. რატიანი, გ. სანაძე, გ. ტყეშელიაძე, მ. უგრეხელიძე, ს. ჯორბენაძე.

6 53/67

